

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. GRUPĖS ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ TEISINĖ CHARAKTERISTIKA.....	6
1.1. Baudžiamoji teisinė charakteristika	6
1.2. Kriminalistinė charakteristika.....	23
2. GRUPĖS ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ TYRIMO YPATUMAI.....	31
2.1. Tyrimo pradžia. Versijų išskėlimas, pagrindinių tyrimo krypčių nustatymas.....	31
2.2. Atskirų procesinių veiksmų atlikimo ypatumai.....	36
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA.....	67
SUMMARY.....	68

IVADAS

Nusikalstamos veikos neretai padaromos ne vieno asmens pastangomis, o kelių, bendrai veikiančių asmenų veikimu (neveikimu). Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro pateikta informacija rodo, kad 2006 metais daugiau negu 40% visų nusikalstamų veikų (ir iki 80-90% turtinių nusikalstamų veikų) buvo padarytos veikiant dviems ar daugiau asmenų¹.

Tokie atvejai, kai nusikalstama veika yra dviejų ar daugiau asmenų tarpusavyje atitinkamu būdu suderintų veiksmų bendras rezultatas, baudžiamosios teisės teorijoje apibūdinami kaip bendrininkavimas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso² 24 straipsnio 1 dalyje bendrininkavimas apibrėžiamas kaip tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Taigi bendrininkavimas – ypatinga nusikalstamos veikos padarymo forma. Akivaizdu, kad kelių asmenų suderinta bendra nusikalstama veika potencialiai pavojingesnė visuomenei negu analogiška, padaryta vieno asmens. Neretai bendrininkaujant padaromos pavojingesnės, sunkesnės nusikalstamos veikos, kurių vienas asmuo nepajėgtų padaryti, sudaromos galimybės kilti didesnėms nusikalstamoms pasekmėms, pagaliau suderintais kelių asmenų veiksmais lengviau paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus ir sudaryti kitas kliūtis jai išaiškinti, išvengti atsakomybės ir ryžtis tęsti nusikalstamą veiklą.

Išdėstytos aplinkybės, aukščiau pateikti statistiniai duomenys rodo, kad bendrininkų baudžiamosios atsakomybės klausimas turi itin didelę praktinę reikšmę. Grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas, palyginus su vieno asmens padaryta nusikalstama veika, yra sunku kvalifikuoti, ypač sunku nustatyti kiekvieno bendrininko vaidmenį veikos padarymo procese. Be to, minėtų veikų sudėtingumas, kompleksiskumas gerokai apsunkina ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų bei teisėjų atliekamą tyrimo bei įrodinėjimo darbą. Todėl tikslinga aptarti grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo, įrodinėjimo bei kvalifikavimo ypatumus, išanalizuoti šiame procese pasitaikančias problemas.

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. Po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo, besiformuojant rinkos santykiams, stiprėjant legaliai ekonomikai, grupės asmenų (bendrininkų grupės, organizuotos grupės, nusikalstamo susivienijimo) padaromos nusikalstamos veikos sudarė vis didesnę nišą viso nusikalstamumo sistemoje, o šių grupių veikla dažnai įgaudavo gerai organizuotų nusikalstamų struktūrų veikimui būdingų bruožų. Nors pastaruoju metu dėl aktyvios valstybės politikos organizuoto nusikalstamumo mastai sumažėjo, daugelis aktyviai besireiškusių grupuočių išnyko arba yra mažai aktyvios. Tačiau Nusikalstamumo

---

¹ <http://www.nplc.lt/statistika.html> - žiūrėta 2007-02-19

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.

prevencijos Lietuvoje centro pateikiama statistika rodo, kad grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų skaičius nemažėja. Vis dėlto užkirsti kelią grupiniam nusikalstamumui ir jį iširti sunku, nes jis yra itin latentiškas, struktūriškai sudėtingas, patikimai užmaskuotas ir savisaugos sistemą turintis socialinis reiškiny.

Iki šiol nėra atlikta nė viena išsamesnė mokslinė tiriamoji bendrininkavimo baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė studija. Dauguma autorių šią temą yra analizavę remdamiesi tik senuoju baudžiamuoju kodeksu, o bendrininkavimą aptaria tik kaip baudžiamąją teisinę kategoriją. Todėl drąsiai galima teigti, kad ši tema, padiktuota naujų socialinių ir teisinių pokyčių visuomenėje, yra labai aktuali ne tik dėl to, kad dar yra neištirta, bet ir dėl to, kad savyje laiko daugybę paslėptų ir dar neišspręstų klausimų bei problemų.

Baigiamojo darbo tyrimo objektas – grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo kriminalistiniai, baudžiamieji-procesiniai ypatumai pagal Lietuvos įstatymus bei teisinę praktiką.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos, užsienio valstybių (pavyzdžiui, Rusijos) teisės aktuose numatytos specialios taisyklės, skirtos grupės asmenų padarytoms nusikalstamoms veikoms tyrimo tvarkai nustatyti, šių taisyklių taikymo teismų praktikoje problemos, doktrinoje aprašyta minėtų nusikalstamų veikų tyrimo baudžiamoji procesinė tvarka, tyrimo technika, taktika ir metodika, egzistuojančio reglamentavimo ir teismų praktikos kritika.

Darbo tikslas – išanalizuoti grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo baudžiamąją procesinę tvarką, kriminalistinę techniką, taktiką bei metodiką, atskleisti kriminalistikos metodikoje aprašytų tyrimo būdų ir mechanizmų praktiniame taikyme pasitaikančias problemas bei pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Siekiant šio tikslo, darbe keliami *uždaviniai*:

1. Išanalizuoti bendrininkavimo formų klasifikaciją Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir baudžiamajame įstatyme, išsiaiškinti reikšmingus bendrininkų grupės, organizuotos grupės, nusikalstamo susivienijimo požymius, aptarti šių bendrininkavimo formų teisinio vertinimo ir atribojimo problemas;

2. Išanalizuoti grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo ypatumus pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodeksą bei teisės doktriną ir atskleisti grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo taktinius būdus, kriminalistinėje metodikoje rekomenduojamus tokių veikų tyrimo mechanizmus, versijų kėlimo problematiką.

3. Išanalizuoti atskirų ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo taktiką bei metodiką ir akcentuoti įtariamąjį, galinčio būti grupinės nusikalstamos veikos dalyviu, apklausos taktinius būdus bei priemones.

4. Įvertinti egzistuojančią kriminalistinę praktiką tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas, atskleisti kriminalistinėje veikloje pasitaikančias praktines problemas,

išanalizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką nagrinėjant bylas dėl nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų.

5. Suformuluoti pasiūlymus, kaip tobulinti galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus, reglamentuojančius grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas.

Tyrimo šaltiniai – Lietuvos ir užsienio šalių įstatymai, susiję su grupinio nusikalstamumo problema, jų oficialūs aiškinimai, tarptautiniai dokumentai, rekomendacijos, tarptautinės sutartys, liečiančios grupinį nusikalstamumą ir kovą su juo, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, kriminalistikos mokslinė literatūra, statistikos duomenys.

Tyrimo metodai. Faktų, gautų skaitant literatūrą, analizuojant teismų praktiką ir sukaupų idėjų apibendrinimui, darbe bus naudojami loginis, lyginamasis, analizės, abstrakcijos, teleologinis ir kiti *metodai*.

Loginis metodas būtinas atskleidžiant bet kokio mokslinio tiriamojo darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei apibendrinimus.

Lyginamasis metodas darbe naudojamas atskleidžiant įvairiuose teisės aktuose numatyto grupės asmenų padarytų veikų tyrimo reglamentavimo panašumus ir skirtumus, lyginant teisės doktrinos šaltiniuose išskiriamus minėtų veikų tyrimo taktikos bei metodikos įvairius aspektus.

Analizės ir abstrakcijos metodai naudoti išskiriant pagrindines grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo stadijas, esminius momentus, tiriant minėtas veikas pasitaikančias problemas, analizuojant jas.

Teleologinis (arba teisės akto leidėjo ketinimo) metodas leidžia daryti išvadas dėl teisės normų turinio.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmajame skyriuje aptariama bendrininkavimo samprata, formos, jų atribojimo kriterijai, analizuojamos grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo, kriminalistinio vertinimo problemos. Antrasis skyrius skirtas grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo teorijos, technikos, taktikos bei metodikos kriminalistinei analizei, taikant šią tvarką pasitaikančių problemų akcentavimui.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikti mokliškai pagrįsti ir praktine medžiaga iliustruoti grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo problemų sprendimai. Remdamasis Lietuvos teisinės praktikos analizės duomenimis, užsienio šalių sukaupta patirtimi, autorius pateikia pasiūlymus, kaip tobulinti galiojančius Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą. Tyrimo rezultatai gali būti panaudoti tolesniems šios problemos tyrimams, taip pat dėstant baudžiamąją teisę teisės specialybės studentams, keliant teisėsaugos ir teisingumo darbuotojų kvalifikaciją.

1. GRUPĖS ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ TEISINĖ CHARAKTERISTIKA

1.1. Baudžiamoji teisinė charakteristika

Nusikalstamos veikos dažnai padaromos ne vieno, o kelių asmenų, t.y. asmenų grupės, pastangomis. Tokie atvejai, kai nusikalstama veika yra bendros (dviejų ar daugiau) asmenų tarpusavyje atitinkamu būdu suderintos veikos bendras rezultatas, baudžiamosios teisės teorijoje apibūdinami kaip *bendrininkavimas*. Galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau LR BK) įtvirtinta bendrininkavimo samprata: „Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Nusikalstamos veikos bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas.“³

Lietuvos Aukščiausias Teismas yra pabrėžęs, kad „susitarimas tarp bendrininkų yra būtinas bendrininkavimo subjektyvusis požymis. BK 24 straipsnio 1 dalyje numatytas susitarimo požymis bendrininkaujant reiškia tiek išankstinį, tiek ir spontanišką, staiga kilusį susitarimą. Susitariama gali būti įvairiomis formomis: žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais, todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai yra išsamiai aptarę nusikalstamos veikos atlikimo detales.“⁴ Remiantis BK įtvirtinta bendrininkavimo samprata, bendrininkavimas yra tyčinis dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme. LAT nagrinėdamas bylas, susijusias su bendrininkavimu pažymi, kad „įstatyme nėra numatyta kokių nors apribojimų, papildomų sąlygų, iš kurių būtų matyti, kad bendrininkavimas yra įmanomas tik veikiant tiesiogine tyčia. BK 15 str. 1 d. nustatyta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jei jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia. Iš BK 15 str. 1 d., taip pat BK 15 str. 2 ir 3 d. analizės matyti, kad nusikalstama veika yra tyčinė, jei ji padaryta tiesiogine ar netiesiogine tyčia. Iš paminėtų baudžiamojo įstatymo nuostatų matyti, kad **bendrininkavimas**, kaip bendras kelių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką, **galimas tiek veikiant tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia**.“⁵

„Pagal įstatymo reikalavimus ir susiformavusią teismų praktiką bylose, kuriose kaltinamas ne vienas asmuo, būtina nustatyti kiekvieno iš jų dalyvavimo darant šį nusikaltimą **laipsnį ir pobūdį**, kurie nulemia bendrininkavimo formą ir bendrininkų rūšis. Dalyvavimo darant nusikaltimą pobūdį parodo asmens **funkcinis vaidmuo** vykdant nusikalstamą veiką

³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.24 str. 1-2 d.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-02-19.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-02-19.

(vykdytojas, kurstytojas, organizatorius ar padėjėjas), o dalyvavimo laipsnį – bendrininko aktyvumo lygis darant nusikalstamą veiką.“⁶

LR BK 25 str. 1 d. išskiriamos trys bendrininkavimo formos: *bendrininkų grupė*, *organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas*. Bendrininkavimo forma - tai vidinė bendrininkavimo pusė, apibūdinama objektyviaisiais ir subjektyviaisiais požymiais. Ji atspindi bendrininkų veiksmų organizuotumo lygį ruošiantis padaryti ar darant konkrečią nusikalstamą veiką, bendrininkų suvienytų pastangų efektyvumą. Minėtame BK straipsnyje pateikti visų bendrininkavimo formų apibrėžimai taip pat siekia inkorporuoti esminius kiekvieną formą apibūdinančius objektyviusius ir subjektyviusius požymius. Ir nors, A.Gutausko nuomone, 2001 m. BK pasirinkti objektyvieji ir subjektyvieji kriterijai neleidžia aiškiai identifikuoti atitinkamų bendrininkavimo rūšių, kadangi tam tikri kriterijai vienodai gali būti priskiriami kelioms bendrininkavimo rūšims, pavyzdžiui, tam tikrais atvejais *organizuota grupė* pagal savo požymius gali atitikti tiek *bendrininkų grupę*, tiek *nusikalstamą susivienijimą*⁷, tačiau vien jau bendrininkavimo formų skirstymo įtvirtinimas pagrindiniame šalies baudžiamajame įstatyme yra teigiamas reiškinys, kadangi iki tol galioję teisės aktai aiškaus bendrininkavimo formų sąrašo nenumatė, tuo atverdami kelią plačioms ir neretai gana kontraversiškomis mokslininkų diskusijoms šiuo klausimu, neaiškumams nagrinėjant baudžiamąsias bylas teisme.

Detaliau aptarsime kiekvieną iš Kodekse numatytų bendrininkavimo formų.

1. *Bendrininkų grupė* - „bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai“⁸. Tai lengviausia ir mažiausiai *organizuota bendrininkavimo forma*. Nors įstatyme tai tiesiogiai ir nenumatyta, tačiau, manytina, kad ši bendrininkavimo forma priskirtina taip vadinamam bendrininkavimui „be išankstinio susitarimo“ arba „atsitiktiniam bendrininkavimui“. Šią nuomonę pagrindžia ir aukščiau išdėstyta LAT pozicija, kad susitarimo požymis bendrininkaujant reiškia tiek išankstinį, tiek ir spontanišką, staiga kilusį susitarimą. Kadangi *bendrininkų grupė* yra lengviausia ir mažiausiai *organizuota bendrininkavimo forma*, todėl ją galima priskirti *atsitiktiniam bendrininkavimui*.

Manytina, jog būtent aukščiau paminėtas išankstinio susitarimo požymis turėtų būti vienu iš svarbiausių bendrininkų grupės ir kitų bendrininkavimo formų (ypač *organizuotos grupės*) atribojimo kriterijų. Bendrininkų grupę sudarantys asmenys nusikalstamą veiką padaro veikdami be išankstinio susitarimo arba tas susitarimas yra toks neapibrėžtas ir nereikšmingas, kad tarp bendrininkų egzistuojantis subjektyvus ryšys yra minimalus. Jei susitarimas yra, jis

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – Žiūrėta 2008-03-05.

⁷ Gutauskas A. *Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas* : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius : MRU, 2002. P. 68.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.25 str. 2 d.

galimas tiek prieš darant nusikalstamą veiką, tiek jau įgyvendinant jos objektyviają pusę ir dažniausiai pasireiškia tik tuo, kad asmuo (asmenys) tiesiog sužino apie prie jų prisijungusius kitus asmenis, padėsiančius įgyvendinti nusikalstamus kėsnius. Apie jokių veiksmų suderinimą, užduočių paskirstymą šiuo atveju nekalbama. Vieninteliai bendrininkus tarpusavyje siejantys veiksniai – tai nusikalstamos veikos padarymo vieta ir laikas⁹.

Pastebėtina, kad vadovaujantis dabartiniais dviejų bendrininkavimo formų - bendrininkų grupės ir organizuotos grupės („organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“¹⁰) - apibrėžimais Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, išeitu, jog susitarimas bendrininkauti tiek bendrininkų grupėje, tiek organizuotoje grupėje galimas bet kurioje nusikalstamos veikos padarymo stadijoje. Remiantis minėtu kriterijumi, sunku išvelgti bendrininkų tarpusavio supratimo, veiksmų darnumo, suderinamumo, organizavimo laipsnio bei kartu visuomeninio pavojingumo skirtumus tarp dviejų kokybiškai visiškai skirtingų, arba tokiomis turinčių būti, bendrininkavimo formų. Atsižvelgiant į tai galima pripažinti, kad susitarimo bendrininkauti kriterijus negali būti tuo kriterijumi, kuriuo remiantis būtų galima atriboti bendrininkų grupę nuo organizuotos grupės.

Be susitarimo bendrininkauti bendrininkų grupės apibrėžime akcentuojama, kad esant šiai bendrininkavimo formai bent du bendrininkai turi atlikti vykdytojų funkcijas. Lietuvos Aukščiausias Teismas taip pat tvirtai laikosi tos pozicijos, kad du vykdytojai yra būtinas bendrininkavimo požymis: „A. K. buvo nuteistas už tai, kad veikdamas bendrininkų grupe su V. S. kaip padėjėjas, turėdamas tikslą pagrobti svetimą turtą, veikdamas pagal išankstinį susitarimą su V. S. dėl A. K. kumelės vagystės davė V. S. laužtuvą ir darbinę striukę daryti vagystę įsilaužiant į tvartą, ir šis naktį laužtuvu išlaužė tvarto duris ir įsibrovęs į tvarto vidų pagrobė A. K. priklausančią 1200–2500 Lt vertės kumelę kartu su kamanomis, kurią, A. K. žinant ir nurodant, paslėpė Vilniaus r. esančiame sandėlyje. Taigi A. K. ir V. S. turėdami bendrą tikslą parduoti vogtą kumelę nenustatytam asmeniui užsakė krovininį automobilį, kurį pasitiko A. K. automobiliu ir rodė kelią iki pavogtos kumelės laikymo vietos, tačiau kumelės išvežti nepavyko, nes tą pačią dieną A. K. buvo sulaikytas policijos pareigūnų. Teisėjų kolegija konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, nustatęs, jog V. S. ir A. K. bendrininkavo kaip vykdytojas ir padėjėjas (BK 24 str. 3 ir 6 d.), nepagrįstai, konstatavo, kad A. K. kumelės vagystė padaryta taip pat ir bendrininkų grupe bei abiejų nuteistųjų nusikalstamą veiką kvalifikavo ir pagal BK 25 str. 2 d., kaip padarytą bendrininkų grupės, todėl pirmosios instancijos teismo išvada, kad A. K. ir V.

⁹ Брагин, А.П. Российское уголовное право: учебное пособие. - Москва : "Маркет ДС Корпорейшн", 2005. С. 281.

¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.25 str. 2 d.

S. padarė jiems inkriminuotą vagystę bendrininkų grupe kaip bandravykdytojais, visiškai nepagrįsta, nes nėra nustatyta, kokiais veiksmais A. K. realizavo bent dalį šio nusikaltimo sudėties objektyviųjų požymių. Remiantis aukščiau pateiktais argumentais Lietuvos Aukščiausias Teismas nuteistojo V. S. nusikalstamą veiką, kvalifikuotą pagal LR BK 24 str. 1, 2, 3 d., 25 str. 2 d. ir 178 str. 2 d., perkvalifikavo į LR BK 24 str. 3 d. ir 178 str. 2 d.¹¹

Kitoje byloje „G. S. nuteistas už tai, kad veikdamas kartu su T. S. iš namo kiemo pagrobė A. B. 3000 Lt vertės automobilį. G. S. gatvėje saugojo, o T. S. išvarė automobilį iš kiemo, į kurį įsėdo G. S. ir abu nuvažiavo. Lietuvos Aukščiausias Teismas pripažino, kad žemesnės instancijos teismai neteisingai konstatavo, kad A. B. automobilio vagystė padaryta bendrininkų grupe (tuo bendrininkai net nebuvo kaltinami). Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad G.S. saugojo, kol kitas bendrininkas – T. S. – išvarė iš kiemo automobilį. Taigi šio nusikaltimo vykdytojas yra tik T. S., o G. S. sudarė sąlygas jam veikti saugodamas. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad G. S. yra vagystės bendravykdytojas buvo visiškai nemotyvuota, nes nenurodyta, kokiais veiksmais G. S. realizavo bent dalį šio nusikaltimo sudėties objektyviųjų požymių, be to, ji neatitinka ir bylos faktinių aplinkybių. Atsižvelgiant į tai, G. S. veika iš BK 178 str. 2 d. buvo perkvalifikuota į BK 24 str. 6 d. ir 178 str. 2 d., be to, iš nuosprendžio pašalintina G. S. atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kad nusikaltimą padarė veikdamas bendrininkų grupe, nes buvo nustatyta, kad nusikaltimas padarytas veikiant ne bendrininkų grupe, o G. S. bendrininkaujant, t. y. padedant T. S. pavogti automobilį.“¹²

Remiantis LAT praktika, vykdant kitokio pobūdžio nusikalstamas veikas nei prieš tai aptarta nusikalstama veika, asmuo, kuris būna šalia, kai kitas asmuo vykdo nusikaltimą, laikytinas bendravykdytoju: „A. S. buvo nuteistas už tai, kad, V. P. suorganizavus, su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu asmeniu, prie namo apiplėšė nukentėjusiąją G. B. V. P. parodytą nukentėjusiąją G. B. ir nuėjęs į šalį, A. S. kartu su ikiteisminio tyrimo nenustatytu asmeniu priėjo prie G. B. Ikiteisminio tyrimo nenustatytas asmuo nukentėjusiąją pastūmė pečiu ir iš jos rankų išplėšė rankinę, kurią perdavė A. S. A. S. pagrobė 20 Lt vertės rankinę su joje buvusiais dviem prekybos patentais, Lietuvos Respublikos piliečio pasu, „Hansa LTB“ mokėjimo kortele, apskaitos dokumentais, 200 Lt, penkiais 25 Lt vertės raktais, prie parduotuvės, taksi automobilyje, perdavė V. P. Buvimas šalia tuo metu, kai kitas grobia turta, nukentėjusiosios suprantamas kaip antrojo bendrininko buvimas, kaip psichinis smurtas, t. y. grasinimas nukentėjusiajai, kad nevykdant reikalavimo ir priešinant, apeliantas gali panaudoti fizinį smurtą“, ir konstatavo, jog A. S., būdamas šalia nukentėjusiosios kitam asmeniui grobiant

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2007. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-04-02.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-504/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-04-02.

jos turta ir jai tai suvokiant, iš esmės grasino nukentėjusiajai, nes stiprino prieš nukentėjusiąją kito asmens – bendrininko – vartojamos prievartos poveikį, mažino nukentėjusiosios galimybes priešintis užpuolimui ir jos turto grobimui, t. y. sukūrė situaciją, kuri baugino, kėlė nerimo, nesaugumo jausmus nukentėjusiajai. Taigi teismai pagrįstai konstatavo, kad A. S. realizavo nusikaltimo, numatyto BK 180 str. 1 d. sudėties požymius, baudžiamasis įstatymas A. S. pritaikytas tinkamai ir jis pagrįstai pripažintas plėšimo nusikaltimo vykdytoju.¹³

Atskirai būtina aptarti ir toki atvejį, kaip bendrininkavimas traktuojamas tuomet, kai bendravykdytojais gali būti tik specialūs subjektai, kaip pvz.: „V. P. ir J. G. nuteisti už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe kartu su A. K. ir V. B., nužudė V. P. tėvą H. P., o būtent: V. P., būdama apsvaigusi nuo alkoholio, pasiūlė su ja kartu buvusiems J. G., A. K. ir V. B. išvežti į mišką jos tėvą H. P. ir jį sumušti, po to, bendrininkų grupe kartu su A. K., V. B. ir J. G., jai ir J. G. prilaikant, o A. K. ir V. B. prievarta išvedant jos tėvą iš jam priklausančio gyvenamojo namo įsodino į J. G. priklausančią bei jo vairuojamą automobilį, važiuojant keliu automobilyje ir miške, bendrais veiksmais sudavė rankomis, o A. K. ir kojomis, nukentėjusiajam H. P. ne mažiau kaip 69 smūgius į įvairias kūno vietas, iš jų ne mažiau kaip 21 smūgį į galvą, nuo to H. P. mirė. Nužudymas, už kurio padarymą nuteisti V. P. ir J. G., yra padarytas bendrininkaujant, kai darant šį nusikaltimą tyčia bendrai dalyvauja du ar daugiau tarpusavyje susitarusių nusikaltimo subjektais galinčių būti asmenų. Be V. P. ir J. G., nužudyme dalyvavo ir nuteisti A. K. bei V. B. Kai keli asmenys veikia kartu, turėdami tyčią nužudyti ir patys tiesiogiai dalyvauja atimant gyvybę žmogui, tai visi jie yra nužudymo vykdytojai. V. P. ir J. G. tiesiogiai dalyvavo atimant gyvybę H. P., todėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu pagrįstai pripažinta, kad jie nužudymą padarė bendrininkų grupe, nes, pagal BK 25 str. 2 d. nuostatą nužudymas yra padarytas bendrininkų grupės, kai bent du iš susitarusių nužudyti kitą žmogų asmenų yra nužudymo vykdytojai. Nužudymas kvalifikuojamas pagal BK 129 str. 2 d. 3 p., kai kaltininkas nužudo savo motiną, tėvą ar vaiką, kurie tokie jam yra pagal kilmę. Šio nusikaltimo vykdytoju gali būti tik nužudytojo tėvas, motina ar vaikas. V. P. veikia teisingai kvalifikuota pagal BK 129 straipsnio 2 d. 3 p., nes nužudytasis H. P. buvo jos tėvas. J. G. veikia kvalifikuota pagal BK 24 str. 6 d. ir BK 129 str. 2 d. 3 p., todėl, kad kitų asmenų, kurie atliko vykdytojo veiksmus nužudant bendrininko tėvą, motiną ar vaiką tai suvokdami, veikia kvalifikuojama pagal BK 24 str. 6 d. ir BK 129 str. 2 d. 3 p.“¹⁴

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_litoko&lang=1.- žiūrėta 2008-02-21.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-58/2007. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_litoko&lang=1.- žiūrėta 2008-04-02.

Dviejų bendravykdytojų dalyvavimas nusikalstamos veikos daryme yra vienas iš įstatymų leidėjo numatytų bendrininkų grupės skiriamųjų bruožų. Tačiau lyginant su kitomis bendrininkavimo formomis, vienas iš dviprasmiškiausių.

Būtina pažymėti ir tai, kad veikų, padarytų bendrininkų grupėje, kvalifikavimą apsunkina ir kai kuriose BK normose (pavyzdžiui, BK 149, 150 straipsniuose) sutinkami nevienareikšmiški žodžių junginiai „veikdamas kartu su bendrininkų grupe“. Ar tokia įstatyminė formuluotė reiškia, kad norint kvalifikuoti kaltojo asmens veiką kaip padarytą veikiant su bendrininkų grupe reikia 3 ar daugiau nusikalstamoje veikoje dalyvavusių asmenų – kaltininko, kuriam inkriminuojama, pavyzdžiui, BK 149 str. 2 d. numatyta veika, ir bendrininkų grupės (ne mažiau 2 asmenų), su kuria jis padarė nusikalstamą veiką? O gal BK 149 str. 2 d. numatyta nusikalstama veika gali būti kvalifikuojama kaip padaryta su bendrininkų grupe ir tais atvejais, kai ją padarė tik du asmenys – vykdytojai, iš kurių vienas yra minėtas kaltininkas? Nors Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija yra išaiškinusi minėtos Kodekso normos taikymo ypatumus¹⁵, lieka neaišku, kodėl pagrindiniame šalies baudžiamajame įstatyme įtvirtinamos tokios dviprasmybės, kodėl neapsiribojama formuluote „veikdamas bendrininkų grupėje“? Siūlytina, jog BK 149 str. 2 d. norma turėtų skambėti taip: „Tas, kas, veikdamas bendrininkų grupėje, išžagino žmogų, baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų“.

Kalbant apie bendrininkų grupę ir organizuotą grupę sudarančių bendrininkų sudėtį, taip pat pažymėtina, kad remiantis vien „dviejų vykdytojų“ kriterijumi minėtas bendrininkavimo formas sunku atriboti. Juk du vykdytojai gali būti ir organizuotoje grupėje, ir nusikalstamame susivienijime, tuo tarpu bendrininkų grupė taip pat gali apjungti ne vien vykdytojus, bet ir kurstytoją, organizatorių, padėjėją. „Pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė, kad A. K. ir V. S. bendrininkaudami padarė svetimo turto grobimą įsibraunant į patalpą (BK 178 str. 2 d.), ir teisingai įvardijo, kad **V. S. veikė kaip vykdytojas** (BK 24 str. 3 d.), o A. K. – kaip padėjėjas (BK 24 str. 6 d.), nes bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką (BK 24 str. 1 d.). Nusikalstamos veikos bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas. Vykdytojas pagal minėto straipsnio 3 dalį yra asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis, arba nesulaukusius šio kodekso 13 str. nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Bendrininkavimo atveju nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius realizuoja ne visi bendrininkai, o tik vykdytojas (bendravykdytojai), o BK 24 str. 6 d. nustatyta, jog padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką, duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas priemones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus

¹⁵ http://www.tm.lt/?item=taktai_list&aktoid=42972&strnr=149 – žiūrėta 2007-05-09

bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlių, nusikalstamos veikos darymo įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo, iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus. **Kadangi nustatytas išankstinis susitarimas daryti vagystę**, nuteistojo A. K. nusikalstama veika teisingai kvalifikuota pagal BK 24 str. 6 d. ir 178 str. 2 d. Jeigu iki nusikaltimo padarymo arba jo darymo metu kaltininkas pažadėjo įgyti arba realizuoti nusikalstamu būdu gautą turtą arba dėl kitų priežasčių davė pagrindo nusikaltimo vykdytojui tikėtis tokios pagalbos, jo veiksmai kvalifikuojami kaip bendrininkavimas darant nusikaltimą – šiuo atveju vagystę įsibraunant į patalpą (BK 178 str. 2 d.).¹⁶

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas aplinkybes, vieninteliu svarbesniu atramos tašku atribojant minėtas bendrininkavimo formas (vadovaujantis BK nuostatomis) šiuo atveju laikytina organizuotos grupės apibrėžime daroma nuoroda į užduočių ir vaidmenų tarp grupės narių pasiskirstymą įgyvendinant nusikalstamos veikos objektyviąją pusę. Laikantis nuomonės, kad bendrininkų grupė priskirtina paprastajam bendrininkavimui, pasižyminčiam mažesniu organizuotumu, manytina, jog efektyvus vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas šios bendrininkavimo formos atveju nėra galimas.“ E. A. nuteistas už tai, kad nužudė du žmones, t. y. smogdamas M. Z. peiliu į kaklo kairę pusę ir padarydamas durtinę-pjautinę kaklo kairės pusės žaizdą su kairio plaučio viršutinės skilties pažeidimu, kas komplikavosi ūmiu vidiniu nukraujavimu į kairę krūtinplėvės ertmę ir ūmia vidaus organų mažakraujyste, nuo ko M. Z. mirė; taip pat tuo pačiu laiku, tame pačiame bute, smogdamas vieną kartą M. P. galimai nulaužto peilio geležte į kaklo dešinę pusę, padarydamas kirstinį-durtinį dešinės pusės kaklo-krūtinės ląstos sužalojimą su dešiniu plaučio pažeidimu, kas komplikavosi vidiniu nukraujavimu į dešinę krūtinplėvės ertmę, nuo ko M. P. mirė. Teismų praktika eina tuo keliu, kad jei smurtą prieš nukentėjusį naudojo keli asmenys ir šis mirė nuo padarytų sužalojimų visumos, tai pagal BK 129 str. atsako visi kūno sužalojimus padarę asmenys. Jei tokiu atveju nukentėjusiojo mirtį sukėlė vienas ar keli padaryti sužalojimai ir nustatyta, kad ne visi asmenys smurtą naudojo turėdami tyčią nužudyti, tai už nužudymą atsako tik tie asmenys, kurių padaryti kūno sužalojimai buvo nukentėjusiojo mirties priežastimi. Tačiau jei nukentėjusiojo mirtį sukėlė nors ir vienas padarytas sužalojimas, bet nustatyta, kad smurtą naudojo keli asmenys, o smurto pobūdis ir intensyvumas liudija apie tyčią nužudyti arba apie neapibrėžtą tyčią, kuri apima ir gyvybės atėmimą, tai už nužudymą atsako ne tik tie asmenys, kurių padaryti kūno sužalojimai buvo nukentėjusiojo mirties priežastimi, bet ir kiti asmenys tiesiogiai dalyvavę gyvybės atėmimo procese. Todėl tais atvejais, kada smurtą nukentėjusiojo atžvilgiu naudojo keli asmenys, būtina

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2007. http://www.lit.lt/default.aspx?item=tn_litoko&lang=1.- Žiūrėta 2008-03-03.

nustatyti ne tik faktą, kas sukėlė nukentėjusiojo mirtį: padarytų sužalojimų visuma, ar vienas ar keli padaryti sužalojimai, bet ir kiekvieno bendrininko tyčios turinį (kas iš bendrininkų turėjo apibrėžtą tyčią nužudyti, ar bendrininkų tyčia buvo neapibrėžta ir kokios šiuo atveju buvo jos ribos). Kai keli asmenys veikia kartu, turėdami tyčią nužudyti ir patys tiesiogiai dalyvauja atimant gyvybę nukentėjusiajam, tai jie visi yra nužudymo vykdytojai (bendravykdytojai). Be to, nėra būtina, kad kiekvienas iš tokių vykdytojų padarytų mirtinus sužalojimus: pakanka, kad tai padarytų bent vienas iš jų. Kitų vykdytojų dalyvavimas gali pasireikšti ne tik sutrikdant sveikatą, bet ir atimant nukentėjusiajam galimybę priešintis (surišant jį, laikant už rankų ir pan.) kėsintis į jo gyvybę metu.“¹⁷

Taip pat paprastą bendrininkavimą (bendrininkų grupę) nuo sudėtingo (organizuotos grupės, organizuoto susivienijimo) atiboja ir tai, kad bendrininkų grupė susiburia vienai nusikalstamai veikai daryti, tuo tarpu sudėtingo bendrininkavimo atveju paprastai daroma nuoroda į kelių nusikalstamų veikų sistemingą darymą. Tiesa, organizuota grupė gali susiburti padaryti vieną sudėtingą, daug pasirengimo veiksmų reikalaujančią nusikalstamą veiką, tačiau ji kokybiškai ženkliai skiriasi nuo bendrininkų grupės daromų nusikalstamų veikų: organizuotos grupės daroma nusikalstama veika turėtų būti daug sudėtingesnė, reikalaujanti išsamaus pasirengimo, tikslaus veiksmų suderinimo tarp bendrininkų.

Apskritai BK įtvirtintas bendrininkų grupės apibrėžimas atitinka paprastajam bendrininkavimui, kuriame nėra bendrininkų vaidmenų nusikalstamos veikos darymo procese pasiskirstymo, jų aktyvumo diferenciacijos, būdingus požymius. Jis labai primena galiojančiame Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse¹⁸ (35 str.) numatytą bendrininkų grupės apibrėžimą: „bendrininkų grupė – tai bendrininkavimo forma, kurios atveju nusikalstamos veikos padaryme dalyvauja ne mažiau kaip du vykdytojai, veikiantys be išankstinio susitarimo“. Kaip matome, kaimyninės valstybės baudžiamajame įstatyme akcentuojamas išankstinio susitarimo bendrininkų grupės atveju nebuvimas. Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatyta bendrininkų grupės formuluotės analizė taip pat leidžia suprasti, kad šioje bendrininkavimo formoje išankstinis susitarimas negalimas. Didesnio neaiškumo įneša išankstinio susitarimo požymio nebuvimas organizuotos grupės apibrėžime. Apie išankstinio susitarimo buvimą galima numanyti tik vadovaujantis vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo kriterijumi. Taigi siekiant aiškesnio bendrininkų grupės atibojimo nuo organizuotos grupės, daugiausiai dėmesio skirtina būtent pastarosios bendrininkavimo formos definicijos tobulinimui. Akcentuoti ne tik išankstinio susitarimo, tačiau ir anksčiau aptarti susitarimo laiko (pagal veikos darymo stadiją),

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.- žiūrėta 2008-04-02.

¹⁸ Уголовный кодекс Российской Федерации : [федеральный закон Российской Федерации от 13 июня 1996 года] Правовая библиотека. Москва : Брандес, 1996

bendrininkų sudėties (ar nusikalstamą veiką daro tik vykdytojai, ar ir kiti bendrininkai) kriterijai. Aiškumo dėlei netgi siūlytina numatyti, jog bendrininkų grupės padaryta nusikalstama veika laikoma tik tokia veika, kai ją įvykdo du arba daugiau vykdytojų. Formuluoant „jei bent du iš jų yra vykdytojai“ tiktai apsunkina bendrininkavimo formų atribojimą, juolab kad bendrininkų grupės padarytų veikų atveju jos yra prastai parengtos ir organizuotos, todėl kitų bendrininkų (organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo), išskyrus vykdytojus, dalyvavimas mažai tikėtinas.

Kalbant apie organizuotą grupę, pažymėtina, kad galiojantis BK ją apibrėžia kaip tokią bendrininkavimo formą, kai „bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“¹⁹. Baudžiamosios teisės teorijoje organizuota grupė dar apibrėžiama kaip „pastovi asmenų grupė, kurią sieja tyčia, orientuota į kelių nusikaltimų padarymą“²⁰, „dviejų ar daugiau iš anksto susitarusių asmenų grupė, kuriai būdingas pastovumas, glaudesnis ryšys tarp bendrininkų, didesnis organizuotumo laipsnis; šias grupės savybes gali liudyti nusikaltimo padarymo ir slėpimo plano parengimas ir suderinimas, vaidmenų pasiskirstymas, pasirengimo nusikaltimui veiksmai“²¹, „pavojingesnė bendrininkavimo forma nei paprastas bendrininkavimas, kai nusikaltimai padaromi iš anksto susitarusių asmenų“²², „dviejų ar daugiau asmenų išankstinis susiorganizavimas, susivienijimas bendrai ne vieną kartą daryti nusikaltimus“²³, „tokia grupė, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną ar kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“²⁴ ir kt. Lietuvos Aukščiausias Teismas organizuotą grupę apibūdina tokiais požymiais: „Inkrimuojant organizuotą grupę, visais atvejais reikia įvertinti grupės organizuotumo lygį. Tai vertinamasis požymis, kurį teismas nustato įvertinęs faktines bylos aplinkybes. Pagal susiformavusią teismų praktiką organizuotai grupei būdingas išankstinis susitarimas, t. y. susitarimas iki veiksmų atlikimo, be to, toks susitarimas turi būti nelaikino pobūdžio. Dar vienas organizuotai grupei priskiriamas požymis – pastovumas, pasireiškiantis grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumu ir tvirtumu. Organizuotai grupei, be kitų požymių, taip pat būdingas veiklos planavimas, vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas grupės viduje ir kt.“²⁵ Pateikiame vieną iš LAT nagrinėtų bylų,

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741. 25 str. 2 d.

²⁰ Jovaišas K. Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė. 1999. Nr. 4-5. P. 107.

²¹ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. - V., 1996. P. 261.

²² Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. - V., 2000. P. 145.

²³ Алексеев В. Понятие организованной группы // Социалистическая законность. 1989. No. 11. P.25; Ковалев М.И. Соучастие в преступлении Ч. 2. - Свердловск, 1961. P. 224. Карпец И.И. Отягчающие и смягчающие обстоятельства в уголовном праве. - Москва, 1959. P. 45.

²⁴ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius : MRU, 2002. P. 99.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-489/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.-žiūrėta 2008-03-03.

kurioje išsamiai nustatyti tiek subjektyvieji, tiek objektyvieji organizuotos grupės požymiai: „Nors kasatorius neigia organizuotos grupės buvimą, jos egzistavimą patvirtina byloje surinkti įrodymai, pirmiausia kitų organizuotos grupės narių A. Š., A. R. ir T. M. parodymai. Iš jų darytina išvada, kad grupės nariai keletą metų pastoviai užsiėmė nusikalstama veikla. Jie, tame tarpe ir V. P., suprato, dalyvaujantys tokios grupės veikloje, siekė bendrų nusikalstamų tikslų. Kiekvieno grupės nario aktyvumo laipsnis buvo skirtingas, priklausomai nuo atliekamos užduoties ar vaidmens. Byloje įrodyta, kad svarbiausias vaidmuo grupėje priklausė jos organizatoriui V. P. Jis subūrė organizuotą grupę, jai vadovavo, koordinavo kitų jos narių veiklą (BK 24 str. 4 d.). Tai, kad kasatorius buvo grupės lyderis, parengdavęs nusikaltimų padarymo planus, juos pateikdavęs kitiems bendrininkams, paskirdamas jiems užduotis, patvirtino buvę grupės nariai A. Š., A. R. ir T. M., puikiai žinoję jos vidinę struktūrą, narių tarpusavio ryšius, jų vaidmenį grupėje.“²⁶

Manytina, jog tiksliausiai organizuotą grupę apibūdinančiu apibrėžimu galima laikyti A.Gutausko pateikiamą sampratą. Tie autoriai, kurie akcentuoja tik du organizuotos grupės požymius - dviejų ar daugiau asmenų susivienijimo į organizuotą grupę faktą ir tai, kad ši grupė numačiusi padaryti keletą nusikalstamų veikų – pamiršta tokias organizuotos grupės savybes kaip išankstinis susitarimas, vaidmenų pasiskirstymas, pastovumas. Apsiribojimas minėtais dviem požymiais suponuotų mintį, jog organizuota grupė reikėtų pripažinti ir spontaniškai susibūrusią nepilnamečių grupę, kurie sumanė padaryti kelias mažareikšmes vagystes, ir recidyvistų ar profesionalių vagių susivienijimus, kurie sumanė padaryti sunkius savanaudiškus nusikaltimus. Autoriai, organizuotą grupę suprantantys kaip grupę, kurioje iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios du ar daugiau asmenų susitaria bendrai padaryti nusikalstamą veiką kaip vykdytojai, taip pat susiaurina organizuotos grupės sampratą, ignoruodami BK nurodomus šios grupės veiklos pavojingumo požymius (organizuota grupė organizuojama tikslu padaryti kelias nusikalstamas veikas arba vieną sunkią ar labai sunkią nusikalstamą veiką), vaidmenų pasiskirstymą tarp grupės dalyvių, ir tuo darydami sunkiai atribojamomis bendrininkų grupės ir organizuotos grupės sąvokas. Iš dalies kritikuotinas ir BK pateiktas organizuotos grupės apibrėžimas: jame nurodoma, kad susitarimas galimas bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje. Tai vėlgi sumenkina organizuotos grupės pavojingumą, priartina jos sąvoką prie bendrininkų grupės; manytina, kad pakankamas (pripažįstant konkretų bendrininkavimo atvejį kaip organizuotą grupę) organizuotumo laipsnis, organizuotas pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti pasiektas tik prieš darant nusikalstamą veiką, o ne, tarkime, pasikėsinimo ar net veikos darymo stadijoje. Taip pat kaip nelogiška kritikuotina BK nuostata, kad organizuota

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 507/2005. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-03-03.

grupė galima tik tada, kai asmenys susitaria daryti vieną sunkią ar labai sunkią nusikalstamą veiką: manytina, jog nusikalstamos veikos sunkumo laipsnis visiškai neturi įtakos nustatant grupės organizuotumą ir pastovumą, o vien tai, kad grupė yra mažiau organizuota, nereiškia, kad ji darys lengvesnes nusikalstamas veikas. Be to, toks organizuotos grupės traktavimas daro ją panašią į kitą bendrininkavimo formą – nusikalstamą susivienijimą, kuris, daugumos baudžiamosios teisės teoretikų ir Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo nuomone, gali būti steigiamas tik sunkioms ar labai sunkioms nusikalstamoms veikoms daryti.

Ieškant optimalaus organizuotos grupės apibrėžimo, būtina aptarti esminius šios bendrininkavimo formos požymius. Juos gana išsamiai savo disertacijoje „Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas“ aprašė A.Gutauskas, išskirdamas tokius pagrindinius skiriamuosius organizuotos grupės požymius:

1. **Išankstinis pastovaus pobūdžio susitarimas**, kurio metu smulkiai numatomos būsimos bendrininkų veiklos detalės, sudaromas nusikalstamos veikos planas, pasiskirstoma vaidmenimis, aptariami nusikalstamos veikos padarymo būdai, priemonės bei kiti elementai, susitariama, kurie organizuotos grupės nariai aktyviai dalyvaus realizuojant nusikalstamos veikos ar atskirų jos epizodų objektyviusius požymius.

2. **(Išankstinis susitarimas) padaryti vieną ar kelias nusikalstamas veikas.** Organizauta grupė gali susitarti kartu padaryti kelias nusikalstamas veikas arba vieną sudėtingą, reikalaujančią atlikti daug veiksmų, nusikalstamą veiką (kaip minėta, šiuo atveju visiškai nereikšmingas nusikalstamos veikos sunkumo laipsnis). „Nors teismas konstatavo, kad V. Z. iš anksto sujungė ir nukreipė nusikalstamos veikos vykdytojų pastangas, ši aplinkybė pagal bylos medžiagą nėra įrodyta. Kaip nustatyta bylos duomenimis, V. Z. susitikęs su anksčiau jam pažįstamu S. P., su kuriuo kartu buvo ir R. D., paminėjo, kad jam reikia automobilio, nurodydamas jiems ir norimo turėti automobilio markę bei variklio rūšį. Bendraudamas su šiais asmenimis susitikimų metu bei mobiliu telefonu V. Z. patvirtindavo savo pasiūlymą, t. y. kad jam vis dar reikia tokio automobilio. Jis taip pat nurodė ir vietą, į kurią turėtų būti nuvairuotas automobilis – prie jo žinioje buvusio tuščio garažo. Teismas nenustatė, kad V. Z. būtų kūręs nusikalstamos veikos planą, numatęs jos padarymo būdus, priemones, paskirstęs bendrininkams vaidmenis, koordinavęs jų veiksmus ar pan. V. Z. veiksmai sukėlė tik pasiryžimą S. P. ir R. D. padaryti svetimo turto vagystę, nes, kaip ikiteisminio tyrimo metu tvirtino nusikaltimo vykdytojai, nesant V. Z. užsakymo, jie automobilio nebūtų grobę. Pažymėtina, kad ir teismas aprašydamas kitų bendrininkų S. P. ir R. D. nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes nustatė, kad jie vykdė išankstinį V. Z. užsakymą. Taigi V. Z. buvo tik nusikalstamos veikos iniciatorius, nes jis savo veiksmais – nevienkartiniu pasiūlymu – sukėlė S. P. ir R. D. pasiryžimą ir norą daryti bendrą konkrečią nusikalstamą veiką. Todėl V. Z. veiksmai, kaip teisingai skunde

pažymėjo kasatorius, atitinka kurstymo padaryti nusikalstamą veiką požymius ir kvalifikuotini pagal BK 24 straipsnio 5 dalį ir 178 straipsnio 2 dalį.²⁷

3. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė kartu padaryti nusikalstamą veiką kaip bendravykdytojai arba atlikdami skirtingus vaidmenis: ne tik vykdytojų, bet ir organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo. Organizuotai grupei būdinga tai, kad nusikalstamą veiklą koordinuoja vienas ar keli asmenys, kurie gali dalyvauti ar nedalyvauti darant konkrečias nusikalstamas veikas, prisidėti ar neprisidėti prie jų rengimo ar darymo, bet visais atvejais jie yra grupės vadovai, koordinatoriai ir pan.²⁸ Pateikiame pavyzdį, kuris iliustruoja organizatoriaus vaidmenį, organizuojant nusikalstamos veikos įvykdymą bei užduočių paskirstymą tarp bendrininkų: A. K. buvo nuteistas pagal BK 24 str. 4 d., 260 str. 1 d. už neteisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti organizavimą šiomis aplinkybėmis: A. K. telefoninio pokalbio metu nurodė kitam asmeniui įgyti iš nenustatytų asmenų paketą su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, šis asmuo, vykdydamas A. K. nurodymus, įgijo paketą su 1,191 g heroino, 5,966 g kanapių ir jų dalių bei 0,890 g metamfetamino, minėtas medžiagas gabeno, laikė ir A. K. nurodymu supakavo į cigarečių pakelį, kuris buvo perduotas G. K. tam, kad būtų nuneštas į Marijampolės pataisos namų patalpas ir padėtas siuntinių perdavimo kambaryje esančiame tualete. Tinkamai įvertinę byloje esančių įrodymų tarpusavio ryšį teismai padarė pagrįstą išvadą, kad A. K. nurodymu įgytomis narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis buvo disponuojama turint tikslą jas platinti ir kad šių narkotinių bei psichotropinių medžiagų įgijimo ir nugabenimo į pataisos namus organizatoriumi buvo A. K., kuris duodamas nurodymus parengė BK 260 str. 1 d. numatytą nusikalstamą veiką, jai vadovavo ir koordinavo nusikalstamus veiksmus. Pagal BK 24 str. 4 d. asmuo, kuris, be kita ko, parengė nusikalstamą veiką ir jai vadovavo laikomas nusikalstamos veikos organizatoriumi. Todėl laikytina, kad A. K., nuteistam pagal BK 24 str. 4 d., 260 str. 1 d., baudžiamasis įstatymas pritaikytas tinkamai.²⁹

Kalbant apie organizuotą grupę, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą labai svarbu atriboti organizatoriaus ir padėjėjo vaidmenį. „2000 m. BK 24 straipsnio 4 dalyje duotas platesnis organizatoriaus veiklos apibūdinimas: tai yra asmuo, subūręs organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs. Organizatoriaus veikla lyginant su kitomis bendrininkų rūšimis yra pavojingiausia, nes toks asmuo vadovauja nusikalstamos veikos pasiruošimui ar jau darant

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-03-12.

²⁸ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius : MRU, 2002. P. 102.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – žiūrėta 2008-04-02.

nusikalstamą veiką: sukuria nusikalstamos veikos planą, numato jo vykdymo būdą, verbuoja asmenis nusikaltimo padarymui, paskirsto jiems vaidmenis, savo veiksmais suvienija kitų bendrininkų pastangas ir pan.“³⁰ BK 24 str. 6 d. nustatyta, jog „padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką, duodamas patarimus, nurodymus, teikdamas priemones arba šalindamas kliūtis, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus, iš anksto pažadėjęs paslėpti nusikaltėlį, nusikalstamos veikos darymo įrankius ar priemones, šios veikos pėdsakus ar nusikalstamu būdu įgytus daiktus, taip pat asmuo, iš anksto pažadėjęs realizuoti iš nusikalstamos veikos įgytus ar pagamintus daiktus.“

„Kaip matyti iš pateiktų apibrėžimų, tam tikrais aspektais organizatoriaus ir padėjėjo veikla padarant nusikalstamą veiką yra panaši. Daugiausia panašumų tarp padėjėjo ir organizatoriaus nusikalstamos veikos yra tada, kai padėjėjas vykdo intelektinę pagalbą, duodamas nurodymus, patarimus bei teikdamas priemones, ir organizatoriaus veiksmų, koordinuojant, parengiant nusikalstamą veiką ir vadovaujant nusikaltimo bendrininkų veiksmams. Esminis nusikaltimo organizatoriaus požymis yra tai, kad jis sujungia ir nukreipia kitų bendrininkų pastangas, sukuria sistemą organizuotumą bendroje nusikalstamoje veikoje – ar atskirose jos stadijose, ar jau nusikaltimo darymo metu. Tačiau, norint pripažinti vieną iš bendrininkų organizatoriumi, nebūtinai visi šie organizaciniai veiksmai turi būti jo veikoje, užtenka bent vieno iš jų. Padėjėjo skiriamasis požymis yra tai, kad jis paprastai savo nusikalstama veika prie kitų bendrininkų veiklos prisideda tada, kai šiems jau yra susiformavęs sumanymas padaryti nusikaltimą.“³¹

4. **Didelis organizuotumo lygis**, kuris nustatomas įvertinant konkrečius veiką apibūdinančius objektyvius požymius (grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis, grupės narių ryšiai, bendri tikslai, tarpusavio įsipareigojimai, paklusimas bendrai grupės tvarkai, susitarimas dėl pasidalijimo teritorijomis tarp atskirų tokio pobūdžio grupių ir kt.) bei subjektyvius požymius (bendrininkai supranta sukūrę ir priklausą būtent tokiai, šias savybes atitinkančiai grupei), o taip pat kitus, kiekvienai atskirai tiriamai veikai būdingus individualius požymius. „V. G. P., A. A. B. ir I. Z. indėlių iš bankų užvaldymo atvejais bei rengiantis užvaldyti KB ir R. V. individualios įmonės lėšas, aiškiai matyti grupės narių bendrų nusikalstamų veiksmų suderinimas, pasiskirstymas užduotimis ir vaidmenimis, išankstinis susitarimas bendroms nusikalstamoms veikoms suformavo tvirtus besitęsiančius ryšius. Darant nusikaltimus buvo sugalvotas nusikaltimo padarymo planas, numatytas nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams nurodytos užduotys, sutarta dėl

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1 – žiūrėta 2008-03-01.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1 – žiūrėta 2008-02-28.

nusikaltimo padarymo būdo, vietos, laiko. Indėlių iš bankų užvaldymo atvejais buvo sukurta sistema, pagal kurią vieni grupės dalyviai gauna informaciją apie indėlininkus, po to ieško asmenų, kurie sutiktų už atlygį įgyvendinti nusikalstamą sumanymą, tokį asmenį suradę, pagal jo pateiktas nuotraukas organizuoja suklastotų asmens dokumentų gaminimą, su šiais dokumentais ir indėlininkų duomenimis konkrečiai kreipiasi į L. M. V., kuris pagal suklastotų asmens dokumentų duomenis ir indėlininkų duomenis pagamina netikrus dokumentus (įgaliojimus) arba pats, jam pateikęs nuotraukas, gamina netikrus dokumentus (kaip šioje byloje vairuotojo pažymėjimą ir laikinąją Lietuvos Respublikos piliečio pasą), paskui šie L. M. V. pagaminti netikri dokumentai vykdytojų pateikiami bankams ir apgaule užvaldytas turtas pasidalijamas tarp grupės narių. Rengiantis užvaldyti KB ir R. V. individualios įmonės turtą suorganizavo ir vadovavo šių nusikaltimų padarymui L. M. V. Jis gavo informaciją apie šių bendrovių sąskaitas, surado nusikaltimo vykdytojus; pagal šių asmenų pateiktas nuotraukas L. M. V. ir R. B. iš tyrimo nenustatytų asmenų gavo nusikaltimų įvykdymui reikalingus netikrus ir suklastotus dokumentus, šių bendrovių netikrus antspaudus. Nusikaltimų vykdytojais, vykdydami R. B. ir L. M. V. nurodymus, pasinaudodami suklastotais pasais, Kauno miesto savivaldybėje įregistravo individualias įmones, į kurias turėjo būti pervedamos apgaulės būdu užvaldytos piniginės lėšos, gavo kitus reikalingus įmonės dokumentus, antspaudus. Vėliau nusikaltimo vykdytojais su suklastotais dokumentais turėjo eiti į banką ir galutinai realizuoti nusikalstamą sumanymą – sudaryti su minėtomis bendrovėmis elektroninės bankininkystės sutartį ir prisijungti prie svetimų bendrovių sąskaitų. Teisėjų kolegija sprendžia, kad pirmosios instancijos teismas, atsižvelgdamas į nustatytą bendrininkų tarpusavio susitarimo pobūdį, jų ryšių, veiksmų bendrumo, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį, pagrįstai sprendė, kad L. M. V. dalyvavo organizuota grupe darant jam inkriminuotus nusikaltimus.³² Kaip matyti šis pavyzdys detaliam ir aiškiam atspindi vieną iš pagrindinių organizuotos grupės požymių – didelį organizuotumo lygį.

5. Ilgalaikiai ir glaudūs nusikalstami ryšiai. Organizuotos grupės narius sieja bendras nusikalstamos veikos padarymo planas, jie iš anksto pasiruošia priemonės nusikalstamos veikos sumanymui realizuoti ir jo pėdsakams paslėpti³³.

6. Pastovumas. Ši požymį atspindi organizuotos grupės nusikalstamos veiklos vienodumas, vienaarūšių nusikalstamų veikų darymas, grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumas ir tvirtumas.

7. Kriminalinis profesionalumas³⁴. Ši požymį taip pat nulemia nusikalstamos veiklos pastovumas (specializacija), specifinės žinios ir įgūdžiai (kvalifikacija), nusikalstama veikla,

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-672/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.-žiūrėta 2008-04-02.

³³ Ignatas M. Turto prievartavimas: kvalifikavimo ir bausmės skyrimo problemos // Teisės problemos. 1994. Nr. 2. P. 52.

kaip pragyvenimo šaltinis, ryšiai su asocialia aplinka. Organizuotos grupės tikslas - verslas (kuo didesnio pelno siekimas), susijungimas į grupę įvertinant objektyvias jos galimybes (kriminaliniai igūdžiai, kriminaliniai ryšiai, specializacija, grupės dalyvių profesionalumas)³⁵.

8. **Korupcija.** Organizuotos grupės gali užmegzti korupcinius ryšius su teisėsaugos institucijomis.³⁶

Taigi organizuota grupė gali būti apibūdinama daugybe pačių įvairiausių požymių. Norėtusi sutikti su A.Gutausku, kad svarbiausi organizuotos grupės požymiai yra išankstinis susitarimas, susitarimas padaryti vieną ar kelias nusikalstamas veikas ir pasiskirstymas vaidmenimis ar užduotimis tarp bendrininkų. Tokį pasirinkimą lemia tai, kad organizuotai grupei nereikėtų kelti pernelyg didelių reikalavimų, akcentuoti kitų, aukščiau nurodytų mažiau svarbių, fakultatyvinių požymių, nes dėl to ji gali būti sutapatinama su nusikalstamu susivienijimu. Organizuota grupė turėtų būti tarpine grandimi tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo: ji apimtų visas organizuotas nusikalstamas veikas iki tos ribos, už kurios juos apima nusikalstamas susivienijimas³⁷.

Todėl tiksliausia organizuotą grupę apibrėžti kaip iš anksto susitarusių padaryti vieną ar kelias nusikalstamas veikas kelių asmenų (ne mažiau kaip dviejų) grupę, kurios dalyviai yra pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis.

Taip pat norėtusi aptarti ir kitą, pavojingiausią bendrininkavimo formą – nusikalstamą susivienijimą. Nusikalstamam susivienijimui pagal galiojantį BK (25 str. 4 d.) būdingi šie požymiai: trys ir daugiau asmenų; susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai - vienai ar kelioms sunkioms ar labai sunkioms nusikalstamoms veikoms - daryti; pastovūs tarpusavio ryšiai; užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas darant nusikalstamas veikas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė“.

Nusikalstamo susivienijimo kaip nusikalstamos veikos požymiai detaliau ir išsamiau aptarti LAT Senato nutarime „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“: „nusikalstamas susivienijimas - viena pavojingiausių nusikalstamo bendrininkavimo formų. Įstatymas numato šiuos būtinus nusikalstamo susivienijimo požymius: trijų ar daugiau asmenų buvimą susivienijime; išankstinį šių asmenų susitarimą bendrai nusikalstamai veikai; vadovo ar vadovų buvimą; nusikalstamo susivienijimo

³⁴ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius : MRU, 2002. P. 105.

³⁵ Магомедов А.А., Гаджиев С.И. О некоторых уголовно - правовых аспектах организованной преступности // Проблемы повышения эффективности борьбы с организованной преступностью. - Москва, 1998. P. 34.

³⁶ Основы борьбы с организованной преступностью / под. ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. - Москва, 1996. P. 150.

³⁷ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). - Vilnius : MRU, 2002. P. 102.

organizavimą arba vadovavimą jam, siekiant daryti BK 271 str. (aut. pastaba. pagal senąjį baudžiamąjį kodeksą) išvardintus nusikaltimus, taip pat dalyvavimą tokio susivienijimo daromuose nusikaltimuose arba ir viena, ir kita tuo pačiu metu. Paprastai nusikalstamo susivienijimo nariai palaiko ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, yra ginkluoti, apsirūpinę ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis jų nusikalstamą veiklą.³⁸

Galiojančiame BK, lyginant su senuoju 1961 m. BK, atsirado du nauji nusikalstamo susivienijimo požymiai: pastovūs susivienijimo narių tarpusavio ryšiai bei užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas darant nusikalstamas veikas. Be to, pabrėžiamas nusikalstamo susivienijimo tikslas - padaryti vieną ar kelias sunkias, ar labai sunkias nusikalstamas veikas. Taigi detaliau aptarsime kiekvieną iš nusikalstamo susivienijimo požymių:

1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas. Kaip minėta, nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų skiria minimalus jos narių skaičius. Norint konstatuoti nusikalstamą susivienijimą, reikia nustatyti, kad veikloje dalyvavo ne mažiau kaip trys asmenys. Be to, nusikalstamam susivienijimui paprastai būdingas ir kitas požymis - hierarchinė grupuotės struktūra³⁹.

2. Tikslas - daryti sunkias nusikalstamas veikas. Sunkia arba labai sunkia nusikalstama veika laikoma tokia veika, už kurią baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo (BK 11 str. 5-6 d.). Įstatymų leidėjas, nustatydamas nusikalstamo susivienijimo sudėtį ir išskirdamas joje vieną požymį - nusikalstamas susivienijimas sukurtas daryti sunkias nusikalstamas veikas, turi omenyje ne vieno, o mažiausiai dviejų sunkių nusikalstamų veikų padarymą.

3. Išankstinis susitarimas dėl bendros nusikalstamos veiklos. Tai būtinas požymis, nes neįmanoma susivienyti nesusitarus. Susitarimas dėl bendros nusikalstamos veiklos reiškia, kad asmenys susivienijo padaryti ne vieną, o kelias arba neribotą skaičių sunkių nusikalstamų veikų. Susitarimas turi būti ne laikino, epizodinio, bet nuolatinio, pastovaus pobūdžio. Jis turi būti siejamas ne su vienos ar kelių tam tikrų nusikalstamų veikų padarymu, o su susitarimu užsiimti nusikalstama veikla.⁴⁰ Kai LAT yra pastebėjęs „išankstinis susitarimas bendrai nusikalstamai veiklai paprastai būna dėl kelių nusikaltimų padarymo. Tačiau atskirais atvejais

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“ // „Teismų praktika“ 1995, Nr.2.–žiūrėta 2008-03-06.

³⁹ Prapiestis J. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui // Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis papildytas leidimas. - V., 2001. P. 147.

⁴⁰ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos. 1993. Nr. 1. P. 38.

toks susitarimas gali būti ir dėl vieno nusikaltimo, reikalaujančio atlikti daugelį ir sudėtingų veiksmų.“⁴¹

4. Nusikalstamam susivienijimui būdingi profesionalios veikos požymiai. Turimas omenyje „versliškas“ nusikalstamų veikų darymas, kai tokia veikla yra pagrindinis ar papildomas asmenų pragyvenimo šaltinis. Veiklos versliškumas⁴² yra vienas iš profesionalaus ir organizuoto nusikalstamumo pagrindinių požymių.

5. Grupės pastovumas. Norint asmenims inkriminuoti nusikalstamo susivienijimo kūrimą ar dalyvavimą jo veikloje, būtina nustatyti glaudžius, pastovius nusikalstamus ryšius tarp nusikalstamo susivienijimo narių. Pastovumas sietinas su suplanuotų ir padarytų nusikaltimų skaičiumi⁴³, pastovia nusikalstama veikla, nukreipta į nevienkartinį nusikaltimų darymą ir nusikalstamos veiklos nepertraukiamumą.⁴⁴, aukštu grupės organizuotumo grupės sudėties ir organizacinės struktūros stabilumu įvairių nusikalstamos veiklos metodų bei formų pastovumą.⁴⁵

6. Vaidmenų bei užduočių pasiskirstymas tarp grupės narių darant nusikalstamas veikas.

7. Vadovavimas nusikalstamam susivienijimui⁴⁶. „Vadovavimas nusikalstamam susivienijimui - jo narių sutelkimas ir nukreipimas konkrečiai nusikalstamai veiklai, šios veiklos įgyvendinimo planų ir būdų numatymas ir parengimas, vaidmenų bei užduočių paskirstymas tarp susivienijimo narių ir kiti veiksmai, kuriais vadovaujamosi organizuojant nusikaltimus.“⁴⁷ Kaip matyti, nusikalstamame susivienijime yra jo vadovas (organizatorius), kuris suvienija jo dalyvius, valdo ar kontroliuoja grupę. Būtent tokio pobūdžio vadovo, o ne šiaip sau lyderio buvimas grupėje yra reikšmingas, nes tik grupės vadovas pajėgus suderinti ir įtvirtinti kiekvieno grupės dalyvio valią. Tokiu būdu garantuojamas kokybiškas suplanuotos nusikalstamos veiklos vykdymas. Nusikalstamo susivienijimo vadovas gali vadovauti ir konkrečių nusikaltimų padarymui.

Manau, kad anksčiau paminėti požymiai yra gana informatyvūs ir identifikuojantys nusikalstamą susivienijimą, t.y. turintys įrodomąją reikšmę. Remiantis jais, galima atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Papildomų požymių įtraukimas į

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“// „Teismų praktika“ 1995, Nr.2. - žiūrėta 2008-03-06.

⁴² Яблоков Н.П. Проблемы методики расследования преступлений, совершенных организованными преступными сообществами // Вестник Московского УН- та. Сер. 11. Право. 1993. No.5. С. 21.

⁴³ Герцензон А.А., Меньшиков В.Д., Ошерович А.Л., Пионтковский А.А. Государственные преступления. - Москва, 1938. Р. 128 arba Сборник постановлений Верховного суда СССР за 1946. Выпуск IV (XXX). - Москва, 1947.

⁴⁴ Меньшикова Ю.Б., Устинова Т.Д. Уголовная ответственность за бандитизм. - Москва, 1995.С. 12.

⁴⁵ Таганцев КС. Уголовное уложение 22 Марта 1903 г. СПб, 1904. С. 107.

⁴⁶ Тепляшин Е.В. Устойчивость и сплоченность как признаки организованной группы и преступного сообщества : уголовно - правовой аспект II Следователь. 2000. No. 2. Р. 10.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“.

nusikalstamo susivienijimo sudėtį, be abejo, apsunkins jo įrodinėjimą, tačiau teismai ir dabar orientuojasi į minėtus požymius. Pagaliau, jei grupuotė dėl įrodymų stokos išvengs kaltinimo nusikalstamu susivienijimu, jos nariai bus patraukti atsakomybėn už atskiras nusikalstamas veikas. „asmenys, organizavę nusikalstamą susivienijimą arba jam vadovavę, atsako ne tik už šio susivienijimo organizavimą ar vadovavimą jam, bet ir už visus susivienijimo padarytus nusikaltimus, kuriuos apima jų tyčia.“⁴⁸

Atsižvelgdamas į išskirtus nusikalstamo susivienijimo požymius, siūlyčiau tokią nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą: „Nusikalstamas susivienijimas yra tokia bendrininkavimo forma, kai trys ar daugiau asmenų susivienija bendrai nusikalstamai veiklai - gauti turtinės, ekonominės naudos, jie turi vadovą (ar vadovus), kiekvienas susivienijimo bendrininkas, darant nusikalstamas veikas, atlieka atskirą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį ir siekdami savo tikslų susivienijimo nariai naudoja smurtą ar pasirengę jį panaudoti“.

1.2. Kriminalistinė charakteristika

Kalbant apie kriminalistinę grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų charakteristiką, būtina pateikti kriminalistinę nusikalstamos grupės sampratą, aptarti grupės asmenų dažniausiai daromų nusikalstamų veikų pobūdį ir charakteringus bruožus, nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų, įrodinėtinų aplinkybių ypatumus. Kriminalistiniu požiūriu grupė asmenų, padariusi nusikalstamą veiką ar kelias veikas, apibūdinama remiantis keliais pagrindiniais bruožais: *kūrimosi* (formavimosi) ypatumais, *grupės struktūra*, *veiklos pobūdžiu* ir pan. Šiuos bruožus aptarsime detaliau.

Nusikalstamą veiką vykdančios grupės asmenų kūrimosi (formavimosi) ypatumai, priklausomai nuo bendrininkavimo formos, gali būti labai įvairūs ir skirtingi. Tarkime, bendrininkų grupės atveju grupė paprastai susiformuoja prieš pat darant nusikalstamą veiką, jai rengiantis, pasikėsinimo arba netgi veikos objektyviosios pusės įgyvendinimo stadijoje. Apie jokią išankstinį susitarimą, grupės sąmoningą formavimą šiuo atveju nekalbame: bendrininkų grupė susiformuoja spontaniškai, subjektyvūs ryšiai tarp jos narių yra minimalūs. Tuo tarpu organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sąvokų naudojimas leidžia preziumuoti sudėtingesnius tokių nusikalstamų grupių, grupuočių formavimosi ypatumus, etapus, hierarchinę sistemą. Kaip Lietuvos Aukščiausias Teismas yra pažymėjęs, kad „nusikalstamo susivienijimo organizavimas pasireiškia asmenų parinkimu ir suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai,

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“// „Teismų praktika“ 1995, Nr.2. Žiūrėta 2008-03-06.

autoritetu, bauginimu ar kitomis priemonėmis susivienijime palaikant atitinkamą tvarką, jo narių tarpusavio ryšio formas ir kitais veiksmais, nukreiptais sukurti nusikalstamą susivienijimą.“⁴⁹

Apskritai kriminalistikos teorijoje nusikalstamą veiką padariusi grupė asmenų paprastai vadinama apibendrintu terminu „nusikalstama grupė“, kiekvienam mažiau ar daugiau organizuotam nusikalstamam dariniui nesuteikiant atskiro pavadinimo, kaip kad yra baudžiamojoje teisėje. Klasifikuoti tokias grupes pagal teorijos ir praktikos poreikius palikta kriminalistikos mokslui. Viena vertus, tai skatina aktyvią mokslinę veiklą, daro lankstesnę kriminalistikos praktiką, kita vertus, sukelia neaiškumų tiksliai apibrėžiant įvairaus organizuotumo laipsnio nusikalstamas grupes bei jų padarytas veikas, jas tiriant. Štai, tarkime, vieni autoriai⁵⁰ „nusikalstamą grupę“ supranta kaip nedidelę neformalią vieningos struktūros vienijamą grupę asmenų, kurių bendras tikslas - daryti visuomeniškai pavojingus, neteisėtus veiksmus. Kitų autorių nuomone⁵¹, asmenis tokiose grupėse sieja „draugiški santykiai“, tretieji⁵², atvirkščiai, mano, jog nusikalstamos grupėse, ypač didesnio organizuotumo laipsnio (organizuotose grupėse, nusikalstamuose susivienijimuose), bendrininkų tarpusavio santykiai nesudaro didelės reikšmės, nes dažniausiai bendros nusikalstamos veiklos įgyvendinimo procese jie transformuojasi (perauga) į grynai dalykinius santykius.

V.M. Bykovas, remdamasis nusikalstamų grupių organizuotumo kriterijumi, skiria kelias jų rūšis⁵³: atsitiktines; kompanijos tipo; organizuotas; nusikalstamas organizacijas. Pirmoji grupių rūšis tarpusavyje jungia asmenis, atsitiktinai arba tam tikru būdu susiklosčius aplinkybėms susivienijusius bendrai nusikalstamai veikai daryti. Pirminis tokios grupės tikslas – ne daryti nusikalstamą veiką, o patenkinti bendravimo poreikius. Pirmąją nusikalstamą veiką tokios grupės nariai įvykdo vedami solidarumo kitiems grupės nariams jausmo; atsitiktinai; aplinkybėms susiklosčius taip, kad kartu su kitais draugais atsiduria nusikalstamos veikos padarymo vietoje; tam tikros netikėtos situacijos atveju. Vaidmenimis „atsitiktinės grupės“ nariai paprastai nesidalija, jų veiksmų suderinamumas menkas.

Jeigu atsitiktinės grupės padarytos pirmosios nusikalstamos veikos lieka neišaiškintos, tai tęsdama antisuomeninę veiklą ji palaipsniui tampa labiau organizuota, pereidama į aukštesnę, pavojingesnę nusikalstamos grupės kokybinį lygį, kriminalistinėje literatūroje paprastai vadinamą

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“ // „Teismų praktika“ 1995, Nr.2.- Žiūrėta 2008-03-06.

⁵⁰ Образцов В.А. Криминалистическая классификация преступлений. - Красноярск : Изд-во Красноярского университета, 1988. С. 58.

⁵¹ Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. - Москва : Юридическая литература, 1974. С. 41-45.

⁵² Быков В.М. Обвинительное заключение по уголовному делу о групповых и организованных преступлениях // Следователь. 1997. No. 6(9). P. 14.

⁵³ Быков В.М. Криминалистическая характеристика преступных групп. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. С. 32-33.

*kompanijos tipo grupė*⁵⁴. Ši grupė labiau organizuota, susiformavęs aktyviausių ir labiausiai autoritetingų grupės narių branduolys (tiesa, joje dažniausiai dar nėra aiškaus lyderio), profesionalesnė, orientuota į sistemingą nusikalstamų veikų darymą.

Organizuota nusikalstama grupė nuo ankstesnių grupių rūšių skiriasi grupės narių sudėties pastovumu, vidinių elgesio normų ir vertybių sistemos buvimu, aiškaus lyderio, o neretai ir kito, dėl valdžios kovojančio asmens ar jų grupelės (opozicijos) egzistavimu. Organizuotoje grupėje egzistuoja pasiskirstymas vaidmenimis tarp jos narių, nusikalstamos veiklos, kuri yra įgavusi sistemingą, organizuotą pobūdį, pėdsakų slėpimas.

Ypatingą vaidmenį tiriant grupės asmenų nusikalstamas veikas atlieka jos narių psichologinių santykių, emocinio artumo nustatymas. Geriau organizuotoms, glaudžiau emociškai susijusioms grupėms būdinga jos narių tarpusavio parama, netgi pasiaukojimas veikos tyrimo procese, visos kaltės prisiėmimas sau, siekiant apsaugoti kitus grupės narius nuo baudžiamosios atsakomybės, nedavimas tokių parodymų, kurie gali pakenkti kitų grupės narių teisinei padėčiai. Neretai nusikaltėliai, padarę nusikalstamą veiką grupėje, pareiškia, kad jie savarankiškai atliko visus nusikalstamus veiksmus. Pavyzdžiui, įtariami nusikalstamos veikos padarymu nepilnamečiai asmenys teigia, kad būtent jie atliko veiksmus, už kuriuos taikomos griežčiausios poveikio priemonės, tikėdamiesi, kad jiems, kaip nepilnamečiams, bus skirta švelnesnė bausmė, nei būtų skirta jų pilnamečiams kolegoms. Psichologinių santykių, kontaktų, nusikalstamos grupės lyderio ir opozicijos priešpriešos nustatymas svarbus grupinių nusikalstamų veikų tyrimo procese, panaudojant turimas žinias apie grupės psichologinę struktūrą atskirų tyrimo veiksmų atlikimo metu. Pagal L.Riabiso duomenis, kas antroje nepilnamečių asmenų nusikalstamoje grupėje (grupuotėje) yra narių, turinčių ankstesnės nusikalstamos patirties, be to, trečdalis iš jų jau buvo teisiami. Nusikalstamos patirties ir bendravimo su teisėsaugos institucijomis patirties buvimas pasireiškia ir dar vienu tyrimą organizuojantiems ir vykdančioms pareigūnams svarbiu aspektu: beveik pusėje minėto rusų mokslininko ištirtų grupių egzistuoja išankstiniai susitarimai dėl bendros grupės narių elgesio linijos galimo nusikalstamų veikų išaiškinimo atveju; be to, trečdalyje tirtų grupių buvo susitarta jokia būdu nepripažinti savo kaltės dėl įvykdytos nusikalstamos veikos(-ų)⁵⁵.

Nusikalstamos organizacijos – tai dar labiau disciplinuotos ir tarpusavio veiksmus dar detaliau (nei organizuotos nusikalstamos grupės) koordinuojančios nusikalstamos grupės. Tai pati pavojingiausia organizuoto grupinio nusikalstamumo forma, savo narius vienijanti pastoviais sudėtingais daugiapakopiais įvairiapusiškais ryšiais, suradusi (sukūrusi) ir išstobulinusi įmantrius nusikalstamų veikų įvykdymo ir jų slėpimo būdus; grupė, kurioje, konspiraciniais

⁵⁴ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 902.

⁵⁵ Рябис Л.А. Антиобщественное поведение и личность несовершеннолетнего правонарушителя. М., 1982. С. 48.

sumetimais, bendravimas tarp jos narių apsiriboja dalykiniais informaciniais ryšiais ir bendros nusikalstamos veiklos vykdymu. Nusikalstamoms organizacijoms būdinga sudėtinga struktūra, specialių „gynybos“ ir „nusikalstamų veikų slėpimo“ bloką, kurie savyje paprastai jungia ir vykdomosios valdžios bei teisėsaugos institucijų pareigūnus, egzistavimas⁵⁶. Toks nusikalstamos organizacijos sampratos formulavimas iškelia klausimą: ar aukščiau aptarta nusikalstama organizacija nėra ne vien tik grupinio nusikalstamumo, bet jau ir organizuoto nusikalstamumo forma, tuo laipteliu, ties kuriuo grupinis nusikalstamumas perauga į organizuotą?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina atskleisti šiuolaikinę organizuoto nusikalstamumo sampratą.

A.Gurovas teigia, kad organizuotas nusikalstamumas turi būti suprantamas kaip „palyginti plačiai paplitusi pastovių, struktūriškai gerai organizuotų nusikalstamų grupuočių, korumpuotų ryšių pagalba sukuriančių sau nebaudžiamumo ir saugumo prielaidas, profesionali, versliška veikla“⁵⁷. Jis įvardina tris organizuoto nusikalstamumo lygius: pirmasis apima pastovias organizuotas grupes, užsiimančias valstybės nuosavybės grobimais ekonomikos sferoje, taip pat sukčiavimu, turto prievartavimu, vagystėmis ir plėšimais. Antrasis organizuoto nusikalstamumo lygis irgi apima panašaus pobūdžio grupuotes, tačiau jos nuo pirmojo lygio grupių skiriasi tuo, kad turi glaudžius korumpuotus ryšius su vietos savivaldos, administracinių institucijų atstovais. Trečiasis organizuoto nusikalstamumo lygis mokslinėje literatūroje dar vadinamas mafija, t.y. kelių nusikalstamų grupių junginiu, organizacija, turinčia funkcinę-hierarchinę valdymo sistemą. Tokiai organizacijai paprastai vadovauja keli asmenys, sudarantys kažką panašaus į tarybą. Tokie struktūriniai junginiai turi tarpregioninių ryšių, apimančių tiek profesionalius nusikaltėlius, tiek administracinių ir valstybės valdymo institucijų darbuotojus, jie turi nuosavus piniginius fondus ir saugumo sistemas.

R.Belkino nuomone, A.Gurovo siūlomas organizuoto nusikalstamumo apibrėžimas, jo lygių klasifikacija yra gana prieštaringi⁵⁸. Minėtas autorius mano, jog korupcija yra tas požymis, kuris leidžia atriboti organizuotą nusikalstamumą nuo profesionalaus nusikalstamumo, kita vertus, organizuotą nusikalstamumą apibrėžia kaip profesionalų.

Labiau priimtina laikytina P.Dockos pateikiama organizuoto nusikalstamumo samprata: „Organizuotas nusikalstamumas – tai socialinis reiškiny, susidedantis iš plataus spektro nusikalstamų veikų, kurias darbo pasidalijimo pagrindu daro asmenys, priklausantys patvarioms tvirtos vidinės organizacijos ir turinčioms monopolistinių siekių nusikalstamoms grupėms, kurių

⁵⁶ Быков В.М. Криминалистическая характеристика преступных групп. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. С. 35.

⁵⁷ Гуров А.И. Профессиональная преступность : прошлое и современность. - Москва : Юрид. лит., 1990. С. 29.

⁵⁸ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 903.

pagrindinis tikslas - gauti didžiausią įmanomą pelną ir kurios palaiko korupcinius ryšius su valstybės institucijų darbuotojais“⁵⁹. Šio autoriaus nuomone, organizuotos grupės – tai tik pirminė organizuoto nusikalstamumo grandis. Tuo tarpu pats organizuotas nusikalstamumas savo prasme suprastinas kaip sistema kartu veikiančių, t.y. tiesiogiai arba netiesiogiai sąveikaujančių grupių, realizuojančių koncentracijos ir tam tikrų nusikalstamos veikos rūšių monopolizacijos procesus, siekiančių užimti lyderiaujančias pozicijas legalioje ir šešėlinėje ekonomikoje, juodojoje rinkoje. Šiuo atveju taip pat būtinas organizuoto nusikalstamumo mastus patikslinančio elemento įvardijimas – nusikalstama veikla, kvalifikuotina kaip organizuotas nusikalstamumas, turi apimti tam tikrą didelį regioną arba net visą valstybę, arba tam tikrą valstybinės ekonomikos, ūkinės veiklos sritį.

Kriminalistinė minėtų sąvokų analizė gana reikšminga pačiam kriminalistikos mokslui ir praktikai, įrodinėjimo procesui. Žinoma, jog tyrėjo vaidmuo – ne tik nustatyti visus nusikalstamą veiką padariusius asmenis, bet ir individualizuoti kiekvieno jų vaidmenį ir kaltės laipsnį, išsiaiškinti visus nusikalstamos veikos epizodus, įvykusius tam tikroje apibrėžtoje erdvėje ir laike, nustatyti veikos padarymo ir nuslėpimo būdus ir kt. Akivaizdu, kad visi šie įrodinėjimo proceso elementai įgauna ypatingą pobūdį tada, kai veiką padaro organizuota nusikalstama grupė, kuri yra organizuoto nusikalstamumo subjektu.

Nusikalstamos grupės tipas (rūšis) ženkliai įtakoja šios grupės padarytų nusikalstamų veikų tyrimo ir atskleidimo ypatumus. Nusikalstamų veikų klasifikavimas į grupes, jų priskyrimas grupiniam nusikalstamumui, pasak V. Tanasevičiaus, suteikia galimybę sukurti atskiras tyrimo metodikas išskirtoms nusikalstamų veikų grupėms⁶⁰. Dažniausiai kriminalistinė nusikalstamos veikos charakteristika apima veikos padarymo būdą ir aplinkybes, nusikalstamo kėsimosi objektą ir dalyką, duomenis apie įtariamojo, nukentėjusiojo ir kt. asmenybę. Tačiau kriminalistinei grupinio nusikaltimo charakteristikai svarbu nustatyti ne tik grupės rūšį, bet ir kitas - su grupės narių tarpusavio santykiais, grupės psichologine struktūra, vaidmenų pasidalinimu tarp grupės narių, nusikalstama grupės narių patirtimi susijusias aplinkybes. Manytina, jog šie pagrindiniai kokybiniai požymiai sąlygoja esmines nusikalstamos veikos tyrimo ir atskleidimo taisykles, ir, atitinkamai, tokių nusikalstamų veikų tyrimo metodikos turinį ir struktūrą. Būtina pabrėžti, kad grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų kriminalistinės charakteristikos ypatumus ženkliai įtakoja tokie šių veikų požymiai, kaip nusikalstamos veikos dalyvių (nusikalstamos grupės) sudėtis, jų profesionalumas, amžius ir kitos asmeninės savybės arba duomenys, įvykio aplinkybės, kėsimosi objektas ir kitos veikos įvykdymo aplinkybės, kurios įtakoja savitos šių veikų kriminalistinės struktūros formavimąsi.

⁵⁹ Docka P. Organizuoto nusikalstamumo kilmė: tarp mito ir tikrovės // *Justitia*, 2000, Nr. 3. P. 31.

⁶⁰ Танасевич В.Г., Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступления. — М., 1976. Вып. 25. С. 94.

Kalbant apie psichologinę grupės struktūrą ir vaidmenų joje pasidalijimą, pažymėtina, kad šio pasidalijimo pagrindu vieni grupės nariai tampa lyderiais, o kiti - tarsi jų pavaldiniais. Lyderiu paprastai tampa tas grupės narys, kuris turi daugiausiai nusikalstamos patirties, sugeba valdyti ir priversti paklusti sau kitus asmenis, turi kitų psichologinių ar fizinių savybių, svarbių įgyvendinant bendrą nusikalstamą grupės veiklą⁶¹. Kiti grupės nariai pagal vidinius grupės poreikius ir atskirų narių asmenines savybes taip pat pasidalina vaidmenimis. Vienas iš jų užima padėtį, artimą organizatoriui, ir dalyvauja sprendimų priėmimo procese, kiti gi vaidina antraeilius vaidmenis ir tiesiog vykdo organizatoriaus nurodymus. Psichologinė grupės struktūra gali būti tokia, kad į grupės lyderio, organizatoriaus vietą pretenduoja iš karto du grupės nariai. Tarp jų dažnai kyla kova dėl vadovavimo grupei. Jei vienas iš lyderių laimi ir tampa grupės vadovu, tai kitas atsiduria opozicionieriaus, kritiškai žvelgiančio į grupės lyderį, vietoje.

Tirdamas grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas, ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi iširti ir suvokti grupės psichologinės struktūros ypatumus, kuriuos galima sėkmingai panaudoti tolesniame tyrime: akcentuojant ir pasinaudojant prieštaravimais tarp grupės lyderio ir kitų grupės narių, lyderio ir opozicionieriaus, tarp atskirų vykdytojų. Pažymėtina, kad gerokai mažesnis pasipriešinimas duodant teisingus parodymus apklausos metu jaučiamas iš eilinių grupės vykdytojų, antraeilius vaidmenis vaidinančių grupės narių. Ypatingai tai jaučiama apklausiant asmenis, kurie gana nesenai įtraukti į nusikalstamą grupę, neturi tvirtų psichologinių ryšių su kitais grupės nariais, nepatyrė didelio psichologinio spaudimo iš kitų nusikaltėlių pusės. Norėusi sutikti su K.Černova, kuri nurodo, jog „asmenys, įtraukti į nusikalstamą grupinę veiklą pasinaudojant įvairiais taktiniais būdais, psichologinio poveikio pagalba, labiau linkę duoti teisingus, pilnus parodymus apie savo nusikalstamą veiklą, apie bendrininkų veiksmus, nei asmenys, atėję į grupę savanoriškai“⁶².

Kita aplinkybė, susijusi su kriminalistine nusikalstamos grupės charakteristika ir apibrėžianti šios grupės padarytų veikų tyrimo ypatumus, yra grupės ***narių turima praktinė nusikalstamų veikų darymo patirtis***. Nusikalstamos patirties turėjimas leidžia grupei pasirinkti optimalesnius veikų padarymo mechanizmus ir būdus, pasinaudoti įvairiomis taktinėmis, techninėmis gudrybėmis siekiant išvengti veiklos atskleidimo ir baudžiamosios atsakomybės. Asmenys, turintys nusikalstamos patirties, ne tik perduoda ją kitiems grupės nariams, bet ir, būdami antisocialiai nusiteikę, neintegruoti visuomenėje, morališkai veikia kitus, nusikalstamos patirties neturinčius grupės narius, juos morališkai, dvasiškai žlugo, prisideda formuojant jų vertybių sistemą, o kartu daro nusikalstamą grupę visuomeniškai pavojingesne.

⁶¹ Дворкин А.И., Бабаева Э.У., Токарева М.Е., Чернова К.Т. Расследование убийств, совершенных организованными вооруженными группами. - М., 1995. С. 10.

⁶² Ten pat. С. 12.

Įdomu pažymėti, jog tyrėjas arba prokuroras, tirdamas grupinę nusikalstamą veiką, turi būti pasirengęs tam, jog gali susidurti su išankstiniu grupės narių susitarimu vienaip ar kitaip aprašyti, atpasakoti įvykio aplinkybes, arba apskritai tylėti. Tai, žinoma, reikšmingai apsunkina tiesos išsiaiškinimo procesą. Vienok, reikia prisiminti, jog esant tokiam išankstiniam susitarimui, kiekvieną apklausiamąjį grupės narį neigiamai veikia baimė, jog tyrimo metu vienas iš narių gali atskleisti tiesą, t.y. sulaužyti duotą išankstinį pažadą. Tokiu atveju apklausiamojo parodymų teisingumą veikia du pagrindiniai faktoriai⁶³: viena vertus, jis baiminasi, kad davęs teisingus parodymus, užsitrauks kitų grupės narių nemalonę, susilauks keršto, kita vertus – jei kuris nors ir grupės narių iš tikrųjų atskleidė tikrąsias įvykio aplinkybes, nusikalstamos grupės veiklos ypatumus, apklausiamasis nerimauja, jog atsisakydamas duoti teisingus parodymus, jis gali užkirsti kelią baudžiamosios atsakomybės sušvelninimui. Šių aplinkybių panaudojimas labai svarbus tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas: tyrėjas privalo įtikinti apklausiamąjį, kad duodamas teisingus ir pilnus parodymus, jis padės tyrimui, palengvins savo padėtį, bus apsaugotas nuo galimos neigiamos kitų grupės narių įtakos.

Nusikalstamą veiką įvykdant ne vienam, o grupei asmenų, objektyviai padidėja galimybė, jog jos padarymui bus panaudoti sudėtingesni būdai ir priemonės. Nusikalstamos veikos padarymo būdų, pasiekiamų tik grupei asmenų, panaudojimas, iš vienos pusės, padidina veikos visuomeninį pavojingumą, kita vertus, pirminių tyrimo veiksmų atlikimo metu patikimai nurodo į tai, kad veika padaryta būtent grupės asmenų. Grupė, veikdama kartu, gali gerai pasirengti ir realizuoti nusikalstamus kėslus (pavyzdžiui, apžiūrėti vagystės objektą), imtis kvalifikuotesnių priemonių paslepiant veikos požymius, pėdsakus. Grupėms, kurioms būdingas išankstinis susitarimas prieš nusikalstamos veikos darymą, charakteringa tai, kad veikos darymo metu tarp grupės narių yra tiksliai pasidalinti jų atliktini vaidmenys. Grupėms, susikūrusioms atsitiktinai, būdinga tai, kad pasidalijimas funkcijomis, vaidmenimis įvyksta stichiškai, veikos darymo metu.

Taigi grupė (ypač geriau organizuota, kurioje egzistuoja išankstinis susitarimas), rengdamasi daryti nusikalstamą veiką, renkasi būsimos veikos padarymo būdus. Renkantis būdus, veikia keli esminiai faktoriai: nusikalstamos grupės narių sudėtis, jų skaičius, nusikalstamos patirties buvimas (turėjimas), ketinamos įvykdyti nusikalstamos veikos specifiška (vagystė, plėšimas, apiplėšimas ir pan.), nusikalstamo kėsinimo objekto ypatumai, šį objektą saugančios apsaugos (apsauginių, signalizacijos, šuns ir kt.) buvimas, įvažiavimo į saugomą teritoriją tvarka, periodiškų teritorijos (objekto) patikrinimų, revizijų tvarka, kiti svarbūs momentai.

⁶³ Порубов Н. Тактика допроса на предварительном следствии : учебное пособие . - Москва : БЕК, 1998 . С. 24.

Kriminalistinė grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų charakteristika taip pat apima aplinkybes, nustatytinas tyrimo metu, užtikrinančias tyrimo pilnumą ir teisingumą, objektyvumą. Pirma, reikia išsiaiškinti visus įvykio dalyvius, nusikalstamos grupės narius. Baudžiamosios bylos, kuriose tyrėjas nenustato visų veikos dalyvių, gražinamos tyrimui papildyti. Svarbi užduotis tyrėjui tenka nustatant ir apibrėžiant tikrąją kiekvieno iš bendrininkų rolę įvykyje, konkretizuojant kiekvieno iš jų veiksmus. Ypatingai svarbu išsiaiškinti nusikalstamos grupės organizatorių, kuris visą laiką yra labiau visuomeniškai pavojingas, lyginant su kitais grupės nariais. Vis dėlto nusikalstamos veikos organizatoriaus atskleidimas paprastai susijęs su dideliais praktiniais sunkumais. Organizatorius paprastai turi ne tik nusikalstamos patirties, bet ir bendravimo su teisėsaugos institucijomis ir jų pareigūnais patirties; jis žino ir naudoja kruopščius savo nusikalstamos veiklos slėpimo būdus, fakto, jog yra nusikalstamos grupės organizatoriumi, maskavimo būdus. Vienas iš praktinių organizatoriaus asmens išaiškinimo sunkumų susijęs ir su tuo, kad dažnai jis pats asmeniškai nedalyvauja objektyviosios nusikalstamos veikos pusės įgyvendinimo procese, o pati organizacinė veikla, pasireiškianti žodinių nurodymų kitiems grupės nariams davimu, dažnai nepalieka jokių materialių pėdsakų.

Apibendrinami galime pasakyti, jog grupės asmenų padarytos nusikalstamos veikos tyrimas kriminalistiniu aspektu įsivaizduotinas kaip procesas, susidedantis iš penkių pagrindinių etapų:

1. Nustatymo fakto, kad nusikalstamą veiką padarė grupė asmenų.
2. Išryškinimo požymių, bylojančių apie nusikalstamos grupės, kaip nusikalstamos veikos subjekto, egzistavimą.
3. Išryškinimo požymių, bylojančių apie minėtos organizuotos nusikalstamos grupės pobūdį, organizuotumo laipsnį, galimą priklausomybę organizuotam nusikalstamumui.
4. Nusikalstamos veikos įvykdymo būdo atskleidimo.
5. Aplinkybių, kurias reikia nustatyti tiriant grupinę nusikalstamą veiką, išsiaiškinimo.

Dalis minėtos informacijos yra pradiniuose operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo duomenyse, gautuose iki baudžiamosios bylos iškelimo, tačiau didžiausia organizuotą nusikalstamumą pagrindžiančių duomenų dalis gaunama atliekant tyrimo veiksmus, vykdant operatyvinę veiklą, t.y. jau atliekant tyrimą iškeltoje baudžiamojoje byloje⁶⁴. Kadangi šie elementai yra grupinės nusikalstamos veikos tyrimo dalyku, jie aptartini detaliau kitame, grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo procesą, metodiką ir taktiką detalizuojančiame baigiamojo darbo skyriuje.

⁶⁴ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 904.

2. GRUPĖS ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ TYRIMO YPATUMAI

2.1. Tyrimo pradžia. Versijų iškėlimas, pagrindinių tyrimo krypčių nustatymas

Grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimas prasideda nuo to, jog nustatomas faktas, kad veika padaryta grupės asmenų. Kuo anksčiau bus atskleista, kad veika įvykdyta grupės, tuo greičiau bus ištirtas įvykis, o nusikaltėliai patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo nustatytą nusikalstamos veikos sudėtį (BK 2 str. 4 d.). Todėl, kaltinant bendrininkavimu darant ar padarius konkrečią nusikalstamą veiką, taip pat turi būti nustatyta tos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Ši visuma yra sudėtingesnė, palyginus su veikos požymiais, kai nusikalstamą veiką daro vienas asmuo. Pagrindžiant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant konkrečios rūšies nusikalstamą veiką, turi būti konstatuota ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma – bendrininkavimo sudėtis, numatyta BK 24 str. 1 d., 25 str.. Taigi kiekvieno bendrininkavimo atveju atitinkamų požymių visumoje turi būti konstatuota ir tai, kad visi bendrininkai atitinka įstatyme nustatytus subjekto bendruosius (amžius, pakaltinamumas) ir (ar) specialiuosius (užimamos pareigos, jų pobūdis) požymius, kad yra bent dviejų asmenų susitarimas veikti bendrai, kad kiekvienas bendrininkas suvokia, jog kėsina į tą patį objektą, taip pat supranta ir kitus bendrai daromos veikos sudėties požymius ir t. t.⁶⁵

Visų pirma nusikalstamos veikos, padarytos kelių asmenų, požymių nustatymo, išsiaiškinimo būdu yra įvykio vietos apžiūros atlikimas. Įvykio vietos apžiūros metu aptikti pėdsakai, nusikalstamos veikos priemonių ir įrankių ypatumai, veikos padarymo būdai, esminiai pasikeitimai įvykio vietoje gali leisti iškelti versiją, kad veika padaryta daugiau nei vieno asmens.

Paprastai prieš išvykstant į įvykio, galimai turinčio grupinės nusikalstamos veikos požymių, vietą, stengiamasi gauti iš įvykį įregistravusio arba apie jį pranešusio pareigūno (operatyvinio darbuotojo, nukentėjusiojo ar kito asmens) kuo daugiau informacijos apie nusikalstamos veikos pobūdį, situaciją įvykio vietoje jo metu, sprendžiama, kokių specialistų reikės įvykio vietai apžiūrėti, iškviečiami specialistai.

Įvykio vietos apžiūros pradžioje nustatomi įvykio vietos apžiūros ribos ir orientyrai, nustatomi apžiūros išeities taškai, taktiniai būdai ir jų atlikimo eiliškumas, fiksuojamas bendras

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006. http://www.lai.lt/default.aspx?item=tn_litoko&lang=1 – žiūrėta 2008-03-06.

įvykio vietos vaizdas ir kt. Vėliau nuo bendros apžiūros einama prie detalios. Daiktai ir pėdsakai apžiūrimi jų nejudinant ir nurodomas jų ryšys su įvykiu ir kitais daiktais, fiksuojama jų būklė.

Apie grupinį nusikalstamos veikos padarymo pobūdį visų pirma gali byloti pirštų atspaudai, sprendžiant pagal aptiktus papiliarinius raštus, palikti ne vieno asmens. Šią aplinkybę patvirtina tai, kad skiriasi tų pačių pirštų (pavyzdžiui, kairės rankos mažylio) papiliarinių linijų išsidėstymas, atvaizdų dydis, tam tikrų apnašų, kraujo dėmių įsimaišymas atvaizduose⁶⁶. Remiantis tais pačiais kriterijais tiriami ir avalynės (kojų) pėdsakai. Jų skirtumai nustatomi pagal pėdsakų konfiguraciją ir dydžius, batų pado elementus, detales, ėjimo linijos, ėjimo manieros ypatumus.

Įvykio vietoje rastų cigarečių, nuorūkų, pelenų pėdsakų tyrimas aktualus tuo, kad jei nusikalstama veika padaryta keleto asmenų, joje paliktų cigarečių, nuorūkų skaičius, jų markių skirtumai, cigarečių gesinimo ypatumai, tai, ar cigaretė surūkyta iki galo, ar jos palikta daugiau, lūpų dažų pėdsakai ant nuorūkų leidžia spręsti apie grupinį nusikalstamos veikos padarymo pobūdį. Skirtumai tarp cigarečių, nuorūkų gali būti nustatomi ir tiriant ant jų likusias seiles.

Lūpų, lūpdažio pėdsakai ant taurių, puodelių taip pat leidžia spręsti apie kelių veikos dalyvių egzistavimą. Derėtina atkreipti dėmesį ir į stalo paruošimo ypatumus – keliems asmenims jis padengtas, keliose lėkštėse yra maisto likučių, kelios taurės padėtos, koks asortimentas ir t.t.⁶⁷

Apie tai, kad veika padaryta kelių asmenų, liudija įvykio vietoje esantys sunkų objektų pernešimo, perstūmimo pėdsakai, didelės pavogto turto apimtys, svoris.

Aptikus lavoną su prievartos žymėm, apie grupinį nusikalstamos veikos pobūdį liudija įrankių, kuriais padaryti mirtini sužalojimai pėdsakų ant mirusiojo kūno, skirtumai; profesionaliai surištų mazgų, naudotų surišant nukentėjusiojo kojas, rankas, užrišant maišą, į kurį įdėtas lavonas, buvimas; nukentėjusiojo kankinimo požymiai. Štai vienas iš pavyzdžių, kuomet lavonas ir ant jo esančios žymės gali labai daug papasakoti apie nusikaltimo padarymo pobūdį, įrankius ir netgi tai, kad nusikaltimas buvo padarytas ne vieno, o kelių asmenų: „R. K., A. B. ir A. B. nuteisti už tai, kad veikdami bendrininkų grupe, būdami apsvaigę nuo alkoholio, kilus konfliktui dėl per garsiai klausomo radijo, A. B. sudavė du smūgius kumščiu nukentėjusiajam V. Š. į veidą, šiam nukritus ant lovos, R. K. šokinėjo jam ant krūtinės, sudavė ranka apie septynis smūgius į veidą, dūrė šakute į sėdmenis ir kaklą, kandžiojo ausį, adatomis badė pakaušį, A. B. adatomis badė kulną, apšlapino nukentėjusįjį, švirksčiu leido nukentėjusiajam į rankos veną ir kirkšnių grybų nuovirą, seiles, orą, taip padarė V. Š. taškinės durtines žaizdas galvoje – momeninėje srityje, alkūnių duobėse, durtines žaizdas kairėje kaklo pusėje, kairiojo sėdmens

⁶⁶ Быков В.М. Особенности расследования групповых преступлений. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980. С. 19.

⁶⁷ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 908.

viršutinėje dalyje, paviršines žaizdas kairiosios ausies kaušelyje ir dešinėsios akies viršutiniame voke, poodines kraujosruvas dešinėsios akies vokuose, kairiosios akies apatiniame voke, kairiojoje kaktos pusėje, kairiajame smilkinyje, skruoste ir žande, kairiosios ausies kaušelyje, kairiojoje krūtinės pusėje, dešinėsios rankos žasto užpakaliniame paviršiuje, alkūnės srityje ir dilbio vidiniame paviršiuje, kairiojoje blauzdoje, muštinę žaizdą apatinėje lūpoje, kairiosios pusės III, IV ir XI šonkaulių lūžius; po to visi trys bendrai vieninga tyčia smaugė V. Š. kaklaraiščiu ir virve, užveržus kilpą ir suspaudus kaklą nukentėjusysis dėl asfikcijos mirė. Teismai, ištyrę bylos aplinkybes, iš kurių matyti, kad visi trys nuteistieji bendru sutarimu (vienas kitam padėdami, teikdami pasiūlymus ir patarimus) leido į veną seiles, orą, grybų nuovirą, kad A. B. pasiūlė „užversti“ V. Š., ir abi nuteistosios vienareikšmiškai tai suprato, kaip pasiūlymą nužudyti, ir tam pritarė, R. K. apvijo nukentėjusiojo kaklą kaklaraiščiu ir kartu su A. B. traukė jį galus į priešingas puses, nukentėjusiajam pradėjus kriokti, jos kaklaraiščio galus atleido, tada A. B. paėmęs virvę apvijo nukentėjusiajam kaklą ir jį pasmaugė, teisingai sprendė, kad R. K., A. B. ir A. B. veikė vieninga tyčia, turėdami tikslą nužudyti nukentėjusįjį, t. y. veikdami bendrininkų grupe. Dėl bendro dalyvavimo darant nusikalstamą veiką atsiradę padariniai yra bendri visiems bendrininkams ir nėra priskiriami ar išskaidomi atskiriems bendrininkams.⁶⁸

Požymiu, bylojančiu apie tai, kad veika padaryta keleto asmenų, gali būti ir nusikalstamos veikos slėpimo būdas (pavyzdžiui, lavono palaidojimo vieta, nelaimingo atsitikimo inscenizacijos būdas ir kt.).⁶⁹

Apie grupės asmenų dalyvavimą nusikalstamos veikos padaryme gali liudyti joje esančių objektų išsidėstymo tvarkos pasikeitimai (pavyzdžiui, bute esančių drabužių spintų atidarytos durys, rūbų išmėtymas po visą kambarį, kiti bute netvarkingai išmėtyti daiktai, atidaryti rašomojo stalo, bufeto, spintos stalčiai, durelės, sekcijos, leidžiantys numanyti, kad visi šie pasikeitimai negalėjo būti atlikti vieno asmens per tam tikrą gana trumpą laiko tarpą). Pasikeitimai įvykio vietoje esančių objektų išsidėstyme gali būti konstatuoti ir suradus nusikaltėliui priklausiusius daiktus, atsineštus į įvykio vietą, netyčia pamestus daiktus ir kt.

Visi įvykio vietoje rasti, aptikti pėdsakai, įrankiai, objektų išsidėstymo pasikeitimai turi būti atidžiai ištirti, siekiant nustatyti jų ryšį su padaryta nusikalstama veika, įvertinti šios veikos padaryme galėjusių dalyvauti asmenų skaičių. Tačiau pažymėtina, kad aklas pasiklovimas įvykio vietos apžiūros rezultatais kartais gali būti pražūtingas: juk kai kurie bendrininkai nusikalstamos veikos padaryme gali tiesiogiai nedalyvauti, įvykio vietoje veikos padarymo metu apskritai nebūti, jie gali atlikti kitas, išankstinio susitarimo metu jiems priskirtas funkcijas. Be to,

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-609/2005. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.-žiūrėta 2008-03-01.

⁶⁹ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 908.

dažnai tyrėjams pavyksta aptikti ne visų bendrininkų pėdsakus, liudijančius apie jų buvimą įvykio vietoje nusikalstamos veikos padarymo metu.

Įvykio vietos apžiūros metu gauta pirminė informacija paprastai būna nepilna; jos pagrindu galime tik spėti apie grupės asmenų dalyvavimą padarant nusikalstamą veiką, jų organizuotumo laipsnį. Išsami tyrimo informacija šiuo klausimu gaunama jau ikiteisminio tyrimo metu.

Nepaisant to, jau pirminė informacija gali būti pagrindu keliant pirmąsias tyrimo versijas, kurios apsprendžia tolesnio tyrimo kryptis. Paprastai remiantis vien tik įvykio vietos apžiūros duomenimis negalima iškelti gana tikslių ir konkrečių tyrimo versijų, plačiau paaiškinančių tiriamo įvykio mechanizmą. Vis dėlto numanyti apie tai, kad nusikalstama veika padaryta grupės asmenų, kaip minėta, galima jau pradiniame tyrimo etape.

Pagrindinė tyrėjo užduotis keliant versiją dėl grupinio nusikalstamos veikos pobūdžio – sugebėti tiksliai diferencijuoti visus apie nusikaltėlius turimus duomenis, jungiant juos pagal požymius, apibūdinančius atskirus įvykio vietoje buvusius asmenis. Tai ganėtinai nesunku padaryti diferencijuojant pėdsakus (rankų, kojų, dantų, kvapo), tačiau kiek sunkiau – klasifikuojant duomenis apie nusikaltėlių išpročius ir sugebėjimus, jų biochemines savybes (tokiu atveju paprastai prireikia bent jau preliminarių laboratorinių tyrimų)⁷⁰.

Tyrimo eiga planuojama atsižvelgiant į iškeltas versijas. Jei jos teisingos, tolesnis tyrimas patvirtina tyrėjo nuomonę apie tai, kad nusikalstamą veiką padarė grupė asmenų, spėjimus apie bendrininkų skaičių, taip pat skaičių tų dalyvių, kurie tiesiogiai vykdė veikos objektyviają pusę, dalyvių, organizavusių, kursčiusių veiką, ją slėpusių, spėjimus apie veikos slėpimo būdus, vaidmenų pasidalinimą tarp bendrininkų, nusikalstamos veikos įrankių panaudojimo mechanizmą, apie tai, kad įrankiai ir priemonės negalėjo būti efektyviai naudojami vieno asmens.

Nusistačius pagrindines tyrimo kryptis (versijas), numatoma, kokius tyrimo veiksmus būtina įgyvendinti, kad būtų paneigtos arba patvirtintos iškeltos versijos. Tyrimo versijų, kryptių ir jas realizuojančių tyrimo veiksmų, numatant jų atlikimo terminus ir už atlikimą atsakingus asmenis, ir sudaro tyrimo plano pagrindą pradiniame tyrimo etape. Versijų patikrinimo tikslas - spėjimo apie grupinį nusikalstamos veikos padarymo pobūdį patikrinimas, informacijos apie grupės sudėtį, vaidmenų jos viduje pasiskirstymą, lyderio buvimą, kitos informacijos, leidžiančios spręsti apie grupės organizuotumo lygį, analizė ir kritinis įvertinimas.“ Vienoje iš LAT bylų, tiriant nusikalstamos veikos aplinkybes, aiškinantis ar ji padaryta bendrininkaujant ar veikiant vienam asmeniui, svarbiu momentu nustatant bendrininkavimo faktą, tapo veiksmų atlikimo momentas: „D. K. nuteistas už tai, kad padėjo G. T. iššvaistyti pastarojo žinioje buvusį

⁷⁰ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 912.

didelės vertės „T“ banko turtą, o būtent: G. T., būdamas UAB „T“ banko valdybos pirmininkas ir pagal UAB „T“ banko statutą ir LR komerciniu bankų įstatymą, savo žinioje turėdamas UAB „T“ banko turtą, veikdamas bendrininkų grupe, kurią organizavo UAB „T“ banko prezidentas ir akcininkas G. K., padedant D. K., kuris buvo UAB „T“ banko Saugyklų departamento direktoriumi ir UAB „D“ direktorius, žinodamas, kad UAB „D“ realiai nevykdo jokios ūkinės veiklos, tyčia pažeisdamas UAB „T“ banko valdybos nutarimu patvirtintų „T“ banko kreditų suteikimo ir grąžinimo taisykles, kuriose nurodyta, "kad klientas, norėdamas gauti kreditą, pateikia išsamų kredito panaudojimo ir biznio planą, kurį pasirašo organizacijos vadovas ir finansų direktorius, bei bendrovės finansinės-ūkinės veiklos balansą arba mokesčių inspekcijos patvirtintas deklaruojamas pajamas", ir nesant nė vienos iš numatytų sąlygų paskolai išduoti, bei iš anksto žinodamas, kad suteikta paskola nebus grąžinta, nes ji nebuvo finansiškai ir ekonomiškai pagrįsta, t. y. paremta biznio planu ir kitais paskolos poreikio bei grąžinimo realumą įrodančiais dokumentais, UAB „T“ banko patalpose su UAB „D“ direktoriumi D. K., šiam padedant, tyčia sudarė ir pasirašė 105560 JAV dolerių dydžio paskolos sutartį, kurios pagrindu tą pačią dieną „T“ banko kasoje D. K. buvo išmokėta grynaisiais 105 560 JAV dolerių. Taip G. T. bendrai veikdamas kartu su G. K. ir D. K. tyčia iššvaistė jo žinioje buvusį svetimą didelės vertės – 105 560 JAV dolerių turtą, tuo UAB „T“ bankui padarydami 105 560 JAV dolerių žalą, nes paskola bankui realiai nebuvo grąžinta. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje aplinkybę, kad G. T. ir jam padėdamas D. K. veikė bendrai, rodo jų veiksmų eiliškumas, aplinkybė, kad veikos turinį sudarantys veiksmai buvo padaryti per vieną dieną, nors paprastai jiems atlikti reikia daugiau laiko. 1994 m. sausio 10 d. D. K. kreipėsi į AB „T“, prašydamas suteikti jo atstovaujamai įmonei UAB „D“ paskolą, bet nepateikė reikalingų paskolai išduoti dokumentų, rodančių paskolos finansinį ir ekonominį pagrįstumą. G. T., kaip asmuo, kurio žinioje buvo AB „T“ bankas turtas, žinodamas apie šias aplinkybes, bet nekreipdamas į jas dėmesio, tą pačią dieną priėmė sprendimą tokią paskolą UAB „D“ išduoti ir 1994 m. sausio 10 d. pasirašė su D. K. paskolos sutartį, pagal kurią UAB „D“ buvo suteikta paskola. Po sutarties pasirašymo tą pačią dieną D. K. grynais pinigais buvo išduota minėta paskola ir pastarasis pasiėmė UAB „D“ vardu išduotos paskolos lėšas iš AB „T“ bankas.“⁷¹

Svarbią vietą tyrimo šaltinių sistemoje tiriant nusikalstamas veikas, padarytas grupės asmenų, užima *nukentėjusiųjų ir liudytojų, įtariamųjų apklausa*. Būtent apklausa yra pagrindiniu šaltiniu gaunant informaciją apie nusikalstamą grupę, jos tikslus, organizuotumą, kitus charakterizuojančius požymius ir savybes. Šio tyrimo veiksmo ypatumus norėtusi aptarti detaliau atskirame poskyryje. Tuo tarpu apibendrinant šiame poskyryje išdėstytas mintis,

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2006. http://www.lai.lt/default.aspx?item=tn_litoko&lang=1.-žiūrėta 2008-04-02.

pažymėtina, jog jau pirminių tyrimo veiksmų atlikimo metu tyrėjas, operatyviniai darbuotojai paprastai disponuoja pakankamu duomenų, leidžiančių daryti išvadas apie grupinį nusikalstamos veikos pobūdį, kiekiu. Savalaikis versijų apie grupinį nusikalstamos veikos pobūdį iškėlimas leidžia vykdyti sėkmingesnę nusikaltėlių paiešką, susiaurinti įtariamųjų ratą, pagreitinti ir palengvinti nusikalstamos veikos atskleidimo procesą.

2.2. Atskirų procesinių veiksmų atlikimo ypatumai

Informacijos apie nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų, požymius šaltinių sistemoje *apklausa* užima ypatingą vietą. Šio tyrimo veiksmo metu tyrėjas siekia kiek galima tiksliau atkurti įvykio aplinkybes, jo sudėtinius elementus, tame tarpe ir tokius sunkiai nustatomus nusikalstamos veikos požymius kaip nusikalstamo akto įvykdymo motyvai, tikslai ir priežastys. Apklausos tikslas – gauti pilnus ir teisingus duomenis, objektyviai atspindinčius tiriamojo įvykio aplinkybes. Įtariamąją apklausos atveju šis tyrimo veiksmas, be kita ko, taip pat yra galimybė minėtiems asmenims gintis nuo įtarimų arba pareikštų kaltinimų (tai būtina turėti omeny, vertinant apklausos kaip tyrimo veiksmo reikšmę ir jo rezultatus).

Tuo pat metu apklausa yra ir vienu iš sudėtingiausių tyrimo veiksmų, nes jos atlikimas reikalauja aukštos bendrosios ir profesionaliosios (teisinės) kultūros, gilaus žmonių psichologijos, kriminalistinių-taktinių apklausos būdų išmanymo. Apklausos metu vykstantis procesas, pradedant įvykio aplinkybių atpasakojimu ir baigiant atsakymais į tyrėjo, prokuroro klausimus, yra išskirtinio psichologinio pobūdžio. Viso minėto proceso metu apklausiamąją psichiką veikia daugialypiai objektyvūs ir subjektyvūs faktoriai, kurių veikimo poveikis vienaip ar kitaip įtakoja parodymų išsamumą ir objektyvumą. Derėtų pridurti, kad apklausiant grupės asmenų, padariusios nusikalstamą veiką, narį, jis dažniausiai apskritai nenori kalbėti, duoti išsamių ir teisingų parodymų⁷². Tai parodo nagrinėjamo tyrimo veiksmo atlikimo sudėtingumą, jo svarbą nustatant objektyvią tiesą byloje.

Bylose dėl nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų, svarbu nustatyti tokius duomenis, kurie leistų ne tik konstatuoti nusikalstamos veikos faktą, tai, kad veiką padarė nusikalstama grupė, bet ir gauti maksimaliai išsamią informaciją apie minėtos grupės pobūdį, individualizuoti kiekvieno grupės dalyvio vaidmenį ir kalbę.

Apklausoms, vykdomoms bylose dėl nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų, taikomi bendrieji ir specialieji taktikos reikalavimai. Bendriesiems priskirtinas apklausos aktyvumas, tam tikras tyrėjo pasirinktas apklausos tempas, jos tikslingumas, rezultatyvumas, objektyvumas ir išsamumas, būtinybė atsižvelgti į apklausiamąją asmenines, socialines savybes

⁷² Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 916.

ir kt. Vienu iš svarbiausių specialiųjų apklausos taktikos reikalavimų (detaliau jie bus analizuojami vėliau) vykdant apklausas bylose dėl nusikalstamų veikų, padarytų grupės asmenų, laikytina būtinybė iš anksto įvertinti apklausiamąjį procesinę padėtį, tarkime, jei apklausiamas įtariamasis, ypatingai akcentuoti jo parodymai apie vaidmenį nusikalstamoje grupėje, jos veikloje, jei nukentėjusysis – jo parodymai apie nusikalstamą veiktą jo atžvilgiu įvykdžiusius asmenis jų išvaizdos, kalbėsenos, elgsenos savybes.

Prieš atliekant apklausą, kaip ir bet kokią kitą tyrimo veiksmą, jai būtina kruopščiai pasiruošti. Tyrėjas, besiruošiantis apklausti įtariamąjį, nukentėjusįjį ar kitą proceso dalyvį, privalo bent preliminariai susipažinti su apklausiamąjo asmenybės ypatybėmis (psichika, kultūrinio ir išsilavinimo lygiu, profesija), susižinoti apie jo vaidmenį ir veiksmus tiriamajame įvykyje, nusikalstamoje grupėje, kad po to apie apklausiamąjį surinktomis žiniomis galima būtų efektyviai pasinaudoti apklausos metu, tuo padidinant teisingų duomenų gavimo galimybę. Be išankstinio pasirengimo, apklausiamąjo asmenybės analizės sunkiau rasti psichologinį kontaktą su apklausiamuoju, o tai - būtina sąlyga siekiant apklausos tikslų.

Taigi prieš atliekant apklausą, jai būtina tinkamai pasiruošti. Pasiruošimas apklausai susideda iš: 1) pirminių duomenų surinkimo; 2) taktinio apklausos parengimo; 3) apklausos vietos ir laiko pasirinkimo, būdo, kuriuo asmuo bus kviečiamas apklausti, pasirinkimo; 4) techninio apklausos aprūpinimo⁷³.

Pirminiai tyrimo duomenys, daugeliu atvejų lemiantys apklausos efektyvumą, pagal savo šaltinius ir turinį gali būti skirtingi: pirma, tai gali būti duomenys, susiję su tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybėmis (jos mechanizmu, vieta, laiku, dalyviais, jų vaidmeniu ir veiksmais ir pan.), antra, tai gali būti duomenys apie apklausiamąjį asmenį (šių duomenų apimtis ir pobūdis priklauso nuo procesinės asmens padėties, bylos aplinkybių, būsimos apklausos dalyko ir apklausiamąjo parodymų reikšmingumo).

Duomenys apie apklausiamąjį asmenines ir psichologines savybes gali būti efektyviai panaudoti nustatant veiksmus, turinčius reikšmės apklausiamąjį parodymų formavimosi procesui, išvelgiant apklausiamąjį elgesio apklausos metu ypatumus, pašalinių veiksmų (pavyzdžiui, kitų bylos baigtimi suinteresuotų asmenų poveikio) įtaką apklausiamąjį parodymams.

Taktiškai rengiantis apklausos vykdymui, turi būti numatomi taktiniai jos atlikimo būdai, sudaromas apklausos planas. Apklausos parengimas apima taktinių jos atlikimo būdų sudarymą ir paruošimą, apklausos plano sudarymą.

Planas sudaromas atsižvelgiant į apklausiamąjį asmens procesinę padėtį, jo asmenines, psichologines savybes, surinktus duomenis, susijusius su tiriamos nusikalstamos veikos

⁷³ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006. С. 917.

aplinkybėmis ir kt. Pavyzdžiui, jei sudarant planą orientuojamasi į apklausiamąjį asmenį, apklausiant organizuotos grupės narius, turi būti paisoma jų (spėjamo) vaidmens ir padėties grupėje. Šios kategorijos asmenų apklausos sudėtingumas reikalauja iš tyrėjo ypatingai tiksliai iš anksto apmąstyti būsimo tyrimo veiksmo eigą, pasirinkti konkrečius taktinius būdus, apgalvoti aiškia jų panaudojimo tvarką, tiksliai iš anksto suformuluoti ketinamus užduoti klausimus, prognozuoti turimų įrodymų pateikimo apklausiamajam tvarką, taktiką. Planavimas šiuo atveju reikalingas siekiant užkirsti kelią neatsargiam informacijos šaltinio atskleidimui, užduodant neapgalvotą klausimą ar pateikiant operatyviniu keliu gautus įrodymus, kurių buvimas tyrėjo dispozicijoje gana ankstyvame tyrimo etape leidžia apklausiamajam daryti pagrįstas prielaidas dėl tyrėjo turimos informacijos šaltinio.

Apklausos planas sudaromas laisva forma, tačiau, manytina, jis būtinai turi apimti apklausos metu nustatinėtinas aplinkybes, turimų įrodymų panaudojimo tvarką, pagrindinių klausimų ir klausimų, kurie susiję su informacija, gauta iš operatyvinių darbuotojų, formuluotes. Apklausos plane tikslinga numatyti tą momentą, kuriuo geriausia užduoti tam tikrą svarbų, operatyvine informacija paremtą klausimą, taip pat numatyti, kokie klausimai turi sekti prieš užduodamus pagrindinius klausimus, kokių priemonių gali būti imtasi siekiant išlaikyti operatyvinės informacijos šaltinio slaptumą, jei apklausos metu iškiltų nenumatytų sunkumų.

Apklausos atlikimo momentas nustatomas įvertinus iš apklausiamąjį norimą gauti informaciją (t.y. informaciją, kuria, tyrėjo nuomone, disponuoja apklausiamasis ir kurią tyrėjas tikisi iš jo išgauti), taip pat įvertinus apklausiamąjį vaidmenį nusikalstamoje grupėje ir tiriamajame įvykyje, ryšių su kitais asmenimis, apklaustinais nagrinėjamoje baudžiamosioje byloje, pobūdį.

Nustatant apklausos atlikimo momentą, taip pat svarbus asmenų grupės, įtariamos nusikalstamos veikos padarymu, narių apklausų eiliškumas. Tarkime, jei iš operatyvinių šaltinių yra žinoma, kad kuris nors nusikalstamos grupės narys yra mažiau prisidėjęs prie bendros nusikalstamos veiklos ir jis, tikėtina, nenorėtų po lygiai su visais bendrininkais atsakyti už grupės padarytas nusikalstamas veikas arba siektų iš viso išvengti baudžiamosios atsakomybės, taip pat tais atvejais, kai vienas iš grupės narių yra mažiau psichologiškai, vertybiniu požiūriu pastovus, tai grupės narių apklausas tikslinga būtų pradėti būtent nuo minėto asmens⁷⁴. Gali būti ir atvirkščiai: jei pirmuoju apklausiamas grupės lyderis, gavus iš jo teisingus parodymus, taktiškai lengvesnėmis būtų kitų grupės narių apklausas.

⁷⁴ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 918-919.

Įtariamųjų apklausų eiliškumas nustatomas remiantis turima informacija apie įvykio aplinkybes. Nustatant apklausų eiliškumą, derėtų atsižvelgti į⁷⁵:

1) įtariamojo asmenybę, jo psichologiją, nusikalstamos praktikos turėjimą, teistumą, bendravimo su teisėsaugos institucijų pareigūnais patirtį (pirmenybė tokiu atveju suteiktina minėtos patirties neturinčiam nusikalstamos grupės nariui);

2) įrodymų apie įtariamojo dalyvavimą grupinėje nusikalstamoje veikoje turėjimą (kuo daugiau apklausiamą kalbę patvirtinančių įrodymų, tuo didesnė tikimybė gauti teisingus parodymus – taigi toks įtariamasis apklaustinas pirmiau);

3) įtariamojo vaidmenį nusikalstamoje veikoje (lengviau teisingus parodymus duoda antraeilūs vaidmenis atlikę dalyviai, tuo tarpu organizatoriai, vykdytojų lyderiai – sunkiau);

4) duomenis apie tai, ar vienas iš įtariamųjų grupėje užima opozicionieriaus rolę (tokie asmenys lengviau duoda parodymus apie grupės lyderį, jos veiklą).

Įtakos pasirenkant apklausos momentą turi ir kitos aplinkybės: tyrimo paslapties išsaugojimo interesas, nukentėjusių ir liudytojų saugumo užtikrinimo užduotys, išgyvenimų, patirtų apklausiamą asmens nusikalstamo įvykio metu, stiprumas, raiškumas ir pobūdis.

Taktinę reikšmę gali turėti ir asmens kvietimo į apklausą forma. Pavyzdžiui, bylos baigtimi suinteresuoti asmenys, sužinoję apie tai, kad tam tikras asmuo kviečiamas atvykti į teisėsaugos institucijas duoti parodymų apie jų nusikalstamą veiklą, gali siekti užkirsti kelią apklausiamajam atvykti pas tyrėją ir duoti teisingus parodymus, pagrobdami ar net nužudydami jį. Todėl prieš pasirenkant taktinį kvietimo į apklausą būdą, būtina pagalvoti apie kviečiamo į apklausą asmens saugumą, įvertinti šio asmens tikėtina turimą informaciją, jos atskleidimo teisėsaugos institucijoms įtaką kitų asmenų interesams.

Panašiai turi būti organizuojama ir apklausos vietos pasirinkimo procedūra⁷⁶: pavyzdžiui, taktiniais sumetimais gali būti tikslinga pasirinkti tokią apklausos vietą, kad ji būtų matoma ir žinoma ne tik tyrėjui ir apklausiamajam, bet ir bylos baigtimi suinteresuotoms nusikalstamoms grupuotėms, idant galima būtų stebėti tokių grupių narių suinteresuotumą apklausa, jos eiga, turiniu, tolesnę reakciją (kai kada tikslinga sąmoningai paviešinti apklausos faktą ir jos turinį).

Apklausos fiksavimas vaizdo įrašė taip pat naudingas paveikiant apklausiamąjį duoti teisingus parodymus, išvengiant atsisakymo duoti parodymus apskritai (tai ypač svarbu bendrininkavimo atveju). Be to, parodymus užfiksavus vaizdo ar garso įrašė, vėliau įtariamiesiems sunkiau pakeisti parodymus.

Pažymėtina, jog sprendimas apklausti tam tikrą konkretų asmenį paprastai priimamas neturint pakankamai įrodymų apie apklausiamąjį asmenį, jo ryšius su nusikalstamos grupės

⁷⁵ Быков В.М. Особенности расследования групповых преступлений. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980. С. 25.

⁷⁶ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 918.

nariais, vaidmenį tiriamajame įvykyje, taip pat nebūnant visiškai įsitikinus turimų duomenų, ketinamų panaudoti apklausos metu prieš įtariamąjį, patikimumu ir teisingumu. Taigi apklausiamąjo asmens pasirinkimas, apklausų eiliškumo, vietos ir laiko pasirinkimas beveik visada susietas su didesne ar mažesne taktine rizika. Siekiant sumažinti šią riziką, tikslinga, planuojant apklausų tvarką, vietą ir laiką, visų pirma, remtis tik patikrinta informacija ir operatyviniais duomenimis, nekeliančiais abejonių pačiam tyrėjui, antra, jei konkrečioje situacijoje apklausą tenka atidėti neribotam laikui, iki naujos apklausos atlikimo momento būtina toliau vykdyti tyrimo veiksmus, nesusijusius su taktine rizika, siekiant gauti patikimų duomenų apie įvykio aplinkybes, patvirtinančių arba paneigiančių anksčiau surinktus įrodymus.

Aptarę bendruosius grupinių nusikalstamų veikų tyrimo procese atliekamų apklausų taktikai keliamus reikalavimus, pereikime prie atskirų proceso dalyvių – nukentėjusiojo, liudytojų, įtariamųjų ir kt. – apklausų taktikos aptarimo ir analizės. Visų pirma pažymėtina, jog nepaisant apklausos pasirengimui skirtino laiko deficito, paprastai egzistuojančio tyrėjo darbe, prieš prasidedant apklausai, būtina pasistengti užmegzti psichologinį ryšį su apklausiamuoju, idant vėlesnėje apklausos eigoje būtų galima tikėtis teisingų parodymų.

Apklausiant nukentėjusiuosius, apklausos dalykas skiriasi priklausomai nuo to, ar jie tapo akivaizdžios, ar užslėptos nusikalstamos veikos aukomis. Pirmuoju atveju tai gali būti prievartiniai plėšimai, kitos su smurto panaudojimu susijusios nusikalstamos veikos, atviros vagystės, antruoju atveju – kvalifikuotos vagystės (būtent šios nusikalstamos veikos dažniausiai įvykdomos organizuotų nusikalstamų grupių) ir kt.

Nuo akivaizdaus nusikalstamo akto nukentėjusiojo asmens apklausos metu reikia išsiaiškinti⁷⁷:

- 1) skaičių asmenų, dalyvavusių darant grupinę veiką, išorinius nusikaltėlių požymius;
- 2) konkrečius kiekvieno iš jų veiksmus, elgesio ypatumus;
- 3) kaip nusikaltėliai vadino vienas kitą, ar naudojo pravardes, specifinį žargoną;
- 4) kas vadovavo bendrininkų veiksmams;
- 5) kurie nusikalstamos grupės nariai buvo ginkluoti ir kaip;
- 6) kaip nusikaltėliai pasišalino iš nusikalstamos veikos padarymo vietos, kokia transporto priemone išvažiavo, ar kuris nors iš nusikalstamą veiką stebėjusių asmenų liepė kitiems bendrams baigti nusikalstamus veiksmus ir pasišalinti iš įvykio vietos.

Pagal analogišką schemą apklausiami ir liudytojai, papildomai išsiaiškinant, kurioje vietoje jie buvo įvykio metu, ar jie dalyvavo pačiame įvykyje, kokia tuo metu buvo jų būseną (susijaudinęs, neblaivus ir kt.).

⁷⁷ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 918.

Būtinybė konkretizuoti kiekvieno bendrininko veiksmus priverčia liudytoją arba nukentėjusįjį tam tikrais identifikuojančiais požymiais išskirti kiekvieną nusikalstamos grupės dalyvį, kažkokiu būdu pažymėti jį bendrame įvykių kontekste. Tyrėjui, apklausiančiam nukentėjusįjį ar liudytoją, rekomenduotina pasiūlyti apklausiamiesiems visus nusikalstamos veikos dalyvius pažymėti, vadinti tam tikrais sutartiniais ženklais, vardais, kad vėliau galima būtų lengviau susigaudyti, apie kurį nusikalstamos grupės narį kiekvienu konkrečiu atveju buvo kalbama.

Vertinant nukentėjusiųjų apklausos rezultatus, reikia turėti omenyje tai, kad nukentėjusieji gali duoti melagingus parodymus, siekdami atkeršyti tam tikram asmeniui, pasipelnyti iš jo, taip pat užjausdami arba bijodami įtariamojo arba jo bendrininkų, kurie yra laisvėje (tokie atvejai gana dažni, nes pirmoje tyrimo fazėje dažniausiai sulaikomas tik vienas grupės dalyvis). Kai kada nukentėjusieji duoda parodymus ne apie visas įvykio aplinkybes, kai kurias iš jų nusišypsodami kaip gėdingas (pavyzdžiui, mergina praneša apie užpuolimą, jai užpuolikų padarytus kūno sužalojimus, tačiau nuslepia, kad buvo išprievartauta)⁷⁸.

Grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai apklausiami nukentėjusieji arba liudytojai sąžiningai klysta dėl įvykyje dalyvavusių bendrininkų skaičiaus, kiekvieno iš jų veiksmų pobūdžio. Baimė, jaudulys, stiprus emocinis šokas, atsiradęs dėl nusikalstamo kėsینimosi, lemia įvairias klaidas duodant parodymus apie įvykio aplinkybes.

Pateiksime pavyzdį. Į universiteto bendrabučio kambarį, kuriame gyveno dvi merginos, įsiveržė keli plėšikai. Nukentėjusios buvo apklaustos iš karto po įvykio. Viena iš nukentėjusiųjų, atpasakodama įvykio aplinkybes, nurodė mačiusi šešis plėšikus, ginkluotus peiliais, kita teigė, kad plėšikų buvo keturi. Vėlesnėje tyrimo eigoje nustatyta, kad plėšikų iš tikrųjų buvo keturi, iš jų du buvo ginkluoti peiliais. Apibendrinant darytina išvada, kad vertinant nukentėjusiojo arba liudytojo parodymus apie reikšmingas įvykio aplinkybes, būtina atsižvelgti į jų psichologinę būseną nusikalstamo kėsینimosi įvykdymo metu ir patikrinti šiuos parodymus kitų įrodinėjimo būdų, priemonių pagalba⁷⁹.

Asmenų, galinčių paliudyti apie grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas, ratas priklauso nuo nusikalstamų veikų pobūdžio ir aplinkybių. Tarkime, vagysčių iš butų bylose liudytojais paprastai yra nukentėjusiųjų kaimynai, liftininkai, komunalines, ryšio paslaugas teikiančių įmonių darbuotojai; bankų apiplėšimo bylose – kasininkai, inkasatoriai, kiti asmenys, dirbantys banke (pavyzdžiui, apsaugos darbuotojai) arba buvę jame (šalia jo) įvykio metu⁸⁰.

⁷⁸ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 918.

⁷⁹ Быков В.М. Особенности расследования групповых преступлений. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980. С. 27.

⁸⁰ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 919.

Tokių asmenų parodymų turinys priklauso nuo to, kokią poziciją jie užėmė nusikalstamo akto atžvilgiu: aktyvią (pasipriešinimo neteisėtiems veiksams) ar pasyvią (stebėtojo – į įvykio eigą nesikišo arba neturėjo tokios galimybės). Ypatingai svarbūs yra tų nukentėjusiųjų (liudytojų) parodymai, kurie gali įvardinti konkrečius nusikaltėlius, pranešti duomenis apie jų ryšius arba kitus identifikuojančius (aprašančius) duomenis.

Viena iš svarbiausių tyrėjo ir prokuroro užduočių tiriant grupines nusikalstamas veikas yra informacijos apie kiekvieną nusikalstamos grupės dalyvį gavimas, jo asmenybės analizė. Minėtos informacijos turinį visų pirma sudaro duomenys apie nusikaltėlio moralines-psichologines savybes, t.y.⁸¹:

- 1) požiūrį į visuomeninį gyvenimą, socialines vertybes, požiūrį į visuomeninę ir privačią nuosavybę, gyvenimo būdą;
- 2) charakterio bruožus (individualizmas, godumas, savimeilė ir t.t.);
- 3) valines savybes (pats parodė iniciatyvą dalyvauti grupės nusikalstamoje veikloje ar buvo į ją įtrauktas), požiūrį į savo vaidmenį grupinėje nusikalstamoje veikloje;
- 4) nusikalstamų veikų darymo motyvus.

Išsamus nusikaltėlio asmeninių savybių, socialinės padėties išstudijavimas ikiteisminio tyrimo metu yra labai svarbus siekiant sėkmingos tyrimo baigties. Kai nusikalstama grupė susiformuoja ankstesnių nusikalstamų ryšių pagrindu, baudžiamųjų bylų archyvuose galima rasti duomenų apie anksčiau su sulaikytuoju asmeniu bendravusius ir galbūt šiuo metu tebebendraujančius asmenis, jų tarpusavio ryšių, santykių pobūdį. Pavyzdžiui, vagystės byloje sulaikomas asmuo Ž. Jo bendrininkas tyrimo metu ir operatyvinės veiklos metu nėra nustatytas. Patikrinus sulaikytojo kriminalinę praeitį, nustatoma, kad jis jau anksčiau buvo teistas už vagystę. Išsamiau susipažinus su ankstesne vagystės byla, paaiškėja, kad tada Ž. vagystę įvykdė veikdamas kartu su bendrininku Č., kuris šiuo metu yra įkalinimo įstaigoje. Iš bylos medžiagos taip pat nustatyta, kad Č. turi brolių Š., kuris ankstesnėje vagystės byloje buvo liudytoju. Š. nuotrauką pateikęs apžiūrai tiriamos vagystės liudytojams, jie atpažino vagystę kartu su sulaikytuoju Ž. įvykdžiusį asmenį.⁸²

Apklausiamojo parodymų teisingumą teigiamai veikia tas faktas, kad tyrėjui arba prokurorui yra žinomos tam tikros intymios, slėptinos, gėdingos apklausiamojo gyvenimo aplinkybės. Vis dėlto jos prieš patį apklausiamąjį naudotinos griežtai laikantis etinių ir moralinių reikalavimų (principų), kompromituojančius faktus panaudojant tik prieš įtariamuosius ir liudytojus, duodančius melagingus parodymus.

⁸¹ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 919.

⁸² Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий : (допрос, очная ставка, предъявление для опознания). - Киев : НИИРПО КВШ МВД СССР, 1989. С. 45.

Pateiksime pavyzdį. Tiriant baudžiamąją bylą dėl valstybinės įmonės lėšų vagystės, tyrėjui tapo žinoma, jog nusikalstamos grupės organizatorius – minėtos įmonės ūkio dalies vedėjas – gyvena amoraliai, dažnai girtuokliauja, turi kelias meilužes. Tyrėjas numanė, kad ūkio dalies vedėjo žmonai buvo žinoma apie jos vyro įvykdytą vagystę, apie tai, kad iš įmonės pavogtos prekės parsivežamos į namus, tačiau įtariamojo žmona tokius faktus neigė. Apieškojus įtariamojo darbo vietą, joje buvo rasta nuotraukų, kuriose įtariamasis nufotografuotas kartu su įmonės buhaltere. Tyrėjas žinojo, kad ūkio dalies vedėjo žmona pavydi savo vyro minėtai moteriai, mano, kad vyras yra jai neištikimas su įmonės buhaltere. Įtariamojo sutuoktinės apklausos metu pateikus jai vyrą kompromituojančias nuotraukas su įmonės buhaltere, žmona, įpykusi dėl vyro išdavystės, atskleidė visas jai žinomas tiriamos vagystės aplinkybes.⁸³

Įtariamųjų apklausos taktika nustatoma priklausomai nuo⁸⁴:

- 1) nusikalstamos grupės veiklos pobūdžio (daromos turtinės, prievartinės, ekonominės nusikalstamos veikos);
- 2) apklausiamąjį nusikalstamos grupės nario statuso ir vaidmens grupinėje nusikalstamoje veikloje;
- 3) iki nusikalstamos veiklos vykdytos veiklos pobūdžio, profesijos, išsilavinimo, šeimyninės padėties;
- 4) ankstesnio teistumo, susipažinimo (žinojimo) su nusikalstamų veikų tyrimo ir atskleidimo metodais.

Įtariamųjų apklausos dalyko ypatumai dažniausiai nustatomi atsižvelgiant į jų statusą ir vaidmenį nusikalstamoje grupėje. Vadovaujantis šiuo kriterijumi, tikslinga išskirti nusikalstamos grupės organizatorių, tiesioginių vykdytojų, apsaugos ir priedangos blokų narių apklausos dalyko ypatumus. Pastebėtina, kad skirtingą statusą grupėje turintiems nariams pateikiami klausimai gana ženkliai skiriasi, nors, charakterizuojant apklausos dalyko ypatumus, matyti, kad apkausiant skirtingus vaidmenis grupėje atliekančius asmenis, kai kada būtina išsiaiškinti ir identišką įvykio ar bendros nusikalstamos veiklos aplinkybes.

Nusikalstamos grupės organizatoriaus apklausos metu reikia siekti nustatyti⁸⁵:

- 1) kokiomis aplinkybėmis ir kuris asmuo iškėlė idėją organizuoti nusikalstamą grupę bendrai nusikalstamai veiklai, kokie buvo bendrą nusikalstamą grupinę veiklą skatinantys motyvai bei grupės organizavimo, sudarymo motyvai apskritai, kokia buvo šio sumanymo realizavimo eiga ir tvarka;

⁸³ Порубов Н. Тактика допроса на предварительном следствии : учебное пособие . - Москва : БЕК, 1998 . С. 136.

⁸⁴ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 921.

⁸⁵ Ten pat. С. 921.

2) kokia nusikalstama veikla buvo ketinama užsiimti grupės susidarymo pradžioje ir kokia nusikalstama veikla grupė verčiasi šiuo metu; kokie buvo grupės nusikalstamos veiklos epizodai, kokie konkretūs asmenys juose dalyvavo, ar pats apklausiamasis tiesiogiai dalyvavo atliekant nusikalstamus veiksmus;

3) koku būdu(-ais) buvo įvykdomos nusikalstamos veikos, kaip šie būdai buvo parinkti (sukurti, išstobulinti), iš kokio šaltinio buvo gauta informacija apie galimus nusikalstamų veikų padarymo būdus, kuris iš grupės narių turėjo nusikalstamos veikos padarymo būdų taikymo ankstesnės patirties; pastebėtina, kad šias aplinkybes tikslinga išsiaiškinti ir gilinantis į nusikalstamos veiklos nuslėpimo būdų taikymo ypatybes;

4) grupės struktūrą, specializuotų apsaugos ir priedangos bloką buvimą joje, naudojamas konspiracijos ir ryšio priemonės bei būdus;

5) grupės materialinio-techninio aprūpinimo lygį, ginkluotę, nusikalstamoje veikloje naudojamas transporto, konspiracijos, ryšio priemones;

6) kokiais būdais į nusikalstamą grupę įtraukiami nauji nariai, kokių ryšių grupė turi su korumpuotais darbuotojais valstybinėse ir kitose struktūrose, kokie yra grupės priedangos bloką sudėtinės, jų veikla, nusikalstamai veiklai reikalingos informacijos gavimo kanalai;

7) gynybos bloką buvimą nusikalstamoje organizacijoje, jų sudėtinę, atliekamų neteisėtų veiksmų pobūdį;

8) duomenis apie grupėje esančius nusikalstamų sumanymų tiesioginius vykdytojus, jų visapusišką charakteristiką, informaciją apie vykdytojų eksceso faktus, kitų grupės narių reagavimą į juos, apie asmenis, nutraukusius ryšius su grupe, jų charakteristiką, kitų grupės narių reakciją į minėtų asmenų pasitraukimą iš nusikalstamos organizacijos;

9) duomenis apie bendrą grupės nuosavybę, pinigus ir kitas vertybes, gautas nusikalstamu keliu, jų pasidalinimą tarp grupės narių, apie organizatoriui tenkančią nusikalstamu keliu gautų pajamų dalį, bendro grupės biudžeto, pinigų kasos buvimą, joje esančių pinigų paskirtį, asmenis, kuriems yra žinoma apie bendrame grupės biudžete esančių lėšų sumas;

10) informaciją apie asmeninius santykius tarp grupės narių, kylančius konfliktus, jų sprendimo būdus, bausmių sistemą; konkuruojančio lyderio ar vadovybės egzistavimą grupėje, jų santykių su dabartine vadovybe pobūdį ir kt.

Žinoma, tai tik preliminarūs (pavyzdiniai) klausimai, išsiaiškintini nusikalstamos grupės organizatoriaus apklausos metu.

Apklausiant grupės nusikalstamų sumanymų tiesioginius vykdytojus, šalia žinių apie grupės organizaciją (šioje dalyje apklausos dalykas sutampa su organizatoriaus apklausos

dalyku, žinoma, atsižvelgiant į tiesioginių vykdytojų informuotumo apie grupės organizaciją lygį), tikslinga išsiaiškinti⁸⁶:

1) kokių konkrečių nusikalstamų veikų arba nusikalstamos veiklos epizodų įvykdyme tiesiogiai dalyvavo apklausiamasis, koks buvo jo veiksmų (neveikimo) pobūdis ir turinys bendros nusikalstamos veiklos metu;

2) kuris grupės narys buvo nusikalstamų veikų iniciatoriumi, jas planavo, ar nusikalstamų veikų objektyviųjų pusių realizavimo metu būdavo nukrypstama nuo pirminio veiksmų plano;

3) kokie būdai buvo taikomi nuslepiant padarytas nusikalstamas veikas, kokie buvo grupės vadovybės (lyderio) nurodymai dėl tiesioginių vykdytojų elgsenos nusikalstamų kėslų realizavimo nesėkmės atveju, grupės narius sulaikius policijos pareigūnams ir kt.;

4) kur buvo kaupiamas nusikalstamos veiklos metu įgytas, pagrobtas turtas, svetima nuosavybė, ar grupė turėjo konspiracinių butų, kuriuose tiesioginiai vykdytojai pasislėpdavo nuo teisėsaugos institucijų pareigūnų po nusikalstamos veikos padarymo; kokia nusikalstamos veiklos metu įgyto turto dalis atitekdavo apklausiamajam, ar jis galėdavo imti pinigus iš bendro grupės biudžeto;

5) kokie buvo apklausiamojo santykiai su kitais tiesioginiais vykdytojais, kitais grupės nariais apskritai;

6) kaip (koku būdu) apklausiamasis buvo įtrauktas į bendrą nusikalstamą grupinę veiklą, dėl kokių priežasčių jis nutarė prisijungti prie jos.

Vienam iš įtariamųjų prisipažinus dalyvavimu nusikalstamos veikos padaryme, būtina turėti omenyje, jog jis gali sąmoningai siekti perkelti didesniąją atsakomybės dalį kitiems savo bendrininkams. Todėl visų nusikalstamos grupės narių parodymai turi būti atidžiai patikrinti lyginant juos su kitais byloje esančiais įrodymais. Pavyzdžiui, nusikalstamos veikos (nužudymo, prieš tai išprievartavus) vietoje buvo sulaikyti piliečiai S. ir V. Pirmuoju apklaustas S. parodė, kad dalyvavo mirusiosios išžaginime, tačiau jos nežudė, tai padarė V. Tuo tarpu apklausus V. paaiškėjo, kad jis dėl nužudymo kaltina savo bendrininką S., kurį kaip kaimyną atpažino prievartaujama moteris. Patikrinus duomenis nužudytosios ir S. gyvenamųjų vietų adresus, paaiškėjo, kad tiesą sakė V.⁸⁷

Apklausiant nusikalstamos grupės priedangos bloko narius, be aukščiau išvardintų aplinkybių, tikslinga išsiaiškinti:

⁸⁶ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 922.

⁸⁷ Быховский И. Е. Процессуальные и тактические вопросы проведения следственных действий: учебное пособие; Высшая следственная школа МВД СССР. - Волгоград 1977. С. 174.

1) ar apklausiamojo bendradarbiai galėjo žinoti arba nuspėti apie jo dalyvavimą nusikalstamos grupės veikloje, padėjimą jai, kokia, apklausiamojo nuomone, informacija apie jo bendradarbiavimą su nusikalstamos grupės nariais bendradarbiams galėjo būti žinoma;

2) kokias kliūtis, sunkumus ir koku būdu apklausiamajam tekdavo įveikti, siekiant gauti nusikalstamos grupės veiklai reikalingos informacijos, koku būdu ši informacija jam būdavo perduodama;

3) ar neteisėtoje apklausiamojo veikloje pasitaikydavo nesėkmių, jei taip, tai koku būdu pavykdavo neutralizuoti jų pasekmes, ar tekdavo teisintis institucijos (įmonės, organizacijos, įstaigos ir kt.) vadovybei dėl spėjamai neteisėtų veiksmų, ar po minėtų įvykių keisdavosi vadovybės, bendradarbių požiūris į apklausiamąjį, jo darbo kokybę;

4) koku būdu pavykdavo įgauti reikiamos informacijos šaltinio pasitikėjimą;

5) jei apklausiamasis yra teisėsaugos institucijų darbuotojas - kaip jam pavykdavo nuslėpti savo dalyvavimą nusikalstamos grupės veikloje, prisidėjimą prie jos, kaip pavykdavo išvengti neigiamų tarnybinių patikrinimų rezultatų ir kt.

Kaip jau buvo pažymėta, anksčiau išvardinti klausimai ir išsiaiškintinos aplinkybės yra pavyzdinės, preliminarios. Apklausiant konkrečius nusikalstamos grupės narius, atsižvelgiant į susiklosčiusias ir tyrėjui (prokurorui) žinomas aplinkybes, pateiktas pavyzdinis klausimynas gali keistis. Be to, bet kuris iš aukščiau įvardintų klausimų ir atskleistųjų aplinkybių gali būti ir kitų tyrimo veiksmų (ne tik apklausos, bet ir, tarkime, akistatos) dalyku.

Pažymėtina, kad neretai apklausiamam įtariamajam sunkiai sekasi konkretizuoti savo bendrininkų veiksmus įvykio metu, ypač tada, kai bendrininkų yra gana daug. Tokiu atveju dera taikyti jau anksčiau aptartą taktinį būdą, kurio metu kiekvienas įvykio dalyvis apibūdinamas, pažymimas tam tikru ženklu, požymiu ar vardu. Tačiau būtina turėti omenyje ir tai, kad apklausiamasis ne visada gali papasakoti, kaip įvykio metu elgėsi kiekvienas iš grupės narių, nes, tarkime, muštynių metu įvykdytų nužudymų atveju, įtariamasis ir nukentėjęsysis, besigrūmę tarpusavyje, paprastai negali matyti, ką tuo metu daro kiti įvykio dalyviai.

Kai įtariamasis vengia duoti parodymus, charakterizuojančius kitų nusikalstamos grupės dalyvių vaidmenį nusikalstamos veikos padaryme, naudotinas jau turimų įrodymų pateikimo taktinis būdas. Tarkime, įtariamajam neigiant asmens X. prisidėjimą prie nusikalstamos veikos, pateikiamas anksčiau vykusios apklausos, kurios metu apklaustas grupės lyderis ar kitas grupės narys, protokolas arba garso įrašas, kuriame nurodyta, kad X. dalyvavo veikos objektyviosios pusės realizavimo procese. Dėmesys atkreiptinas ir į tai, kad turimų įrodymų turinį reikia atskleisti ne visiškai, pilnai, o tik tą turinio dalį, kuri yra reikšminga paveikiant apklausiamojo parodymų teisingumą ir kurios patikimumas tyrėjui nekelia abejonių.

Net jeigu įtariamasis apie įvykio aplinkybes ir jo dalyvius duoda melagingus parodymus, juose galima aptikti duomenų, teisingai atspindinčių tam tikrą įvykio epizodą arba kokį nors nereikšmingą faktą. Šiuo atveju naudojamas toks taktinis būdas: įtariamajam pasiūloma akistatoje su kitu nusikalstamos grupės nariu iš naujo atpasakoti tam tikro veikos epizodo aplinkybes. Apklausiamasis, supratęs, kad akistatos metu gali būti atskleisti parodymų apie tam tikrą įvykio epizodą (apie kurį apklausiamasis nepagalvojęs išdėstė teisingus parodymus, o kitas grupės narys, laikydamasis išankstinio susitarimo, gali parodyti buvus visai kitokioms įvykio aplinkybėms) skirtumai, gali prisipažinti melavęs tyrėjui ir atpasakoti teisingas įvykio aplinkybes⁸⁸. Šie įtariamojo parodymai turi būti įrašyti garsajuostėje ir vėliau pateikti kaip įrodymai apklausiant kitą, pagal išankstinį susitarimą melagingus parodymus duodantį grupės dalyvį. Akistatos atlikimas šiuo atveju ne visada taktiškai racionalus.

Kaip minėta, ypatingai svarbu apklausiant įtariamuosius pasinaudoti tuo faktoriumi, jog jie nežino, kokius parodymus davė jų bendrininkai. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, gali būti taikomi įvairiausi teisingų parodymų davimą skatinantys taktiniai būdai. Derėtų apklausos metu įtariamajam sudaryti tokią nuomonę, jog tyrėjui yra daug žinoma apie grupės padarytas nusikalstamas veikas, jos sudėtį ir pan. Taip pat egzistuoja keli taktiniai būdai informuoti apklausiamąjį apie tai, jog bendrininkas(-ai) jau yra apklaustas, nedetalizuojant jo duotų parodymų turinio. Tyrėjo pranešimas apklausiamajam, kad jo bendrininkas jau yra apklaustas, įtariamojo gali būti suprastas dvejopai: kad bendrininkas davė teisingus parodymus arba neteisingus. Jei apklausiamasis laikysis pirmojo varianto ir jam atitinkančio elgesio apklausos metu, tai vėlesnėje tyrimo ir teismo nagrinėjimo eigoje tyrėjo nebus galima apkaltinti tuo, kad jis melagingai nurodė apklausiamajam gavęs teisingus jo bendrininko parodymus. Psichologinis įtariamojo neapsisprendimas, dvejojimas sudaro tokią situaciją, kad apklausiamasis, viena vertus, bijo atskleisti tiesą, nežinodamas kitų jo bendrininkų parodymų, kita vertus, jei kiti grupės nariai jau davė teisingus parodymus, apklausiamasis bijo pavėluoti atskleisti teisingas įvykio aplinkybes ir apsunkinti savo padėtį.

Situacijoje, kada įtariamojo apklausa atliekama iš karto po jo sulaikymo, kai kada sėkmingai taikomi taktiniai būdai, susiję su netikėtumo faktoriaus panaudojimu⁸⁹. Turimas omeny ne tik pačios apklausos netikėtumas, bet ir užduodamų klausimų, jų formulavimo netikėtumas. Kartais tokioje stresinėje, netikėtoje situacijoje įtariamasis atskleidžia įvykio aplinkybes, kurias kitokiomis sąlygomis vargiai būtų atskleidęs.

⁸⁸ Порубов Н. Тактика допроса на предварительном следствии : учебное пособие . - Москва : БЕК, 1998 . С. 136.

⁸⁹ Быховский И. Е. Процессуальные и тактические вопросы проведения следственных действий: учебное пособие; Высшая следственная школа МВД СССР . - Волгоград 1977 . С. 174.

Pateiksime pavyzdį. Du vagys buvo sulaikyti kaimynų, kai jie jau buvo įsibrovę į svetimą butą. Kadangi kaimynai buvo fiziškai silpni, vienam iš nusikaltėlių pavyko ištrūkti ir pabėgti. Kitas nusikaltėlis buvo pristatytas į policiją ir ten apklaustas. Sulaikytasis nusikaltėlis, būdamas stresinėje būsenoje, dar kaimynams nurodė, kad pabėgusiu bendrininku yra jo pažįstamas, su kuriuo jie neseniai kalėjo įkalinimo įstaigoje. Vėliau, nusiraminęs, policijoje jis pakeitė savo parodymus, nurodydamas, kad su bendrininku atsitiktinai susipažino autobusų stotyje ir žino tik jo vardą. Vis dėlto patikrinus kaimynų nurodytus bendrininko duomenis, pasirodė, kad pirmą kartą sulaikytojo nurodyta informacija apie jo bendrininką buvo teisinga.

Tais atvejais, kai įtariamasis duoda teisingus parodymus, juos tikslinga detalizuoti, siekiant patikrinti kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Pavyzdžiui, jei vienas iš vagystės bendrininkų duoda teisingus parodymus, tikslinga patikrinti jo parodymų teisingumą paimant pavogtus daiktus, išsilaužimui į patalpas panaudotus įrankius ir kt. Dera prisiminti, jog vėliau įtariamieji, paveikti kitų bendrininkų, gali atsisakyti savo teisingų parodymų, o turint įrodymų apie duotų parodymų faktinį pagrįstumą, tai padaryti gerokai sunkiau.

Būtina jau pirmosios įtariamojo apklausos metu stengtis išgauti pilnus parodymus apie kitų grupės narių, ypač organizatoriaus, nusikalstamą veiklą. Tyrimo pradžioje apklausiamasis dar ne visada suvokia informacijos apie kitų nusikalstamos grupės narių neteisėtą veiklą pateikimo reikšmę, todėl ją šiame tyrimo etape išgauti gerokai lengviau.

Tyrimo praktikoje nereti atvejai, kai įtariamieji sutinka papasakoti apie kitų grupės narių nusikalstamą veiklą, tačiau prašo šių parodymų nefiksuoti apklausos protokole. Manoma, jog toks įtariamųjų prašymas turi būti tenkinamas, nes gauta informacija ženkliai padeda tolesniuose tyrimo etapuose, nors ji ir nėra niekur užfiksuota. Vis dėlto įtariamųjų pateiktą neoficialią informaciją apie kitus grupės narius taip pat reikia kruopščiai patikrinti, nes niekada negalima atmesti duodant tokius parodymus įtariamąjį vedančio keršto motyvo, siekimo išvengti atsakomybės kitų bendrininkų sąskaita ir t.t.

Jei įtariamųjų apklausų metu nepavyksta nustatyti visų tiriamojo įvykio dalyvių, tyrėjas, pasinaudodamas įtariamųjų, nukentėjusių, liudytojų apklausų metu gautomis informacijos nuotrupomis apie įvykio dalyvių vardus, pravardes, išvaizdą, turi siekti, veikdamas kartu su operatyviniais darbuotojais, atskleisti tikrąsias visų įvykio dalyvių asmenybes. Žinoma, įtariamieji, paklausti apie kitus jų bendrininkus, paprastai nenori išduoti savo draugų, tačiau kartais netyčia, patys to nesuprasdami, atskleidžia tam tikrus juos charakterizuojančius duomenis. Taip pat jie gali atskleisti tam tikrus duomenis apie bendrininkus ir tada, jei mano, jog šie jau yra saugiai pasislėpę nuo teisėsaugos institucijos pareigūnų ir tyrėjui suteiktos informacijos nuotrupos bendrininkams nepakenks. Stengiantis nustatyti visus įvykio dalyvius, reikia taikyti taktinių būdų sistemą: pavyzdžiui, įtariamojo apklausos metu tyrėjui išsiaiškinus,

kad įtariamasis su savo bendrininku susipažino parke, taip pat įtariamajam glaustai aprašius bendrininko išvaizdą, reikia stebėti parko teritoriją, ieškant asmenų su panašiais išvaizdos požymiais. Kartu, paieškos metu, reikia operatyviai naudoti kitų tyrimo veiksmų metu gautus ieškomo asmens charakteristiką papildančius požymius, tuo vis siaurinant ieškomų asmenų ratą. Tarkime, plačiau analizuojant pateiktą pavyzdį, nurodytina, kad, visų pirma, paieškos vieta turi apsiriboti įtariamojo nurodyto parko teritorija, antra, jame reikia atkreipti dėmesį į tuos asmenis, kurie turi panašius išvaizdos bruožus, požymius (pavyzdžiui, aukšti jauni vyrai, turintys juodus plaukus). Trečia, vėliau išaiškėjus papildomoms ieškomojo išvaizdos detalėms (pavyzdžiui, dėvimi drabužiai), paieškos ratas dar labiau susiaurėja.

Jei ieškomų asmenų yra keli, jų abiejų sulaikymo operaciją geriausia atlikti vienu metu, kad vienas iš įtariamųjų nespėtų pasislėpti, įtariamieji nespėtų tarpusavyje suderinti tolesnių veiksmų ir elgesio tyrimo metu. Todėl prieš rengiantis įtariamųjų sulaikymui, būtina taktiškai apgalvoti, suplanuoti galimo sulaikymo vietą ir laiką, šio operatyvinio veiksmo atlikimo būdus, priemones, užtikrinti jo netikėtumą, operatyvinių darbuotojų, tyrėjo, sulaikymo vietoje esančių pašalinių asmenų saugumą.

Atskirai norėtuși aptarti ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamos įtariamojo apklausos ypatumus. Teisėjo įgaliojimai apklausti įtariamuosius nustatyti Lietuvos BPK 173 str. 1 d. 3 p., o teisėjo atliekamos įtariamojo apklausos atvejai ir tvarka -189 str. Kadangi savo iniciatyva ikiteisminio tyrimo teisėjas jokių veiksmų neatlieka (Lietuvos BPK 173 str. 4 d.), apklausti įtariamąjį jis gali tik gavęs prokuroro prašymą, kurį prokuroras pateikia įtariamojo, jo gynėjo ar savo iniciatyva. Taigi galimi du atvejai, kai įtariamojo apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas: 1) to pageidauja įtariamasis (gynėjo prašymas neišskirtas, nes jo pozicija turi būti suderinta su įtariamuoju, t. y. jis išreiškia įtariamojo valią); 2) to prašo prokuroras savo iniciatyva.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa pradedama nuo motyvų išaiškinimo (jei apklausa buvo inicijuota paties įtariamojo) - įtariamajam pasiūloma papasakoti apie aplinkybes, dėl kurių jis norėjo būti apklaustas ikiteisminio tyrimo teisėjo (Lietuvos BPK 189 str. 5 d.). Tokios aplinkybės gali būti: 1) įtariamojo pretenzijos dėl pirmosios apklausos atlikimo - ikiteisminio tyrimo pareigūno neobjektyvumo ir šališkumo, apklausos metu naudotų neleistinų taktinių būdų, neprocesinės prievartos, kitų normų, susijusių su įtariamojo apklausos atlikimu, pažeidimo; 2) įtariamojo manymas, jog ikiteisminio tyrimo teisėjui duotas prisipažinimas dėl nusikalstamos veikos padarymo palengvins jo padėtį teismo nagrinėjimo metu - parodys teismui jo poziciją nekeisti parodymų ir taip palengvinti ikiteisminio tyrimo atlikimą ir kt.

Pažymėtina, jog prokuroro iniciatyva ikiteisminio tyrimo teisėjas apklausia įtariamąjį, kai manoma, kad bylą nagrinėjant teisme kaltinamasis gali pakeisti parodymus arba pasinaudoti teise atsisakyti duoti parodymus (Lietuvos BPK 189 str. 3 d.). Toks prokuroro manymas gali būti pagrįstas įvairiomis aplinkybėmis⁹⁰:

1) jaunas įtariamojo amžius, kognityvinės raidos sutrikimai, charakterio akcentuacijos ir panašios su įtariamojo asmenybe susijusios aplinkybės, dėl kurių jis gali lengvai pasiduoti aplinkinių įtakai;

2) nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis ir laipsnis - sunkius ir labai sunkius nusikaltimus padarę asmenys dažniau keičia parodymus ar atsisako juos duoti teisme;

3) nusikalstamos veikos tyrimo situacija – kai įtariamasis sulaikomas darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos arba pranešimo apie įtarimą įteikimas jam yra netikėtas, jis paprastai nespėja apgalvoti savo parodymų, sukurti alibi, todėl labiau tikėtina, kad duos teisingus parodymus;

4) nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės - kai veika padaryta bendrininkaujant ir vienas iš įtariamųjų užima opozicinį vaidmenį, tikėtina, jog kiti bendrininkai mėgins paveikti su pareigūnais bendradarbiaujantį įtariamąjį duoti su kitais įtariamaisiais suderintus parodymus.

5) įtariamasis dėl sveikatos būklės ar mirties teismo nagrinėjimo metu negalės duoti parodymų, kurie gali būti svarbūs įkaitinant nusikalstamos veikos bendrininkus ar išaiškinant kitas nusikalstamas veikas.

Apklausiant nepilnamečius įtariamuosius, reikia atsižvelgti į tokių asmenų psichofizinę ir socialinę brandą⁹¹. Rengdamasis nepilnamečio įtariamojo apklausai ir ją atlikdamas, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi atsižvelgti į vaikams būdingas savybes - emocionalumą, elgesio nepastovumą, agresyvumą, polinkį fantazuoti, pasiduoti įtaigai ir savitaigai, mąstymo nebrandumą, gyvenimo patirties ir žinių stoką. Siekdamas apsaugoti vaiko teises ir teisėtus interesus, įstatymas numato būtiną gynėjo dalyvavimą nepilnamečio įtariamojo apklausoje (Lietuvos BPK 51 str. 1 d. 1 p.). Jaunas amžius, gyvenimo patirties trūkumas lemia nepilnamečio nepajėgumą savarankiškai veiksmingai įgyvendinti teisę į gynybą. „Gynėjas suteikia nepilnamečiui reikiamą teisinę pagalbą, išaiškindamas ir padėdamas tiksliau suvokti pareikšto įtarimo esmę. Dalyvaudamas apklausoje gynėjas privalo siekti, kad būtų išaiškintos aplinkybės, teisinančios nepilnamečių įtariamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę. Šias aplinkybes jis išaiškina užduodamas nepilnamečiui įtariamajam atitinkamus klausimus“⁹². Pažeidus būtino gynėjo dalyvavimo nepilnamečio įtariamojo apklausoje reikalavimą, šio proceso veiksmo metu gauti parodymai laikomi neturinčiais įrodomosios reikšmės, nes neatitinka įrodymams keliamo

⁹⁰ Kilinskas V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa // VU mokslo darbai: Teisė, 2005, Nr. 57. P. 50-70.

⁹¹ Ten pat. P. 50-70.

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Vilnius. 2003. P. 507.

leistinum reikalavimo. Toks atvejis laikytinas šiurkščiu Lietuvos BPK ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises, pažeidimu ir patvirtina, kokia svarbi nepilnamečiui ginantis nuo pareikšto įtarimo yra profesionali teisinė pagalba.

Nepilnamečio įtariamojo apklausoje turi teisę dalyvauti jo atstovas pagal įstatymą - vienas iš tėvų (itėvių), rūpintojas arba įstaigos, kuri rūpinasi įtariamuoju, įgaliotas asmuo. Tačiau atstovų pagal įstatymą dalyvavimas įtariamojo apklausoje gali ne tik padėti, bet ir apsunkinti taktinių apklausos uždavinių sprendimą. Jie gali aktyviai kištis į apklausą, bandydami paveikti nepilnamečio įtariamojo parodymus jam palankia linkme. Kita vertus, kriminalistikos doktrinoje pateikiama praktinių pavyzdžių, kai dėl atstovų pagal įstatymą psichologinio spaudimo nepilnamečiai įtariamieji apkalba save⁹³. Atstovas gali būti pašalintas iš įtariamojo apklausos tik jei nesilaiko nustatytos tyrimo veiksmo tvarkos ar nevykdo teisėtų apklausiančiojo reikalavimų.

Nepilnamečių įtariamųjų apklausos taktika taip pat turi ypatumų. Jauno amžiaus apklausiamieji lengviau pasiduoda emocijoms, įvairiems aplinkos veiksniams, galintiems daryti įtaką jų parodymų teisingumui. Siekiant išvengti tokio nepageidaujamo poveikio ir gauti teisingus ir išsamius parodymus, teisės literatūroje siūlomos tokios nepilnamečio įtariamojo apklausos taisyklės⁹⁴: 1) apklausą atlikti kaip įmanoma greičiau po tiriamo įvykio; taip siekiama išvengti galimo įtaigos ar saviįtaigos poveikio; 2) pokalbį pradėti nuo dalykų, nesusijusių su nusikalstama veika - gyvenimo sąlygų, aplinkos, pomėgių; papildomos apklausos metu pasiteirauti, kaip nepilnametis jaučiasi, ką veikia pastaruoju metu, jei nepilnametis sulaikytas (suimtas), paklausti, ar neturi nusiskundimų, prašymų ir pan.; taip užmezgamas psichologinis kontaktas su apklausiamuoju; 3) nekelti balso; 4) nežadėti to, kas neįvykdoma; 5) netęsti apklausos ilgiau kaip 30 minučių; 6) daryti pertraukas; 7) vengti vaikams nesuprantamų ir tokių sąvokų: „nusikalstama veika“, „nusikaltėlis“, „kaltė“, „vagystė“ ir kt.; 8) jei tirama sudėtinga nusikalstama veika, apklausos dalyką išskaidyti į paprasčiausius epizodus; 9) neleisti apklausinėti asmeniui, kuris jau turi susiformavusią nuomonę tiriamu klausiniu; 10) jei į klausimą galima atsakyti „taip“ arba „ne“, jo negalima kartoti; 11) negalima pateikti klausimų ar teiginių, kuriais tiesiogiai ar netiesiogiai vaiko vertinimas susiejamas su jo atsakymais; 12) negalima užduoti klausimų, suformuluotų teiginio forma, ir prašyti tą teiginį patvirtinti ar paneigti.

Ikiteisminio tyrimo teisėjui apklausiant įtariamąjį (tiek pilnametį, tiek nepilnametį) protokolas turi būti rašomas ta pačia tvarka, kaip ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro atliekamos apklausos metu. Vis dėlto norėtusi sutikti su V.Kilinsku, kad protokolas kartais nėra

⁹³ Kilinskas V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa // VU mokslo darbai: Teisė, 2005, Nr. 57. P. 50-70.

⁹⁴ Ten pat. P. 50-70; Justickis V. Bendroji ir teisės psichologija. Vilnius, 2003. P. 167.

pats geriausias įtariamojo parodymų fiksavimo būdas⁹⁵. Jame retai fiksuojami apklausos metu pateikti klausimai, to daryti neįpareigoja ir baudžiamojo proceso įstatymas. Be to, fiksuoti visus klausimus, kurių duodama gana daug, būtų neracionalu ir beprasmiška, nes tai pailgintų apklausos trukmę, o tai tiek taktiniu, tiek žmogaus teisių apsaugos požiūriu nepageidaujama. Todėl įtariamojo apklausa gali būti fiksuojama ir kitais būdais bei priemonėmis, pavyzdžiui, įrašant vaizdą ir garsą, stenografuojant. Šie fiksavimo būdai suteikia galimybę tiksliai, išsamiai ir objektyviai užfiksuoti parodymus, nepakenkiant taktinių uždavinių sprendimui.

Dokumentų ir daiktų apžiūros galimybių išnaudojimas tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas. Tyrimo metu vykdoma dokumentų ir daiktų apžiūra taip pat leidžia gauti informacijos apie tai, kad nusikalstamą veiką padarė grupė asmenų. Daiktų ir dokumentų apžiūra leidžia atskleisti ir užfiksuoti kelių asmenų dalyvavimą nusikalstamoje veikoje, vaidmenų tarp jų pasidalijimo mechanizmą, nusistatyti orientyrus individualizuojant kiekvieno bendrininko kaltę. „A. S. nuteistas už tai, kad, iš anksto susitaręs ir veikdamas bendrininkų grupe su S. V. pasikėsino neteisėtai įgyti labai didelį kiekį – 2792 g narkotinių medžiagų – kanapių ir jų dalių, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių. Nuteistųjų susitarimą ir tiesioginę tyčią bendrais veiksmais pasikėsinti įgyti labai didelį kiekį narkotinių medžiagų teismas konstatavo įvertinęs objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, kurie nustatyti liudytojų – pasienio policijos pareigūnų – O. R. ir V. S. parodymais, rašytiniais bylos įrodymais, iš dalies ir pačių nuteistųjų parodymais. Ikiteisminio tyrimo metu S. V. davė parodymus, kad jis pasiūlė A. S. nuvažiuoti į sodybą, nes ten matęs, kad auga kanapės. Taigi pirminiais nuteistųjų parodymais patvirtinama ta aplinkybė, kad A. S. ir S. V. į sodybą važiavo ne turėdami kokį nors kitą tikslą (prisiskinti obuolių, kaip teigė vėliau A. S.), bet būtent dėl narkotinių medžiagų – kanapių. Liudytojų O. R. ir V. S. parodymais nustatyta, kad nuteistieji, atvažiavę į sodybą, nuėjo ne kur nors kitur (į namą, sodą), bet į lauką prie namo, kur augo kanapės, jas abu skynė, iš ten jie nepasišalino iki tol, kol policijos pareigūnai pabandė juos sulaikyti. Tai, kad A. S. ir S. V. suprato, jog atlieka įstatymo draudžiamus veiksmus, akivaizdu ir iš jų veiksmų: skindami kanapes jie pasikeisdami atsistodavo ir žvalgydavosi aplinkui, pasirodžius pasaloje buvusiems ir stebėjusiems pasienio policijos pareigūnams bei jiems pareikalavus sustoti, A. S. ir S. V. puolė bėgti į skirtingas puses – S. V. pavyko pabėgti, o A. S. buvo sulaikytas. Taigi nuteistųjų atliktų objektyviają nusikalstamos veikos pusę sudarančių veiksmų turinio analizė patvirtina A. S. ir S. V. susitarimą bendrai nusikalstamai veikti bei jų tyčią. Taip pat vertinant nuteistųjų veiksmų turinį darytina išvada, kad jie suvokė, jog kėsinosi įgyti būtent labai didelį kiekį narkotinių medžiagų: nuteistieji nuskynė ne visas kanapes, kurias

⁹⁵ Kilinskas V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa // VU mokslo darbai: Teisė, 2005, Nr. 57. P. 50-70.

augo minėtoje sodyboje, jie liovėsi skinti kanapes tik pasirodžius pareigūnams. Įvykio vietoje buvo rasta kuprinė su nusikalstamos veikos dalyku – kanapių augalų dalimis – ir šalia jos sudėtais nupjautais kanapių augalų stiebais su lapais. Daiktų apžiūros protokole nustatyta, kad bendras iš įvykio vietos paimtų žalių kanapių svoris yra 13,300 kg. Specialisto išvada nustatyta, kad išdžiovintų 13,300 kg žalių kanapių ir jų dalių svoris yra 2,792 kg. Pagal sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintas Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijas labai didelis kanapių (ir jų dalių) kiekis yra daugiau kaip 2500 g. Kadangi A. S. veikė bendrininkų grupe su S. V., abu buvo nusikalstamos veikos vykdytojai, todėl jų veika pagrįstai kvalifikuota vienodai pagal BK 22 str. 1 d., 260 str. 3 d., nepriklausomai nuo jų veiksmų intensyvumo ir indėlio į nusikaltimo padarymą, t. y. nepriklausomai nuo to, kiek kuris bendravikdytojas atskirai nuskynė kanapių, taip pat ir nuo to, ar jie turėjo tikslą šias narkotines medžiagas pasidalyti.⁹⁶

Daiktų ir dokumentų požymiais, bylojančiais, kad nusikalstama veika padaryta grupės asmenų, gali būti⁹⁷:

1. Objektų, esančių nusikalstamos veikos įrankiu, pobūdis. Apie tai, kad nusikalstamos veikos įrankis negalėjo būti panaudotas vieno asmens, rodo:

a) objekto gabaritai, dydis;
 b) funkcinė objekto paskirtis, leidžianti numanyti apie grupinį objekto naudojimo pobūdį;
 c) nurodymas dokumente, kaip daiktiniame įrodyme, apie tai, kad jis galėjo būti naudojamas kelių asmenų, susijusių tarnybiniais ryšiais arba ryšiais, atsiradusiais vykdant tam tikras bendras operacijas;

d) objekto pagaminimo sudėtingumas, kelių asmenų jėgų, pastangų panaudojimo būtinybė jį gaminant;

e) sudėtinga medžiagos, iš kurios pagamintas objektas, sudėtis, leidžianti spręsti apie kelių šaltinių arba asmenų, iš kurių gautos sudėtinės objekto medžiagos, buvimą;

f) kiti požymiai, leidžiantys spręsti apie tai, kad objektas buvo valdomas ir naudojamas tam tikro konkretaus asmens arba asmenų grupės.

2. Nusikalstamos veikos objekto pobūdis. Objektas gali būti toks, kad jo pernešimui, perkėlimui reikalingos kelių asmenų pastangos, pavyzdžiui, pagrobtas seifas, arba susidėti iš tokio kiekio pagrobtų materialinių vertybių, kurių išnešti vienam asmeniui nėra fizinės galimybės. Tiriant objektą, reikia ypatingai atkreipti dėmesį į požymius, leidžiančius spręsti apie tai, kad objektas buvo valdomas ir naudojamas asmenų grupės, veikiant keliems asmenims kartu.

⁹⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 20 d. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007 http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1. – Žiūrėta 2008-03-01.

⁹⁷Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 922.

3. Dokumentų, kaip daiktinių įrodymų (dienoraščio, laiškų, įvairių užrašų ir pan.) turinys. Ypatingai atkreiptinas dėmesys į dokumente užfiksuotus duomenis apie nagrinėjamoje byloje figūruojančius asmenis. Taip pat atsižvelgtina į dokumento aptikimo vietą (ar dokumentas rastas įprastinėje vietoje, t.y. ten, kur jam ir derėtų būti, ar neįprastoje – paslėptas byloje, kurių turinys nesusijęs su dokumento turiniu, saugomas seife ir t.t.), dokumento sudarytojo asmenį, jo naudotojų, skaitytojų asmenį (galbūt šie asmenys yra tarp dalyvaujančių nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje asmenų).

4. Rašytinių dokumentų, nesančių daiktiniais įrodymais, turinys, patvirtinantis tyrėjo duomenis apie įtariamųjų tarpusavio ryšius.

Kai tyrimo metu susiduriama su kompiuterizuota tam tikra ūkine ar kitokio pobūdžio veikla, būtina susipažinti ir išanalizuoti informaciją, saugomą tarnybinių stočių kompiuterių atmintyje, siekiant gauti informaciją apie vietiniame tinkle arba internete atliktas operacijas. Atlikus išsamų kompiuterinių duomenų bazių tyrimą, jo rezultatus būtina suvesti į vientisą failą ir atspausdinti spausdintuvu. Šie rašytiniai įrodymai prijungiami prie bylos medžiagos. Pagal juose esančius duomenis galima kelti tolesnes tyrimo versijas, formuluoti klausimus įtariamiesiems, liudytojams⁹⁸. Apklauskos metu galima pasitelkti į pagalbą programuotoją ar kitą kompiuterių ir programinės įrangos specialistą, padėsiantį tiksliau suformuluoti klausimus, įvertinti apklausiamųjų atsakymus, atskleisti juose pasitaikančius netikslumus, nutylėjimus ir melagingus parodymus. Šios analizės tikslas – atskleisti piktnaudžiavimo atliekant operacijas su kitų asmenų banko sąskaitomis atvejus, su šia veika susijusius asmenis, asmenis, be kurių tokios nusikalstamos operacijos nebūtų buvusios įmanomos.

Tyrimo eksperimento galimybių panaudojimas. Eksperimento tikslas yra patikrinti, ar tam tikri veiksmai konkrečiomis aplinkybėmis ir sąlygomis galėjo būti atlikti vieno asmens. Neigiami eksperimento rezultatai leidžia spręsti apie grupinį nusikalstamos veikos pobūdį.

Tarp įvairių tyrimo eksperimento rūšių išskirtinos kelios svarbiausios, kurios paprastai padeda išsiaiškinti grupinį nusikalstamos veikos pobūdį⁹⁹:

- 1) eksperimentai, nustatantys tam tikro veiksmo atlikimo galimybę;
- 2) eksperimentai, nustatantys įvykio mechanizmo, eigos detales;
- 3) eksperimentai, nustatantys aptiktų pėdsakų susiformavimo procesą.

Eksperimentai, nustatantys tam tikro veiksmo atlikimo galimybę, atliekami siekiant patikrinti, ar tam tikras konkretus veiksmas tam tikro konkretaus asmens per tam tikrą laiko tarpą ir esant identiškoms įvykio metu buvusioms sąlygoms galėjo būti atliktas, ar ne (t.y. ar padarant nusikalstamą veiką turėjo dalyvauti ir daugiau asmenų, ne tik vienintelis eksperimente

⁹⁸ Klimaševskis A. Daiktinių įrodymų apžiūra (procesinė kriminalistinė analizė): - Vilnius : MRU, 2002. P. 44.

⁹⁹ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 925.

dalyvaujantis įtariamasis). Pavyzdžiui, jeigu sulaikytas asmuo tvirtina, kad nusikalstamos veikos įrankis buvo pagamintas tik jo jėgomis, be kitų asmenų dalyvavimo, tokiu atveju tikslinga atlikti tyrimo eksperimentą, siekiant įsitikinti, ar sulaikytasis iš tikrųjų gali pagaminti identišką įrankį, ar jam pakanka profesinių sugebėjimų šiai užduočiai atlikti vienam, be kitų asmenų pagalbos¹⁰⁰.

Tyrimo eksperimento, kuriuo siekiama nustatyti nusikalstamos veikos mechanizmo detales, metu išsiaiškinama tiriamo įvykio eiga ir tikimybė, jog tokia įvykio eiga galėjo objektyviai susiklostyti dalyvaujant tik vienam asmeniui (įtariamajam). Šiuo atveju neigiamas eksperimento rezultatas reiškia, kad nusikalstamos veikos realizavimo procese dalyvavo ne vienas, o daugiau asmenų. Daugeliu atvejų netgi galima sužinoti, kiek konkrečiai turėjo būti įvykio dalyvių (nusikaltėlių), kad įvykiai pasisuktų būtent tokia linkme ir tokiomis aplinkybėmis, kokios buvo atkurtos tyrimo eksperimento metu.

Eksperimentų, kurių metu išsiaiškinamas įvykio vietoje rastų pėdsakų susidarymo procesas (mechanizmas), metu siekiama nustatyti, ar rasti pėdsakai galėjo būti palikti vieno asmens, ar jų atsiradimas – tai kelių asmenų veiksmų rezultatas. Šio eksperimento metu neturi būti apsiribojama vien tik nustatymu duomenų apie tai, koku įrankiu paliktas tam tikras pėdsakas, tačiau turi būti išsiaiškinamas ir pėdsako atsiradimo mechanizmas, susidarymo procesas, keitimosi dinamika.

Krata, poėmis. Šie tyrimo veiksmai gali būti naudingi nustatant grupinį nusikalstamos veikos pobūdį, gaunant informacijos apie konkrečios nusikalstamos grupės dalyvavimą veikos padaryme, grupės sudėtį, tikslus, pasidalinimo vaidmenimis tarp grupės narių ypatumus, organizatoriaus, grupės lyderio asmenį ir kt.

Krata yra procesinis veiksmas, kurio metu ieškomi ir prievarta paaimami nusikalstamos veikos įrankiai, daiktai, esantys nusikalstamos veikos pėdsakų atspindžiais ir kt. Krata turi būti atliekama nedelsiant, iš procesinių šaltinių (nukentėjusiųjų, liudininkų parodymų, įvykio apžiūros protokolo ir pan.) ar policijos, operatyvinės veiklos rezultatų padarius pagrįstas prielaidas, jog tam tikroje konkrečioje vietoje arba pas tam tikrą asmenį (paprastai įtariamąjį) yra bylai reikšmingi daiktai ar dokumentai.

Tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas atliekamų kratų metu ieškoma¹⁰¹:

1. Nusikalstamos veikos įrankių, kurių naudojimo mechanizmas, procesas, gabaritai, skaičius (pavyzdžiui, kai ieškoma kelių objektų, galima numanyti, kad nusikalstamą veiką padarė grupė asmenų) suponuoja kelių asmenų sutelktų pastangų panaudojimo būtinybę. Ant įrankių gali būti ir kelių asmenų rankų pėdsakų. Paprastai prieš atlikdamas kratą tyrėjas jau turi pradinės informacijos, gautos įvykio vietos apžiūros metu, kitų tyrimo veiksmų ar operatyvinių-

¹⁰⁰ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 925.

¹⁰¹ Ten pat. С. 925.

paieškos veiksmų metu, apie rūšinę ieškomo objekto priklausomybę, o kartais ir detalesnius individualizuojančius požymius. Gali būti ieškoma vieno objekto arba kelių vienaarūšių ar skirtingų rūšių objektų.

Visi įvykio vietoje rasti, aptikti pėdsakai, įrankiai, objektų išsidėstymo pasikeitimai turi būti atidžiai ištirti, siekiant nustatyti jų ryšį su padaryta nusikalstama veika, įvertinti šios veikos padaryme galėjusių dalyvauti asmenų skaičių. Pėdsakai ant įrankių fiksuojami vadovaujantis kriminalistinės daktiloskopijos taisyklėmis (užfiksuojami tam tikrame atspindyje arba išsaugomi kartu su nusikalstamos veikos įrankiu, ant kurio jie rasti). Rekomenduotina į pagalbą pasitelkti ir šios srities specialistą.

Kratos ar poėmio metu rasta techninė įranga, klišės su padirbtų pinigų kupiūrų atvaizdais, suklastotų dokumentų gaminimo technika, įvairūs antspaudai, skirti nusikalstamiems tikslams, taip pat turi būti atidžiai apžiūrimi, siekiant aptikti rankų pirštų ir kitų pėdsakų.

2. Prekės ir daiktai, išimti iš civilinės apyvartos – ginklai, šoviniai, sprogmenys, nuodai, narkotikai ir t.t. Suradus (paėmus) minėtus daiktus (medžiagas) bei juos tiriant, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šie daiktai ir medžiagos gali būti nusikalstamų veikų įrankiais kitose tiriamose bylose, padarytose su apieškomuoju susijusios nusikalstamos grupės.

3. Daiktai, esantys nusikalstamos veikos pėdsakų atspindžiais. Radęs tokių objektų, tyrėjas privalo stengtis bent jau preliminariai atsakyti į sekančius klausimus¹⁰²:

a) koks yra rastų pėdsakų kilmės šaltinis, ant kokių kratos (poėmio) vietoje esančių objektų arba ankstesnių tyrimo veiksmų metu paimtų objektų gali būti panašių arba analogiškų pėdsakų. Šiuo atveju taip pat derėtų atsižvelgti į tai, kad įvykio vietoje rasti pėdsakai gali būti susiję ne tik su tiriamąja nusikalstama veika, bet ir su kita nusikalstama veika.

b) jei pėdsakai palikti tam tikru konkrečiu įrankiu, tai ar nėra šiuo įrankiu objektas, rastas kratos metu, kokio objekto (įrankio) reikėtų ieškoti;

c) ar pėdsakai, rasti ant kratos (poėmio) metu paimtų daiktų, neliudija apie tai, kad tam tikri su tiriamuoju įvykiu susiję objektai gali būti sunaikinti (pavyzdžiui, drabužiai, apšlakstyti krauju, buvo sudeginti ir pan.), ar yra kokių nors požymių, kad šie objektai buvo sunaikinti kelių asmenų pastangomis, veiksmais, o ne vien tik apieškomojo veiksmais.

4. Pinigai ir individualiame banko seife saugomos materialinės vertybės, vertybiniai popieriai, trečiųjų asmenų, tarp kurių gali būti ir apieškomojo bendrininkų, banko dokumentai. Tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas, ne mažiau svarbu atkreipti dėmesį yra banko įstaigų, kuriose yra atidarytos apieškomojo indėlių sąskaitos, adresus ir kitus rekvizitus, kadangi pinigai, gauti nusikalstamos veiklos metu, į indėlio sąskaitas gali būti įnešti ne paties apieškomojo, o kitų jo bendrininkų, gyvenančių netoli nuo nurodytų banko filialo. Ant pinigų ar

¹⁰² Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 925.

vertybinių popierių taip pat gali būti palikti tam tikri ženklai, užrašyti inicialai ir pan., liudijantys apie jų priklausomybę tam tikriems asmenims.

5. Įvairūs dokumentai. Tai gali būti dokumentai, susiję su pirmomis keturiomis išvardintomis objektų kategorijomis, ir kiti dokumentai, padedantys atskleisti nusikalstamą veiką, nustatyti faktines bylos aplinkybes ir išsiaiškinti kaltus asmenis: dienoraščio užrašai, laiškai, užrašų knygelės, įmonės „juodoji“ buhalterija, fotonuotraukos, garso ir vaizdo įrašai, kt. Ant vaizdo kasečių, servetėlių, kitų kasdienio naudojimo daiktų gali būti užrašyta tam tikra svarbi informacija (pavyzdžiui, telefono numeriai). Tokiuose dokumentuose gali būti duomenų apie nusikalstamą grupę ir jos narius, lyderius, vadeivas, apie kitas grupės įvykdytas nusikalstamas veikas ir kt.

Pažymėtina, kad ypač efektyvus yra kelių vienalaikių kratų, poėmių pas kelis įtariamuosius arba su jais susijusius asmenis atlikimas. Tiesa, toks taktinis būdas gana sudėtingas: prieš atliekant kelias vienalaikes sinchronizuotas kratas, turi būti sudaromas tam tikras tyrėjų ir operatyvininkų štabas, detaliam apmąstomas operacijos planas, apibendrinama informacija apie kratos vietą, apieškomą asmenį, numatomos priemonės, siekiant užkirsti kelią apieškomų asmenų tarpusavio bendravimui, susižinojimui.

Atskirai norėtųsi aptarti ypatingo kratos porūšio – asmens kratos – atlikimo tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas atlikimo ypatumus. Šią kratą atliekantis pareigūnas taip pat kaip ir kitų kratos porūšių atveju privalo iš anksto tiksliai numatyti tyrimo veiksmo vietą ir laiką, dalyvius ir jų kvietimo būdus, numatyti tyrimo veiksmo eigą ir naudotinus taktinius būdus, parengti kratos atlikimo planą. Sėkmingam šio tyrimo veiksmo atlikimui gali turėti įtakos ir žinojimas, kokie kelių vienu metu apieškomų (kratomų) asmenų tarpusavio santykiai, kokį vaidmenį jie atlieka nusikalstamoje grupėje ir konkrečioje tiriamoje nusikalstamoje veikoje. Būtina numatyti, ar kiti kratos metu dalyvaujantys asmenys nėra kratomojo bendrininkai, ar jie negali padėti apieškomajam pabėgti arba paslėpti ieškomus daiktus. Saugumo dėlei apskritai siūlytina pašalinius asmenis išprašyti iš patalpos, kurioje atliekama asmens krata (jei ji atliekama patalpoje), idant jie negalėtų koku nors būdu įtakoti šio tyrimo veiksmo rezultatų.

Jei numatoma kratą atlikti ikiteisminio tyrimo įstaigoje, būtina atidžiai pasirinkti apieškotino asmens kvietimo būdą, neužsiminti, jog pas jį bus ieškoma galimai su nusikalstama veika susijusių daiktų, dokumentų ir kt., kadangi asmuo, būdamas suinteresuotas tyrimo eiga arba negeranoriškas, gali ieškomus objektus paslėpti, sunaikinti, pranešti kitiems bendrininkams, pas kuriuos iš tikrųjų yra ieškomi daiktai, apie vykdomą paiešką.

Parodymas atpažinti. Parodymas atpažinti tiriant grupės asmenų padarytas nusikalstamas veikas didelės reikšmės neturi. Kiek svarbesnis šis veiksmas tik tuo atveju, kai atpažįstančiuoju yra įtariamasis, o atpažįstamuoju – kitas nusikalstamos grupės narys. Jei atpažįstantysis

apklausos metu davė teisingus parodymus ir išreiškė valią parodyti nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį (jo buvusį bendrininką), tokiu atveju dažniausiai atpažintas asmuo kategoriškai neigia atlikto tyrimo veiksmo teisėtumą ir rezultatų teisingumą. Jo poziciją gali pakeisti tik vėliau sekanti apklausa arba akistata su atpažįstančiuoju asmeniu.

Parodymas atpažinti naudotinas ir liudytojų apklausos metu gautos informacijos apie nusikalstamos veikos dalyvių fizinės išvaizdos detales patvirtinimui. Pažymėtina, kad aptariamo tyrimo veiksmo metu tyrėjas turėtų orientuotis į tokius atpažįstamojo(-ų) išvaizdos bruožus, jų detales, kurių priklausomybė jam(jiems), sprendžiant iš liudytojo parodymų, yra labiausiai tikėtina, nes vis dėlto parodymo atpažinti metu tikimybė, kad apklausiamasis ir parodyme atpažinti dalyvaujantis asmuo (atpažįstantysis) gali supainioti skirtingų nusikaltėlių išvaizdos bruožus, gana didelė. Kartais liudytojas ir apskritai neatsimena įtariamųjų išvaizdos bruožų. Taip pat parodymo atpažinti atveju taip pat egzistuoja rizika ir galimybė, kad atpažįstantysis, duodantis teisingus parodymus, dėl kokių nors priežasčių gali juos pakeisti į klaidingus. Šiuo atveju rekomenduojama atlikti parodymą atpažinti iš fotonuotraukų – tokio tyrimo veiksmo metu atpažįstantysis yra labiau atsipalaidavęs, jaučiasi laisviau, nėra veikiamas atpažįstančiųjų buvimo.

Informacija apie nusikalstamą veiką, padarytą grupės asmenų, gali būti gauta ir parodant daiktus (objektus)¹⁰³:

1. Nukentėjusiajam pateikiami atpažinti daiktai, paimti iš įtariamojo. Tarkime, jis pažįsta tik dalį šių daiktų kaip savų. Kitą dalį daiktų atpažįsta antrasis nukentėjęsysis, kuriam turtinė žala nusikalstamu būdu padaryta tuo pačiu metu, tačiau kitoje vietoje, nei pirmajam nukentėjusiajam. Šių tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, kad jei visas dviejų skirtingų veikų metu pagrobtas turtas buvo pas vieną asmenį, tai abi nusikalstamas veikas galėjo įvykdyti ta pati grupė asmenų.

2. Nukentėjęsysis atpažįsta tik dalį daiktų kaip savų, o likusių daiktų savininku nurodo iki tol tyrėjui nežinomą asmenį. Gauta informacija leidžia papildomai atskleisti vieną arba keletą nusikalstamų veikų, įvykdytų grupės asmenų, į kurios sudėtį įeina ir įtariamasis.

3. Asmuo, neprisidėjęs prie nusikalstamos veikos padarymo, atpažįsta tarp daiktų, rastų įvykio vietoje arba pas įtariamąjį, daiktus, priklausiusius kitiems asmenims.

Apibendrinant derėtų paminėti, kad informacija, gaunama panaudojant technines fiksavimo priemones operatyvinių-paieškos veiksmų metu, taip pat yra labai reikšminga tiriant grupines nusikalstamas veikas. Iš telefoninių pokalbių išklotinių ir įrašų galime sužinoti apie nusikalstamos grupės sudėtį, ketinamas įvykdyti arba vykdomas nusikalstamas veikas, kiekvieno

¹⁰³ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 929-930.

grupės nario vaidmenį jose, narių susitikimo datas, terminus, vietas ir t.t.¹⁰⁴ Foto, vaizdo įrašai ir nuotraukos leidžia gauti duomenų apie nusikaltėlių susitikimo aplinkybes, patvirtinti ryšių tarp jų egzistavimą, realiai užfiksuoti nusikalstamos veikos dinamiką, kiekvieno bendrininko veiksmus, o sulaikymo atveju - turėti reikšmingų įrodymų apie bendrą nusikalstamą grupinę veiklą.

Kaip matyti, ikiteisminio tyrimo metu atlikti veiksmai, kuriais remiantis yra nustatyta asmenų bendrininkavimo darant nusikalstamą veiką faktas, yra labai svarbūs. Kaltinimas konkrečios nusikalstamos veikos padarymu bendrininkaujant turi būti pagrįstas ikiteisminio tyrimo metu surinktais įrodymais. Nesant pagrįstų ir objektyvių įrodymų, teismas gali pripažinti, kad darant nusikalstamą veiką nebuvo bendrininkavimo, arba tai, kad bendrininkavimo faktas neįrodytas: „Teismams konstatavus, kad T. B. bendrininkavo su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu asmeniu, o S. K. – su asmeniu, kuriam paskelbta paieška, minėti ikiteisminio tyrimo nenustatytas asmuo ir asmuo, kuriam paskelbta paieška, iš esmės pripažinti kaltais padarę nusikaltimus. Tuo tarpu iš bylos medžiagos matyti, kad šiems asmenims nebuvo pareikšti įtarimai, dėl jų nebuvo atlikti ir kiti procesiniai veiksmai. Vadinasi, byloje nėra įrodymų, pagrindžiančių minėtų asmenų dalyvavimą padarant nusikalstamą veiką. Teismų išvados apie tai, kad T. B. bei S. K. padarė jiems inkriminuojamas veikas bendrininkaudami, remiasi iš esmės teismų prielaidomis, jog nuteistieji T. B. bei S. K. bendrininkavo su asmenimis: arba nežinomu apskritai, arba žinomu, bet ieškomu. Taigi kartu nepagrįstai kaltinami ir T. B., bendrininkavęs su ikiteisminio tyrimo nenustatytu asmeniu, o S. K. – su asmeniu, kuriam paskelbta paieška. Vadinasi, iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ir apeliacinės instancijos teismo nutarties turi būti pašalintos nuorodos į BK 25 str. 2 d., taip pat nuostatos, kad T. B. bei S. K. atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra tai, jog jų nusikalstamos veikos padarytos bendrininkų grupe.“¹⁰⁵

¹⁰⁴ Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. - Москва : НОРМА, 2006. С. 930.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1 – žiūrėta 2008-03-14.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Lietuvos Respublikos galiojančiame baudžiamajame kodekse įtvirtintos trys bendrininkavimo formos – bendrininkų grupė, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas.
2. Siekiant aiškesnio bendrininkų grupės atribojimo nuo organizuotos grupės, daugiausiai dėmesio skirtina būtent pastarosios bendrininkavimo formos definicijos tobulinimui. Akcentuoti ne tik išankstinio susitarimo, tačiau ir susitarimo laiko (pagal veikos darymo stadiją), bendrininkų sudėties (ar nusikalstamą veiką daro tik vykdytojai, ar ir kiti bendrininkai) kriterijai.
3. Grupės asmenų padarytos nusikalstamos veikos tyrimas kriminalistiniu aspektu įsivaizduotinas kaip procesas, susidedantis iš penkių pagrindinių etapų: 1. Nustatymo fakto, kad nusikalstamą veiką padarė grupė asmenų; 2. Išryškinimo požymių, bylojančių apie nusikalstamos grupės, kaip nusikalstamos veikos subjekto, egzistavimą; 3. Išryškinimo požymių, bylojančių apie minėtos organizuotos nusikalstamos grupės pobūdį, organizuotumo laipsnį, galimą priklausomybę organizuotam nusikalstamumui; 4. Nusikalstamos veikos įvykdymo būdo atskleidimo; 5. Aplinkybių, kurias reikia nustatyti tiriant grupinę nusikalstamą veiką, išsiaiškinimo.
4. Visi įvykio vietoje rasti, aptikti pėdsakai, įrankiai, objektų išsidėstymo pasikeitimai turi būti atidžiai ištirti, siekiant nustatyti jų ryšį su padaryta nusikalstama veika, įvertinti šios veikos padaryme galėjusių dalyvauti asmenų skaičių. Tačiau aklas pasiklojimas įvykio vietos apžiūros rezultatais kartais gali būti pražūtingas - kai kurie bendrininkai nusikalstamos veikos padaryme gali tiesiogiai nedalyvauti, įvykio vietoje veikos padarymo metu apskritai nebūti, jie gali atlikti kitas, išankstinio susitarimo metu jiems priskirtas funkcijas. Įvykio vietos apžiūros metu gautus įrodymus būtina patikrinti kitų tyrimo veiksmų pagalba.
5. Sprendimas apklausti tam tikrą konkretų asmenį paprastai priimamas neturint pakankamai duomenų apie apklausiamąjį asmenį, jo ryšius su nusikalstamos grupės nariais, vaidmenį tiriamajame įvykyje, taip pat nebūnant visiškai įsitikinus turimų duomenų, ketinamų panaudoti apklausos metu prieš įtariamąjį, patikimumu ir teisingumu. Taigi apklausiamąjį asmens pasirinkimas, apklausų eiliškumo, vietos ir laiko pasirinkimas beveik visada susietas su didesne ar mažesne taktine rizika. Siekiant sumažinti šią riziką, tikslinga, planuojant apklausų tvarką, vietą ir laiką visų pirma remtis tik patikrinta informacija ir operatyviais duomenimis, nekeliančiais abejonių pačiam tyrėjui, antra, jei konkrečioje situacijoje apklausą tenka atidėti neribotam laikui, iki naujos apklausos atlikimo momento būtina toliau vykdyti

tyrimo veiksmus, nesusijusius su taktine rizika, siekiant gauti patikimų duomenų apie įvykio aplinkybes, patvirtinančių arba paneigiančių anksčiau surinktus įrodymus.

6. Vienam iš įtariamųjų prisipažinus dalyvavimu nusikalstamos veikos padaryme, būtina turėti omenyje, jog jis gali sąmoningai siekti perkelti didesniąją atsakomybės dalį kitiems savo bendrininkams. Todėl visų nusikalstamos grupės narių parodymai turi būti atidžiai patikrinti lyginant juos su kitais byloje esančiais duomenimis.

PASIŪLYMAI:

1. Aiškumo dėlei siūlytina numatyti, jog bendrininkų grupės padaryta nusikalstama veika laikoma tik tokia veika, kai ją įvykdo du arba daugiau vykdytojų. Formuliuotė „jei bent du iš jų yra vykdytojai“ tiksliai apskaidina bendrininkavimo formą atribojimą, juolab kad bendrininkų grupės padarytų veikų atveju jos yra prastai parengtos ir organizuotos, todėl kitų bendrininkų (organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo), išskyrus vykdytojus, dalyvavimas mažai tikėtinas.
2. Siūlytina LR BK 149 str. 2 d. normą pakeisti taip: „Tas, kas, *veikdamas bendrininkų grupėje*, išžagino žmogų, baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų“.
3. Kritikuotinas LR BK pateiktas organizuotos grupės apibrėžimas, kuriame nurodoma, kad susitarimas galimas bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje. Tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą, priartina jos sąvoką prie bendrininkų grupės. Taip pat kaip nelogiška kritikuotina BK nuostata, kad organizuota grupė galima tik tada, kai asmenys susitaria daryti vieną sunkią ar labai sunkią nusikalstamą veiką. Nusikalstamos veikos sunkumo laipsnis visiškai neturi įtakos nustatant grupės organizuotumą ir pastovumą, o vien tai, kad grupė yra mažiau organizuota, nereiškia, kad ji darys lengvesnes nusikalstamas veikas. Toks organizuotos grupės traktavimas daro ją panašią į kitą bendrininkavimo formą – nusikalstamą susivienijimą, kuris, daugumos baudžiamosios teisės teoretikų ir Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo nuomone, gali būti steigiamas tik sunkioms ar labai sunkioms nusikalstamoms veikoms daryti. Todėl siūlytina organizuotą grupę apibrėžti kaip iš anksto susitarusią kelių asmenų (ne mažiau kaip dviejų) grupę, kurios dalyviai yra pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis, siekiant padaryti vieną ar kelias nusikalstamas veikas.
4. Siūlytinas toks nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas: „Nusikalstamas susivienijimas yra tokia bendrininkavimo forma, kai trys ar daugiau asmenų susivienija bendrai nusikalstamai veiklai - gauti turtinės, ekonominės naudos, jie turi vadovą (ar vadovus), kiekvienas susivienijimo bendrininkas, darant nusikalstamas veikas, atlieka atskirą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį ir siekdami savo tikslų susivienijimo nariai naudoja smurtą ar pasirengę jį panaudoti“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 31.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Žin., 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
4. Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos sąjungos teisės aktai // Tarptautiniai dokumentai, Nr. 5. - Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004.
5. Уголовный кодекс Российской Федерации : [федеральный закон Российской Федерации от 13 июня 1996 года] Правовая библиотека. Москва : Брандес, 1996.

II. Specialioji literatūra:

1. Burda R. Kriminalistikos taktika ir metodika : mokomasis leidinys nuotolinėms studijoms. – Vilnius, 2004.
2. Danisevičius P., Liakas A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. - Vilnius: Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas, 1971.
3. Docka P. Organizuoto nusikalstamumo kilmė: tarp mito ir tikrovės // Justitia, 2000, Nr. 3.
4. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius, 2002.
5. Ignotas M. Turto prievartavimas: kvalifikavimo ir bausmės skyrimo problemos // Teisės problemos. 1994. Nr. 2.
6. Jovaišas K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos // Teisės problemos. 1998. Nr. 3-4.
7. Jovaišas K. Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė. 1999. Nr. 4-5.
8. Kilinskas V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa // VU mokslo darbai: Teisė, 2005, Nr. 57. P. 50-70.
9. Klimaševskis A. Daiktinių įrodymų apžiūra (procesinė kriminalistinė analizė): – Vilnius, 2002.
10. Klimka A. Bendrininkų atsakomybės principai // Socialistinė teisė. 1971. Nr. 1.
11. Matulienė S. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius, 2004.
12. Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos. 1993. Nr. 1.

13. Prapiestis J. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui // Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antrasis papildytas leidimas. - V., 2001.
14. Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. - V., 2000.
15. Алексеев В. Понятие организованной группы // Социалистическая законность. 1989. No. 11.
16. Андреева Г.М. Социальная психология. - Москва, 1989.
17. Брагин, А.П. Российское уголовное право: учебное пособие. - Москва : "Маркет ДС Корпорейшн", 2005.
18. Быков В.М. Криминалистическая характеристика преступных групп. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986.
19. Быков В.М. Обвинительное заключение по уголовному делу о групповых и организованных преступлениях // Следователь. 1997. No. 6(9).
20. Быков В.М. Особенности расследования групповых преступлений. - Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1980.
21. Гуров А.И. О некоторых вопросах изучения криминального профессионализма // Советское государство и право. 1987. No. 5.
22. Гуров А.И. Профессиональная преступность : прошлое и современность. - Москва : Юрид. лит., 1990.
23. Колмаков В. П. Идентификационные действия следователя. - Москва : Юридическая литература, 1977.
24. Комисаров В.С. Понятие бандитизма в уголовном праве // Вестник МГУ. Серия 11. Право. 1994. No. 4.
25. Комиссаров В. И. Тактика допроса потерпевших от преступлений, совершаемых организованными группами лиц. - Москва : Юрлитинформ, 2004.
26. Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова... [и др.]. Москва : НОРМА, 2006.
27. Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий : (допрос, очная ставка, предъявление для опознания). - Киев : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1989.
28. Луценко, Олег Анатольевич. Проведение обыска и выемки : процессуальный порядок, тактика и доказательственное значение. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2005.
29. Магомедов А.А., Гаджиев С.И. О некоторых уголовно - правовых аспектах организованной преступности // Проблемы повышения эффективности борьбы с организованной преступностью. -Москва, 1998.

30. Меньшикова Ю.Б., Устинова Т.Д. Уголовная ответственность за бандитизм. - Москва, 1995.
31. Мешков В. М. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. - Москва : Щит-М, 1999.
32. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. - Москва, 1996.
33. Образцов В.А. Криминалистическая классификация преступлений. - Красноярск : Изд-во Красноярского университета, 1988.
34. Основы борьбы с организованной преступностью / под. ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. - Москва, 1996.
35. Порохов Ю.Н., Шеслер А.В. Организованная группа как форма соучастия в преступлении // Актуальные проблемы правопедения в современный период: Сборник статей Ч. 3. - Томск, 1998.
36. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии : учебное пособие. - Москва : БЕК, 1998.
37. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии : учебное пособие. - Москва : БЕК, 1998.
38. Руководство для следователей / под редакцией В. В. Мозякова. - Москва : Экзамен, 2005.
39. Рябис Л.А. Антиобщественное поведение и личность несовершеннолетнего правонарушителя. М., 1982.
40. Танасевич В.Г., Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступления. — М., 1976. Вып. 25.
41. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. - Москва : Юридическая литература, 1974.
42. Тепляшин Е.В. Устойчивость и сплоченность как признаки организованной группы и преступного сообщества : уголовно - правовой аспект // Следователь. 2000. No. 2.
43. Уголовное право России. Общая часть: Учебник для вузов. В 2-ух т. Т. 1. / под. ред. А.Н. Игнатова и Ю.А. Красикова. - Москва, 1998.
44. Что такое организованная преступность? // Социалистическая законность. 1988. No. 9.
45. Яблоков Н.П. Проблемы методики расследования преступлений, совершенных организованными преступными сообществами // Вестник Московского УН- та. Сер. 11. Право. 1993. No.5.
46. Якимов И. Н. Криминалистика : руководство по уголовной технике и тактике. - Москва : ЛексЭст, 2003.

III. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. Nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame“ // „Teismų praktika“ 1995, Nr.2.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-507/2005. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-489/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-504/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-672/2006. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2007. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-58/2007. http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 20 d. Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007 http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1.–žiūrėta 2008-03-01.

IV. Internetiniai šaltiniai:

1. http://www.tm.lt/?item=taktai_list&aktoid=42972&strnr=149
2. <http://www.nplc.lt/statistika.html>
3. www.lat.lt

SANTRAUKA

Baigiamajame darbe aptariami grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo, įrodinėjimo bei kvalifikavimo ypatumai, analizuojamos šiame procese pasitaikančios problemos.

Darbe pateikiamos autoriaus siūlomos bendrininkų grupės ir organizuotos grupės definicijos, siūloma numatyti, jog bendrininkų grupės padaryta nusikalstama veika laikoma tik tokia veika, kai ją įvykdo du arba daugiau vykdytojų. Pabrėžiama, jog formuluotė „jei bent du iš jų yra vykdytojai“ tiksliai apsunkena bendrininkavimo formų atribojimą, juolab kad bendrininkų grupės padarytų veikų atveju jos yra prastai parengtos ir organizuotos, todėl kitų bendrininkų (organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo), išskyrus vykdytojus, dalyvavimas mažai tikėtinas.

Taip pat baigiamajame darbe pabrėžiama, jog įvykio vietos apžiūros metu gautus įrodymus būtina patikrinti kitų tyrimo veiksmų pagalba. Šią praktiką rekomenduojama naudoti ir renkantis apklausiamą asmenį, apklausų eiliškumą, vietą ir laiką, mažinant taktinę riziką. Siūloma, planuojant apklausų tvarką, vietą ir laiką, visų pirma, remtis tik patikrinta informacija ir operatyviniais duomenimis, nekeliančiais abejonių pačiam tyrėjui (prokurorui), antra, jei konkrečioje situacijoje apklausą tenka atidėti neribotam laikui, iki naujos apklausos atlikimo momento būtina toliau vykdyti tyrimo veiksmus, nesusijusius su taktine rizika, siekiant gauti patikimų įrodymų apie įvykio aplinkybes, patvirtinančių arba paneigiančių turimus įrodymus.

SUMMARY

Investigation of crimes, committed by the group of persons

The diploma essay is devoted to newly formulated norms, that regulate obtaining and evaluation of data significant for investigation and evaluation of a criminal offence.

The analysis is presented on the concept of material objects that have paramount importance for investigation of a criminal offence and examination of a case. The article looks into the means of obtaining material objects during preliminary investigation, recording material objects, their inspection, conditions of storage and terms for their restitution in case of dissolving the process. The article also offers an overview on the norms regulating the status of material objects in criminal procedure acts of foreign countries. The evaluation of conception of material objects is based on historical and comparative aspects.

The diploma presents and analyses means of finding and obtaining material evidence inevitable for investigation of a criminal offence and examination of a case: property and people searches, seizures, verification of evidence at a crime scene, research and inspection of objects. Material objects can be also presented by process parties and other persons on their own initiative. The criminal procedure code provides for the system of means that have to be applied at the end of a process. The diploma analyses the mechanism of material objects restitution in different stages of criminal procedure, offers overview on the practice of other countries and presents suggestions for the Criminal Procedure Code amendments on legal regulation of material objects restitution.